

LECTURĂ

Luceafărul

Săptăminal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • miercuri, 6 noiembrie 1991

45 (93)

OPRIȚI CIRCUL!

Săptămîna trecută, într-o luni — ca să ne meargă bine — televiziunea română ne-a oferit, șapte ore la rînd, o transmisiune în direct de la o ședință a camerelor reunite ale Parlamentului, consacrată dezbaterii Raportului comisiei de analiză a evenimentelor din județele Harghita și Covasna. Am fi fost tentați să bănuim în această transmisie o zeflemea sadică a conducerii Televiziunii dacă n-am fi știut că ea a fost cerută în chip expres chiar de Parlament. Sfîntă și blestemată naivitate? Lipsă de inspirație? Suficiență de dughenist nou care se vede boier vechi? Cine să știe! Cert e că spectacolul în care s-au dat două treimi din cei care s-au urcat la tribuna Parlamentului a izbutit rarissima performanță de a fi în același timp ridicol, lamentabil, greșos și penibil. În primul rînd prin condiția intelectuală de tot precară a acestei două-treimi din vorbitori: agramați, necunoscînd în mod evident limba țării pe care o reprezintă în cel mai înalt for al ei (stupefacție: cîțiva parlamentari maghiari vorbeau mai corect românește decît românii sadea; stupefiant dar și intolerabil!) inculți cu asupra de măsură, patetici în gol și fără nici un fel de acces la Idee, făcîndu-ne să credem că marele Caragiale s-a născut prea devreme. În al doilea rînd, prin numeroasele accente antidemocratice, de sorginte clar comunistă, ceaușistă, totalitaristă pe care unii dintre oratori le-au pus în maidanul lingvistic cu mirosuri pestilențiale pe care-i răscoleau zece cincisprezece mi-

nute sau mai mult spre deliciul unei mase de ascultători iresponsabili (altă stupefacție: dl. senator Romulus Vulpeșcu, pe care îl (mai) credeam democrat sau măcar de bun simț s-a dovedit — pentru a cita oară?! — un biet birjar colectivist căruia cineva în timp ce picotea pe capră, amefit de sine însuși, i-a furat calul; stupefiant dar și impar-donabil!). În al treilea rînd, prin inadecvarea absolută la exigențele unei minime logici și ale unei minime morale parlamentare, inadecvare atestată copios de alunecările la tot pasul de pe terenul faptelor pe cel al umorilor (încă o stupefacție: un oarecare domn Botiș, zice-se maramureșean — nasc și în Maramureș lingăi! — vede în dl. președinte Iliescu „un arc de lumină“; Ceaușescu a început prin a fi văzut ca un Pericle; stupefiant dar și simptomatic!) Evident, la această oră Parlamentul României se comportă ca un Cerc de periferie. Opriți circul, domnule președinte Iliescu, dizolvați acest Parlament care a devenit o rușine națională sau dacă, totuși n-o puteți face, sugerați-le să se distreze ei, circarii, numai între ei nu în vîzul țării. Sperăm că Televiziunea română ne va scuti de aici încolo de asemenea transmisiuni în direct. Ajunge! Cel puțin pînă la alegerea noului Parlament pe care ni-l dorim cu totul altul și cu totul altfel, pe măsura măcar a civilizației noastre dacă nu și a culturii române, un Parlament al unei țări democratice, civilizate, europene.

„L“

Număr ilustrat cu lucrări de Doina Cerisier

În pagina 7:

GHEORGHE ȘINCAI — 125

Cîntecul trecătorului grăbit

Plouă cu mărgele,
plouă cu inele,
plouă cu cercei de-albastre stele.

Plouă-n cartier
pe mașini de fier,
unde-i bucuria mea de ieri?

Timpul se grăbește,
pașii și-i iușește
și se duce, unde se grăbește?

Astăzi e la fel,
miine e la fel,
nu am nici o țintă, nici un țel.

Nu mai știu nimic,
nu mai vreau nimic,
timpul mi-e amic și inamic.

Să nu-mi fie greu,
singur cînt mereu
și în lacrimi spăl sufletul meu.

Dumitru Mureșan

poezie de

ANGELA MIHALCEA
IOANA CĂLINA MARCU
CLARA MĂRGINEANU

proză de

ION GHEȚIE

semn

Mărgica

În povestea cocoșului care-și îmbogățește stăpînul, vîrsîndu-i în ogradă comori nenumărate și inestimabile — țineteți minte? — mai apare și o găină care, la rîndul ei, în tentativa de a-și îmbogăți stăpînul, baba adică, îi vomiază acestea nici mai mult nici mai puțin decît o mărgică, sau o mărgea, Colorată desigur.

În povestirile — ceva mai adevărate — ale europenilor despre băștinași ai unor ținuturi îndepărtate, de preferință papuași și dotați cu un simț artistic probabil superficial, iarăși apare mărgica, de data asta multiplicată. Cu sîrăguri amăgitoare de mărgele colorate au reușit europenii cei ticăloși să străbată mările și țărilor abia explorate și să le smulgă comori, nenumărate și inestimabile, exact ca a-celea aduse de cocoș moșului din povestea lui Ion Creangă.

În România post-ceaușistă, mărgelele colorate și-au făcut apariția cu mare tam-tam, purtînd stindardul privatizării, SRLSA etc. etc. Dar cum să-i condamni pe acești semeni ai noștri, atîta vreme lipsiți de o marfă mai atractivă, că se reped, în măsura posibilităților, să cumpere prima cămașă de blug falsificată desigur, primul baton de ciocolată, expirat fără îndoială, din moment ce a ajuns pe aceste îndepărtate, iesite din istorie, meleaguri! Și astfel începe cultura mărgicii colorate în post-comunismul românesc. Dacă am sta să o analizăm mai cu atenție, mărgica cea colorată nici nu e decît — vralment! — o formă fără fond în cazul nostru o culoare care nu acoperă (mai) nimic.

Că mărgelele colorate au năvălit (și) la noi, aduse de oameni dornici de orice fel de câștig, numai rapid și nemeritat să fie, nu e de mirare. Că națiunii oprimate de cenușii general și total al „comunistei ere” i se iau ochii — în doi timpi și trei mișcări — cu/și de către niște ambalaje colorate și strălucitoare, iarăși nu e de mirare. De mirare și de condamnat, deși la urma urmelor, totuși, de înțeles este că națiunea astfel păcălită se gîndește și se apucă, prin reprezentanți, evident, căci trăim într-o democrație reprezentativă și nu într-una de alt tip, să fabrice, mai bine zis să producă fără să fabrice, tot un fel de mărgele colorate, sperînd să la ochii semenului său și, — de ce nu? — chiar străinului. E ca și cum, într-o zi, papuașii s-ar fi apucat să se ineleze unii pe alții cu sîrăguri de sticlă colorată, ba chiar ar fi încercat să le plaseze pe acestea și exploratorilor, aceștia din urmă prea în cunoștință de cauză. În unele cazuri, rare, e drept, se poate reuși. Dacă tipărești o carte sau o publicație mimînd grafica Vestului, acesta, neștiutor de limbă dar și de probleme tale, te va lăuda, va fi mîndru de tine. Atîta doar că tu poți scrie, în loc de text, cuvinte fără șir, nepricepîndu-te să spui altceva. Iată cum mărgica găinii babei poate avea — o vreme — succes. Spun o vreme, pentru că vesticul respectiv, ori se va plictisi de ea, ori va încerca să afle ce se spune în propoziție. Și atunci, gata.

Nicolae Prelipceanu

momos :

De ce 15 decembrie?

După tergiversări de aproape un an și jumătate, marți, 29 octombrie, dl. Stoiljan s-a prezentat la Parlament și într-o scurtă cuvîntare a cerut urgentarea punerii în discuție a Legii privind alegerile locale, propunînd ca termen pentru aceste alegeri data de 15 decembrie. Camerele reunite au primit amestecat propunerea și în general opoziția nu a fost de acord cu termenul. Ar putea părea

surprinzătoare această atitudine, după ce, mai toată vremea, tocmai opoziția reclama organizarea cit mai rapidă de alegeri locale, numai că situația în care ne aflăm astăzi împinge opoziția spre o atitudine realistă. Deteriorarea rapidă a Frontului, începînd din interior (luptele dintre diferitele fracțiuni mai mult sau mai puțin conservatoare au devenit vizibile și pentru persoane mai puțin avizate) și mergînd spre electorat, care începe să înțe-

leagă că mizeria în care se zbate se datorează Frontului, obligă partidul aflat la putere să încerce organizarea de alegeri cit mai rapid. Ne așteaptă o iarnă grea, iar criza de energie a devenit cronică. După cea de-a patra mineriadă și diversiunea cu unghurii, băncile internaționale nu prca se mai interesează de noi. Atacurile violente în Parlament împotriva unghurilor au mers foarte departe și nimeni din Occident nu privește cu ochi buni asemenea întimplări. Este clar că liderii Frontului nu-și mai pot stăpîni oamenii, care, cu riscul pierderii oricărei credibilități în Occident, atacă furibunzi minoritatea maghiară. Și dl. Stoiljan a explicat foarte clar că dacă nu vom primi rapid credite, ne așteaptă o iarnă cumplită. Iar după o asemenea iarnă, organizarea de alegeri locale în primăvară ar fi o catastrofă pentru Front. Iată de ce s-a propus termenul de 15 decembrie și de ce dl. Birlădeanu, mai deștept decît mulți colegi fesenști, l-a susținut.

Dacă va reuși să organizeze alegeri locale la 15 decembrie, Frontul nu va cîștiga detașat, dar nu va pierde totul, ceea ce s-ar întîmpla în cazul cînd alegerile vor avea loc la primăvară.

Ștefan Agopian

dictatura personală

Contemporani cu diavolii republicani

Ără să fie rezistentă la dorințele biologice și pasiunile particularizante, o etică devoratoare creștină poate să dea măsură încă tuturor lucrurilor trecătoare: acea etică, acea concepție a omului pribeag așezat la „pragul veșniciei”. Fie că suntem contemporani cu minerii răsculați, pribegei din Valea Jiului anului 1991, fie că suntem contemporani cu diavolii republicani ai României populare anului 1948, travestiți în ingeri, agenți ai nebuniei stalinismului, pribegei din U.R.S.S., oricum, noi cu drag trebuie să ne recunoaștem învinși în fața stihiei istoriei, determinismul social natural autohton făcînd presiuni specifice, românii avînd crucea lor de dus în circă, fără de noroc? Fără de noroc...

Am primit lecții de neuitat de la Revoluția din Decembrie 1989 încoace din partea Puterii politice autoastalate și ce am învățat? Bravii mineri — mă voi referi în continuare numai la ei, făcînd cu obstinație obiectul acestor seriale ale mele — au revenit la București în 25 — 27

septembrie 1991 să ceară socoteală tocmai celor ce se dovedesc lipsiți de etică de atîta amar de vreme, în această perioadă de tranziție, de scrupule, gata să te împuște în cap, să te aleagă drept țintă, să te vîneze dintre curioșii ieșiți în stradă alături de adevărații protestatari, să provoace diversiune, să escaladeze violența și să aibă motive să instige o întrecăță țară că se dă iar o lovitură de stat, să o cheme în ajutor...

Bravii mineri am spus? Deschid o paranteză: sincer, imi e „nu știu cum” să constat că o „anumită parte” a presei din opoziție, îndeosebi, ține să demonstreze cu orice preț că minerii vor comunism, de fapt, dacă ies în stradă și că minerii au fost aduși la București în 25 — 27 septembrie 1991 de... contrareformatori! Contrareformatori comunisti... Contrareformatori? În contra cărei reforme? A domnului P. Roman? Haideti să fim serioși, la cită mizerie și sărăcie e în țară astăzi: reforma lui P. Roman nu e decît o reformă a comunismului, falimentară, programată anume... Minerii decla-

rînd ferm, la 25 — 27 septembrie 1991 că tocmai de comunism vor să scape, oricît ar fi el de reformat: să nu credem în această opțiune a lor? Doar nu e o joacă...

Să revin, însă, în spațiul tipografic rîmas, la cei doi „golani” cărora eu le sunt naș: „golani” ai Pieței Universității arestați, insingerați, umiliți de detașamentele civile de pedeapsă mineresti aduse de președintele I. Iliescu, la 14 iunie 1990...

Ce a răspuns el, „golani” Mireca Dobrovicescu, foarte pe scurt, am publicat în numărul trecut al Luceafărului: ce a răspuns ea... întrebată de mine după evenimentele dramatice din 25 — 27 septembrie 1991 de „ce părere are”... Așadar, ce a răspuns Maria Lie-Dobrovicescu: sufletește am fost alături de mineri la 25 — 27 septembrie 1991, odată cu sosirea lor în București și-am suferit că n-am avut cum să-i ajut! Ei sunt la fel de nemulțumiți ca noi toți: și ce ați fi vrut un lucru mai extraordinar să se întîmple decît să vezi minerii — care ne stîlceau în bătaie la 13 — 15 iunie 1990 — cum învățau acum și fredonau cîntecul nostru, ale „golaniilor” pe locul sfînt al Pieței Universității... Făcînd parte dintr-un partid, Partidul Alianței Civice, m-am jnat să fiu prezentă pe 25 — 27 septembrie pe străzi permanente, să mă solidarizez față cu minerii: aș fi vrut să am o putere dumnezeiască în aceste zile să-i trimit acasă pe mineri ca pe niște învingători, e o prostie... ce nevoie ar fi avut ei de așa ceva, cînd acasă, în Valea Jiului, al lor sunt drogați de „lișiștea” F.S.N.-istă...

Liviu Ioan Stoiciu

(va urma)

Vorbe de pe corabia lui Sebastian

● OCTAVIAN PALER: „Dacă nu știu să răspund la întrebarea generală «sinteti monarhist?», nu șovăi să spun că, după părerea mea, Regele Mihai, cu moderată, discreția și dragostea sa pentru România, vizibile în tot ce întreprinde, ar putea juca un rol extrem de prețios într-o operă de renaștere națională. Motivele sînt cele cunoscute. Regele ar fi echidistant, cu adevărat, față de partide, ar constitui o sursă salutară de pacificare și o garanție, pentru toată lumea, că ne reluăm locul pe care l-am avut, în Europa”. (România liberă) ● DREPTATEA: „Senatul României de azi și-a cîștigat o tristă faimă, printre altele fiindcă e locul în care a fost calomniat în mod grosolan Regele Mihai I de către domnul Romulus Vulpesu. Acest fost om de cultură a insultat memoria întregului popor, încercînd să demonstreze că Regele Mihai ar fi adus aportul decisiv la instaurarea comunismului în țara noastră”. „...domnul Romulus Vulpesu e un vulgar mincinos, servind interese politice antiromânești și antidemocratice”. ● RODICA DAN: „Ne așteptam ca înlăturarea NEDEMOCRATICĂ a guvernului Roman să fie condamnată de presă, de diferitele personalități politice, de partide, indiferent de culoarea politică — dacă sînt, cum pretînd, democratice”; „...după căderea guvernului Roman, atacurile împotriva acestuia și îndeosebi a domnului Petre Roman nu numai că nu au încetat, dar în unele publicații sînt din ce în ce mai intense. Explicația este foarte sim-

plă: teama de popularitatea în creștere a domnului Petre Roman”, etc. etc. (AZI) ● ILIE NEACȘU: „Zimbetul fals al fiului de cominternist — Petre Roman a dispărut ca prin farmec în ultimele zile după ce a mai dat o dată cu piatra în baltă la Cotroceni cu prilejul recepției de bun rîmas și după ce a fost huiduit și fugărit de cetățenii Craiovei, unde încercase să-și deschidă cu surle și tromboane campania electorală. Și-a găsit locul: Evreii și Oltenii. Nu știu de ce, dar întîlnirea lui Petre Roman cu alegătorii din Craiova se aseamănă intrucitva cu mitingul lui Ceaușescu din decembrie 1989”. (Europa). ● MARIANA TOADER (70 de ani din Birlad, la T.V., către Petre Roman): „Mamă, nu te lăsa”. ● LUCIAN GHEORGHIU: „Căldura și apa caldă au început deja să lipsească”. (Cotidianul) ● LUDOVIC SPIESS: „Guvernul nostru nu este un guvern de operetă”. (Expres-magazin) ● LUDOVIC SPIESS: „Arta înseamnă foarte mult: muzică, muzee, carte”. (Interviu, în AZI) ● LUDOVIC SPIESS: „Eu în mine am încredere. Sînt foarte lucid și, în plus, mă ajută caracteristicile zodiei. Sînt născut în zodia Taurului”. (Interviu, în Lînia întâi) ● ALCIBIADE: „Luni, 21 octombrie 1991, dl. Corneliu Vadim Tudor a acordat la sediul redacției noastre un interviu d-lui Vincent Dudant, ziarist belgian care lucrează pentru ziarul elvețian «Tribune de la Geneve». (România Mare) ● Din rubrica realizată de SORIN ROȘCA STĂNESCU: „Senzațio-

nal! Bulletin european editat de Fundația Europeană Drăgan sosește în România pe adresa Uniunii Asociației Studenților Comunisti, SA NU FI AFLAT IOSIF CONSTANTIN DRĂGAN ca respectiva asociație nu mai există din 22 decembrie 1989?” (România liberă) ● CORNELIU VADIM TUDOR (la Conferința națională a Partidului România Mare): „Eu consider însă că nu numai U.D.M.R.-ul îi poate reprezenta pe unguri, ci și alte partide, România Mare de exemplu!”. (Citat după Zig Zag) ● LAURENȚIU ULICI: „Vrînd să lovească în unguri (cum altădată în evrei) ei nu sesizează că, de fapt, lovesc într-un adevăr pe care orice român de bun simț îl consideră indiscutabil. Dialectica lor de bazar turcesc îi obligă, pare-se, să spună pe dos ceea ce trebuie spus pe față și anume că nu există, din punctul nostru de vedere, din punctul de vedere al celor 21 de milioane de români din 23 cit cuprîndem ca țară, o problemă a Ardealului. Ea a fost rezolvată teoretic încă din vremea Școlii Ardelene, iar practic, la 1 decembrie 1918. Există în schimb o problemă națională înăuntrul Ardealului care se cuvine a fi rezolvată astăzi altfel decît ieri, adică fără procese de intenție și fără alarme de sirene trase de Vasile Roaită, de un diversionist vreau să spun, în fond de un duplicțiar, ca Corneliu V.T.”... (AS) ● MARIUS OPREA: „Astfel de securiști activează și pe tărîm politic: Gheorghe Moldoveanu, fost căpitan în Direcția a VI-a Ceretării Penale la securitatea din Brașov, cunoscut pentru duritatea sa în anchetă, este secretar general de redacție, la un săptăminal al P.U.N.R.-ului. Din anchetator a devenit patriot”. (Cuvîntul) ● VALERIU CRISTEA: „Dacă România a devenit un Cernobil al urii, faptul se datorează, nu în mică măsură, și acestui mod — să-i spun pe sleau — banditesc — de a face publicistică, la intimidare. (Literaturul) ● Prostituta ANGELA: „Culebra Cicciolina, una dintre marile vedete ale filmului porno, este, după cum știți, membră în parlamentul italian, dar la noi sînt preferate, oricît ar părea de de neverosimil, persoane ca domnul Birlădeanu”. (Prostituția).

Petre Stoica

Mistificarea totalitară a istoriei

Violentarea, timp de decenii, a științei istoriei — despre care mulți vorbesc fără a o cunoaște sau a o simți cu adevărat — a dus la un impas pentru a cărui depășire va fi necesar un efort autentic. Iar acest efort nu poate fi susținut fără a porni de la datele reale ale problemei, care date, pînă a fi cunoscute pe de-a întregul, necesită o discuție cu mult mai amplă decît cea care se poartă în prezent, necesită o discuție sinceră în care vor trebui să se angajeze cei care se pot implica pornind de la dorința de a repara, de a repune istoria în rosturile sale firești.

Pînă la a ajunge să fie citită, o carte de istorie presupune ani, decenii sau citeodată secole de efort istoriografic. Există faptele, există realitatea, există viața, există evenimentele istoriei. Istoricul — cercetător, analist, compilator, popularizator — se străduiește să răspundă concomitent la mai multe întrebări, ce, cine, unde, cînd, cum și, mai ales, la fundamentală „de ce?” Pînă la a da răspuns la asemenea întrebări — care răspuns este totdeauna parțial — sau măcar la unele, legate fie și de cel mai modest eveniment, este nevoie de investigație.

De unde garanția că răspundem mai mult sau mai puțin limpede la suma întrebărilor presupuse de investigarea istorică? Dacă Istoria este adevărul faptelor, istoriografia este corect orientată numai în măsura în care aceste fapte sînt probate, dovedite cu documente.

Iar reflecțiile parțiale tind către sinteze, cea mai cunoscută și mai populară sinteză fiind manualul școlar.

De aici, de la manualele școlare a început mistificarea totalitară a istoriei. Aceasta întrucît deși mai sînt de adăugat literatura, filmele, gîndirea istorică a majorității este rezultatul acumularilor din manuale. Imaginea istorică, deja formată de la vîrstele mici, este greu de modificat. Trebuie să intervină ceva deosebit de convingător pentru a schimba o primă și adesea superficială idee sau părere formată în cîmpul istoriei. Persistă aici ceea ce a fost spus mai întîi, ceea ce a fost mai repetat, sau ce a fost mai penetrant pentru sensibilitatea individuală.

Evidențînd rolul manualelor de istorie în mistificarea trecutului, aceasta nu înseamnă că alte domenii nu au contribuit la mistificare. Arta, literatura, cinematografia înțelese ca propagandă, cu rol multiplu în „formarea omului nou”, în contorsionarea de fapt a conștiințelor potrivit cu interesul utopiei ajunse la putere, și-au avut poziția lor bine definită în sistem. Și nu mai puțin, cu unele zone de adevăr — întrucît metodologia științifică a trebuit să fie mai mult sau mai puțin respectată, chiar dacă aceasta era numai o aparență — istoriografia.

Iar pentru a transforma istoriografia în instrumentul minciunii, tehnicile utilizate au fost mai subtile, mai novice, mai greu de cunoscut și de recunoscut.

Pentru ca această tehnică a mistificării să ajungă să funcționeze și să își atingă măcar parțial scopul propus — pentru că în totalitate nu l-au atins niciodată, a fost organizat de către puterea comunistă, direct subordonată conducerii acesteia, un uriaș aparat

funcționînd în calitate de „minister al adevărului”.

În România, după 1945, potrivit „conștiințelor concrete”, formele și metodele de acțiune ale acestui „minister al adevărului” a fost excesiv de aspră — în interesul „fratelui mai mare” fiind încorporarea insulei de latinitate care stătea în calea expansiunii sudice urmărită potrivit planurilor testamentare ale țarismului. Distrugerea poporului român se putea realiza prin dislocarea conștiinței sale istorice — iar pentru aceasta au fost vîinate, la propriu, și distruse, fizic, cărțile — în primul rînd cele de istorie — a fost distrusă, în ființa sa biologică, intelectualitatea, au fost interzise cîntecele, a fost maltratat alfabetul, totul fiind urmărit cu minuțiozitate, pe toate planurile.

Acest „minister al adevărului” a fost permanent, după 1945, secția de propagandă a C.C. al partidului comunist, cu anexele sale specializate („academia” de partid, „institutul” partidului, „muzeul” partidului — amintind aici doar anexele care aveau în grijă istoria, istoriografia și pe istorici, fără a mai aminti anexele care supravegheau celelalte domenii dar avînd atribuții și în cîmpul avut în discuție).

Așa cum în evul mediu filozofia era considerată de către teologie sclava lor, politrucii au ajuns să considere istoria sclava puterii totalitare comuniste. Se poate pune întrebarea, de ce a ajuns „partidul” să se manifeste atît de încrîncenat în ceea ce privește istoria națională? Ce rosturi are această subordonare a trecutului, falsificarea acestuia?

Pentru a putea răspunde corect acestor întrebări se impune explicarea rostului adevărat al istoriei, ca știință, ca domeniu de cunoaștere și ca impact posibil asupra conștiinței colective a poporului și asupra conștiințelor individuale ale cetățenilor. În măsura în care este explicat sensul real al existenței Istoriei se răspunde și de ce a

devenit atît de necesară amintita subordonare, ca și de ce a fost atît de subtil, de viclean mecanismul de subordonare.

O istorie adevărată, respectiv explicarea reală, științific și cu bun simț argumentată, cu inteligență explicată, are un puternic impact asupra conștiințelor individuale și asupra conștiinței colective a poporului. Cele două planuri — individual și colectiv — se înlătură și se exprimă reciproc în ceea ce cu un termen generic am putea numi conștiința națională.

Istoria națională dezvoltă sentimentul demnității, al verticalității morale — componentă a ceea ce este conștiința de sine a poporului, a ceea ce îl sudează și îl face să își înțeleagă rostul în lume.

Atacarea concomitentă a tuturor acestor valori autentice ale conștiinței, substituirea planurilor prin confuzie terminologică, convertirea adevărului în mistificare au deci un obiectiv precis în acțiunea politică diversionistă a puterii totalitare; fiecare dintre elementele constitutive ale conștiinței individuale amintite este un prag în calea totalitarismului comunist, un obstacol în formarea omului impersonal și incomunicabil, al „omului nou”.

Falsificarea istoriei mai prezintă pentru puterea totalitară comunistă importanță și prin faptul că îi creează o aparență de legitimitate; prin impunerea obstinată a falsei legitimități își creează un cîmp înfinit de diversiune propagandistică, procedînd practic permanent la apelul la trecutul istoric prin sărbătoriri cît mai numeroase și cît mai fastuoase. Confiscarea trecutului îi apare în proprii săi ochi ca un act de reparație și ca un loc de lansare a unor idei, în condițiile în care din propria sa ideologie falimentară nu mai are ce sîloarce.

Fenomenul nu este numai românesc. Toate țările comuniste l-au cunoscut, toate puterile totalitare — deci nu numai cele comuniste — l-au practicat.

A rescrie deci istoria nu înseamnă a face un simplu act de dreptate. A rescrie, acum, istoria națională este o necesitate la fel de stringentă ca și acțiunea în plan economic. Pentru că a repune istoria națională în adevărata sa dimensiune ne-ar da șansa de a reînălța conștiința colectivă a neamului, ne-ar da șansa de a redeveni noi înșine. Întrucît este vizibil că prin atacul la istorie, comunismul și, nu mai puțin neocomunismul, mistifică individualitățile, le pervertesc spre propriul interes, diversionist exprimat nu atît prin minciună, cît prin falsă conștiință de sine.

Corneliu Olaru

minimax

Exodul

Involburarea vremurilor pe care le străbătem ne îndeamnă la reflecții asupra destinului nostru.

(Ion Iliescu)

Altfel spus, dacă te temi de complot, organizează-l; în felul ăsta toți cei care ar putea adera la el cad sub controlul tău.

(Umberto Eco)

Îmi iubesc prea mult țara, pentru a fi naționalist.

(Albert Camus)

avem privilegiul (ori poate ghinionul) de a trăi — potrivit unei inspirate formulări metaforice din *Time* — într-una din „cele perioade rare în care plăcile tectonice ale istoriei se mișcă sub picioarele oamenilor, iar ulterior, nimic nu mai este așa cum fusese pînă atunci”. Așezarea gîndului într-o asemenea viziune (interesîndu-ne desigur, în primul rînd, destinul României și al românilor) ce aparent ar putea să sperie, se dovedește însă rodnică, întrucît permite „stăpînirea” evenimentialului, în anumite momente deconcertant pînă la halucinație. Adică, este vorba de o metaforă cu valoare euristică, ajutînd la deslușirea unor caracteristici de esență, a unor semnificații majore într-un prezent ce, nu de puține ori, impune cu brutalitate impresia că „parcă am luat-o razna”.

O primă caracteristică ce se relevă este aceea ce s-ar putea numi **sfidarea haosului**. Drept urmare, raționamentele specifice modelelor deterministe și sistematice se dovedesc inadecvate și asta mai cu seamă în zona politicului. Criza politică, prezentă în toate fostele state comuniste, este dublată și accentuată de o criză teoretică, impunîndu-se o redimensionare a conceptelor politologice clasice. Nimic, dară, mai puțin potrivit pentru a înțelege și, mai departe, pentru a influența, a guvernarea dinamismul social, decît o (de)formație intelectuală marxistă. Iar dacă la o asemenea mentalitate se mai adaugă și stereotipurile (pentru a nu spune **năravurile**) dobîndite printr-o exercitare anterioară a puterii, rezultatul este tocmai eșecul în fața pomenitei sfidări. Clamoarea Puterii, alternînd destabilizarea ordinii de drept cu invocarea consensului național, nu este în ultimă instanță decît țipătul „lebedelor roșii” care însă, înainte de a muri istoric, nu pregetă să recurgă, într-un act disperat, la orice mijloace de reprimare.

Ajungîndu-se astfel la amplificarea **riscului violenței**, de asemenea specific unui moment de mișcare a plăcilor tectonice ale istoriei. Din păcate, dovedindu-se că și politic România este o zonă seismică. Noi, cei care ne știam blajini ori puși pe trîncăneală, adică pașnici și hîtri, mai că am ajuns să ne sperietem noi de noi iar altora oferindu-le un spectacol descumpănitor și motive de neîncredere. Dar, a căuta

explicația violenței în străfunduri psihologice abisale persistînd dintr-un îndepărtat trecut autohton este o încercare greșită sau răuvoitoare. Or fi fost ei, dacii, cum au fost și, mai încoace, o suită de domnitori dintre care unii au făcut prăpăd mai dihai ca, să zicem, „liftele păgîne”, însă nu așa poate fi explicat, spre a fi vindecăt, răul ce ne macină. Atît convulsile sociale, de masă, după cum și creșterea masivă a indicilor de criminalitate și delictivităț au o determinare mult mai recentă. Odată declanșat, procesul liberalizării politice n-a mai putut fi controlat decît parțial de către Putere și prin utilizarea unor mijloace care, deși pe moment păreau eficiente, în timp au dus la generalizarea și radicalizarea contestației. Într-o vreme se și părea chiar că evoluția cea mai probabilă va fi de factură sud-americană ceea ce, în ultimă instanță, ar fi însemnat cît de cît o stabilizare socială printr-un regim politic autoritarist. Criza economică (avîndu-și explicația tot la nivel politic), accentuarea luptelor din sinul Puterii, valorificarea experienței recent cîștigate de noile forțe politice și, nu în ultimul rînd, condiționările politice de care depinde ajutorul economic occidental, au acționat, toate, în interdependență, astfel încît, în viitorul apropiat, spațiul de manevră al Puterii nu prea mai permite decît alegerea uneia din singurele două alternative posibile. Sau respectarea pînă la capăt a cerințelor impuse de standardele democrației (și declarațiile noului prim-ministru par să semnaleze adoptarea acestei opțiuni) care va conduce la o primenire masivă a Puterii. Sau instaurarea unui regim de dictatură fătîșă care, oricît ar fi de absurd, pentru că e inevitabil sortit eșecului, trebuie totuși luat în considerare atîta vreme cît nu se știe ce audiență au **România Mare și Europa** (Institutul de Sociologie al Academiei ar putea să ne spună ceva în această privință), un alt argument în acest sens venind dinspre tonurile înalte înregistrate în Parlament pe parcursul dezbaterii „Raportului Covasna-Harghita”. Dar, fiindcă tot am ajuns la această chestiune arzătoare a ordinea zilei și, respectînd recomandarea **de-lui Theodor Stolojan**, deci ocolind tentația unei tratări șugubețe la care

îndeamnă multe dintre intervențiile d-lor parlamentari, credem într-adevăr că în România, sau și în România se petrece acum un **exod**; vom preciza însă, cu grabă, că ne gîndim la conotația mai puțin uzitată a cuvîntului: „partea finală a unei tragedii grecești, cuprînzînd deznodămîntul și ieșirea din scenă a actorilor”. Tragedia a durat suficient de mult timp încît actorii să fi uitat că sînt actori și refuză să părăsească decent scena. Consecințele acestui refuz le-am văzut și le-am simțit toți. Cu vîrf și-ndesat! De asemenea, într-un orizont de timp apropiat ce mai vine este destul de ușor previzibil iar în puținele zile care au mai rămas pînă la alegerile locale (proba de foc a guvernului Stolojan), neîndoielnice, pozițiile diferiților participanți la jocul politic se vor contura mult mai pregnant. Dar întregul cost al „originalității” firavei noastre democrații poate fi aproximativ abia atunci cînd se încearcă o previziune a efectelor cîrmuirii instaurată în decembrie '89 cîndva spre începuturile viitorului mileniu.

Pentru că mai mult decît morții despre care nu se știe prea bine de ce trebuiau să moară în decembrie '89, mai mult decît lucrătura singeroasă din iunie '90, mai mult decît așa-zisele costuri sociale ale reformei despre care fostul guvern căuta și mai caută să ne convingă că au fost inevitabile, mai mult decît toate acestea și multe altele ce pot fi înșiruite, ceea ce a reușit să obțină Puterea în acest răstimp este **pierderea startului de către România într-un moment de restructurare a interdependențelor inter și transnaționale**. Cu o singură excepție poate: crearea unor premise trainice pentru viitoare relații cu marele prieten de la Răsărit. Inclusiv prin contribuția adusă la consolidarea independenței (?) Republicii Moldova.

30 octombrie 1991

Șerban Lănescu

Istorie literară și realitatea literaturii

În seria de articole închinată problemei literaturii române din ultima jumătate de secol, pe care le-am publicat în această revistă timp de mai multe luni, au ajuns la necesitatea scrierii unei istorii a acelei epoci (1938—1989), dar tot de atâtea ori am pronunțat cuvântul „anomalie” pentru a o delimita și pentru a o caracteriza lăuntric. Anul 1938 îl considerăm piatră de hotar în desfășurarea literaturii române nu numai pentru că acolo se opresc precedentele istorii (E. Lovinescu, chiar și G. Călinescu), dar și pentru că atunci presiunea istoriei s-a manifestat direct prin schimbarea regimului politic și, în oarecare măsură, prin schimbarea ambianței spirituale: a fost mai mult decât un moment de criză a societății liberale, care domina România vreme de un veac, a fost sfârșitul acesteia. Țara noastră aluneacă spre totalitarism, instaurat propriu-zis în 1948, ca urmare a înlocuirii conducerii politice tranzitorii cu una direct subordonată ocupantului rus, după ce trecuse printr-un regim de autoritate regală, apoi printr-o formă de dictatură militară. Reacția imediată a fost plecarea din țară a mai multor scriitori evrei, vizați direct sau indirect de legile rasiale. Apoi intră în eclipsă sau părăsesc țara o serie de scriitori de extremă dreapta. După 1944 rămân în străinătate sau aleg calea exilului alții, de felurite coloraturi de data aceasta (Eugen Ionescu, Ștefan Baciu, Mihai Villara, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca etc.). În sfârșit, după 1948 se produce o adevărată ruptură în mersul și așa accidentat al literaturii noastre, prin excluderea brutală, prin exterminare sau înăbușire a numeroase forțe scriitoricești, dintre care multe vor fi pierdute practic vorbind, resurecția lor tardivă, în anii unei bătrâneți înaintate luând mai curând aspectul de recuperare și recompensă morală.

Desigur că istoria (eventual cu măsura) exercitase și înainte o puternică presiune asupra literaturii. Desfășurarea acesteia urmasse în linii mari ceea ce se întâmplase în cimpul istoric, deci urmasse o linie revoluționară, care schimbuse înfățișarea țării în răstimp. Mobilizarea patriotică antiotomană din jurul anului 1821, mișcarea mai amplă de la 1848, ideea și realizarea unirii la 1859 sunt fenomene de istorie politică, avind efecte directe în literatura vremii. Apoi reacția criticistă ca semn al maturizării unei societăți, avind în prim plan Junimea, nu e fără legătură cu consolidarea unirii și a statului român sub sceptrul unui principe străin care a asigurat și garantat integrarea noastră în Europa. Nu mult mai târziu, mișcarea socialistă și-a împletit acțiunea ideologică cu una literară, creind măcar un curent de opinie, din care aveau să iasă poporanșmul și țărănișmul de mai târziu, corespunzând unor modificări lăuntrice pe plan social ale societății românești. Același lucru se poate spune despre mișcările tradiționaliste, greu de distins în mobilurile lor culturale și politice, pentru că o serie de acțiuni de „avangardă” să se coreleze și să se inspire din doctrine anarhice, pe care le cultivau comuniștii în prima lor fază, cea romantică, de dinainte de preluarea puterii.

După 1948, dar chiar și în deceniul precedent, presiunea aceasta firească a politicului și a evenimentelor istorice devine extrinsecă societății, nu mai e generată de forțe autentice dinlăuntru și situațiile rezultate pe plan literar nu se mai pot compara. Elementul de noutate în prima fază (vorbesc de deceniul 1938—1947) este deocamdată cenzura, care exclude, amină sau împiedică expresia directă, eventual doar descurajează unele virtualități. Partea ei negativă nu o putem evalua pentru că rămâne în veci necunoscută. (Cite cărți nu s-au scris, cîți autori au renunțat să mai scrie, să încerce a se afirma etc) dar au apărut cărți cu o anumită inspirație, marcate mai ales indirect de climatul de interdicții și de dirigismul încă timid dar real al epocii: toată poezia de pildă ilustrează

nostalgia după alte spații și epoci, după exotismul geografic, după spații himerice, imaginate în compensație. Ermetismul predominant în poezia românească de pînă pe la mijlocul anilor '30 e înlocuit cu fantezismul evazionist accentuind unele tendințe abia schițate ale vechiului Romanticism.

Odată cu instaurarea propriu-zisă a comunismului lucrurile s-au schimbat, și mult în rău, anomalia luind cu totul alt aspect: nu a funcționat doar o cenzură înăspriță, ci un aparat de teroare și un sistem care nu avea simpla funcție negativă, limitativă și prohibitivă, ci mai ales una pozitivă: el voia să impună întregii literaturi, întregii culturi și societății intelectuale românești o direcție precisă, străină acelui moment istoric. Literatura noastră se dovedise una de mare diversitate, atingind unele aspecte de cert rafinament, pe deplin sincronizată cu ceea ce se întâmpla în Occidentul Europei. Acum i se impun nu numai „teme”, false sau eventual posibile, comandate din viața primitivă (proletari industriali, țărani săraci agitați doar de probleme de existență și de revendicări joase, înși măcinați de uri inferioare) dar și maniera în care urmau ele să fie tratate. Ne-am întors la stilul nud al narațiunii de tip realist-naturalistic, modelul suprem fiind Gorki, iar în lirică, după atâtea experiențe subtile, prin care poezia română atinsese un nivel mondial, căzusem la expresia directă, simplă, totdeauna însă umflată prin mijloace repetitive și prin congestiuni oratorice. O serie întreagă de poeți au „corespuns” în chip firesc acestor cerințe și așa trebuie să se explice succesul în epocă al unui Dan Deșliu; alții, unora cu o bogată activitate anterioară, au trebuit să se reprofileze, să intre în alte tipare (Eugen Jebeleanu, Radu Boureanu, Cicerone Theodorescu, Virgil Teodorescu) sau să-și schimbe complet tematica (Maria Banuș). Același lucru și cu o egală promptitudine s-a petrecut în proză, unde scriitorii afirmați într-un stil urban, specific unei literaturi psihologizante, s-au transformat în realiști viguroși (Lucia Demetrius), în timp ce estetisti prețioși, cultivând proza artistică cea mai artificială, au devenit cronicari ai actualității, reporteri ai construcției socialismului, în cel mai bun caz evocatori cît mai cruzi al putreziciunii lumii vechi.

Desigur că apelurile oficiale, de fapt direcții foarte limitative, impuse cu forța, s-au concretizat și în opere valabile care pot fi identificate și analizate eventual; dar ele sunt semnificative mai ales prin efectele de durată pe care le-au avut indiscutabil și prin modificările în cimpul literar operate cu toată violența și care au desfigurat literatura română, cu prelungiri pînă în ceasul de față. Un mare val de vulgaritate, de ostentație chiar în acest

sens, de „jopirlănișm” a invadat literatura română. El a fost nu doar pretins de subiectele alese sau impuse, ci a depășit sfera socială acceptabilă. Societatea burgheză din trecut a fost reprezentată în linii îngroșate și caricaturale, pînă la deformarea irealistă. Ea nu era doar culpabilă sub aspectul raporturilor cu celelalte, în primul rînd pentru că ar fi fost „exploatarea”, parazitată în cel mai bun caz, criminală și trădătoare a intereselor națiunii, ci era lipsită și de calitățile intelectuale rezultate din exercițiul conducerii și din situația de dominație. Toți oamenii din elita vechii societăți erau prezentați nu numai ca niște ticăloși, ci și ca niște imbecili vulgari și dezgustători. Petru Dumitriu, care și-a câștigat reputația de expert, în epocă, în materie de „lume veche”, a introdus de pildă, înjurăturile și bătaile în raporturile intime dintre reprezentanții acelei societăți, și lecția lui a fost numai decît urmată de toți cei care, de aceeași vîrstă cu el, erau fascinați de personalitatea lui relativ exotica în mijlocul atîtor scriitori-proletari, proveniți din mediile cele mai modeste și mai periferice. În căutarea genuinului, a necontrafăcutului, a început să se scrie prost, chiar gramatica a fost nesocotită, ca să nu mai vorbim de vreo „regulă”, încît, atunci cînd noii prozatori au început să facă și „psihologie”, ei au dat firesc în încălceală, singura lor formă de a înțelege complexitatea de scriitură.

Și e semnificativ că fenomenul a fost sesizat chiar de cîte un reprezentant și supraviețuitor ale vechiului stil și astfel M. Sadoveanu i-a putut spune lui Marin Preda cu mîhnire — ca să folosim un termen al său favorit:

— Matali vrei să sălbătești literatura română...

Cel care ne-a transmis această vorbă istorică e însuși Preda, care nici nu era afectat de ea deoarece i se părea o enormitate. (Să notăm, nu doar ca pe o curiozitate, că G. Călinescu nu a izbutit să citească niciodată *Moromeții*, în ciuda insistențelor unor apropiați ai săi). Tot Preda ne-a transmis, la fel de amuzat, că Blaga ar fi murit spunînd unor discipoli:

— Nu lăsați literatura română pe mîna scitului ăluia!

Sunt poate niște glume, dar diferența nu numai de atitudine și de tematică, ci și de stil între cele două literaturi este certă și ar trebui pusă în valoare de un studiu comparativ.

Dar cine să-l facă, atunci cînd istoriografii acelei epoci „recuperează” pur și simplu operele valabile apărute atunci sau fac o selecție mentală, fără a avea în vedere ansamblul, determinările sociale, relativa cauzalitate și își adună în volume mult cuprinzătoare cronici și recenzii, închipuindu-și liniștiți că au făcut istorie literară?

Alexandru George

povestea vorbeli

Costică

În tipologia vorbitorilor naționali, stabilită definitiv și atemporal de Caragiale, sînt invocate mai des, pentru a „modela” realitatea cotidiană, cîteva nume: Cațavencu, Farfuridi (în linia retorismului violent și incongruent, a caricaturii extreme), eventual și Mitică (pentru dulcea pălăvrăgeală în marginea evenimentelor). Costică e mult mai puțin cunoscut. Costică e Costică Panaite, simpaticul personaj din schița *Cam țirziu*, deținătorul unui stil cît se poate de tipic de utilizare a limbajului. Apariția personajului în text e o lovitură de teatru atent pregătită. Insistența asupra numelui său, repetat de cei trei amici anonimi care, „țirziu de tot în noapte”, la berărie, îl evocă și îl invocă, sfîrșește cu atribuirea unui determinant: „biletul Costică” e un ins compătimit, cu simpatie, pentru că a ieșit din spațiul privilegiat al interminabilelor dialoguri amicale. Ivindu-se brusc, ca răspuns la invocațiile magice produse inconștient de prietenii sau ca imediată întrupare a limbajului care îl reprezintă („Ei, aș! — Parol? — Ce! ești copil!?”), eroul schiței pare să contrazică epitetul compătimitor, cel puțin prin superioritatea pe care i-o conferă atributele de „om de acțiune”. Că acțiunea sa e sistematic ratată, aminată pînă la dispariția obiec-

tului ei pare mai puțin important; pentru Costică semnificativă e starea de permanentă disponibilitate. De fapt, personajul e, esențialmente, un temperament estetic, din cele care, întîlnite destul de des la Caragiale, stabilesc legătura fundamentală dintre autor și eroi. Temperamentul estetic, atent la contingent, selectează din el faptele în sens înalt decorative (nu e neglijată nici cunoașterea, băutul însuși fiind, prin tradiție, o metaforă a sa) și acordă întîlnele limbajului. Și Mitică e un reprezentant al acestui temperament, particularizat în cazul său prin inventivitatea verbală: colecția lui de replici conține multe exemplare detașate cu totul de alte intenții conversaționale decît cea, fundamentală, de ilustrare a unei ridicate competențe „estetice” — manifestată prin priceperea de a găsi pentru orice situație un joc de cuvinte care să o devieze în plină gratuitate.

Costică își obține victoriile dialogale c mijloace diferite, prin polivalența unor replici reduse la minimum, dar adaptabile la varii situații. Formula ternară „Ei, aș!” — „Parol?” — „C-est! copil!?” se opune în mod clar tipului de discurs proliferant pe care, dintr-o insuficiență vizibilă, proporțională cu lungimea textului, îl dezvoltă personajele altor schițe caragialiene. Formula marchează în primul rînd neîncrederea îngăduitoare și nepăsătoare, manifestare a unui scepticism funciar, și apare ca răspuns la o cerere, la un refuz. La exclamații de regret fără adresă, la o interogație sau la comunicarea unei vești. Ea ajunge pînă la a satisface situații

contrarii celor în care se așteaptă în mod firesc să apară: ca acceptare, acord. Oracularul Costică are răspuns potrivit pentru toate întrebările. Reducerea ambiguităților din răspunsul său o face contextual. Personajul disprețuiește limbajul referențial, simplu instrument, și îl opacează, în primul rînd prin auto-citare.

Instanțele față de care se judecă inferioritatea / superioritatea impenetrabilului Costică sînt trei, la trei niveluri intra- și extratextuale: prietenii, naratorul, lectorul. Față de prietenii poziția sa e ambiguă și variabilă. Eșecul descoperit în final, care anulează posibilitatea singurei acțiuni reale, orientate — pentru că toate celelalte evenimente se datoresc mai mult întîmplării —, faptul că el, mesagerul, a adus petiția cultivatorilor de prună după ce imposibilitatea a și fost votat și Camerele s-au închis — provoacă ironia amicilor, manifestată, pe fondul de simpatie, eufemistic („ai venit cam țirziu”) — deci plasarea lui Costică într-o poziție mai curînd defavorabilă. El are însă ultimul cuvînt — și nu reacționează cîtuși de puțin în mod neprevăzut sau violent. Fiind omul unei acțiuni speciale, în care nu contează efectul, ci mijlocul, căile parcurse, eșecul său nu e decît aparent. În ceea ce-l privește pe narator, acesta adoptă un ton de subliniată impersonalitate, de vehicular de evidențe și certitudini. Cu dignitate, ca autor omniscient (nu personaj în lumea celorlalte, totuși personizat prin oralitate și mască), el își modalizează discursul cu formule ca „fără-ndoială”, „nu mai trebuie să spunem”, „se vede bine”, „se explică ușor” — și chiar anticipează desfășurarea conversației: „se va vedea îndată...”. Stilul administrativ, care furnizează mare parte din lexicul său — anchetă, supliment de anchetă, activitate, carieră, afacere foarte importantă, rezolvă, dovedeste, petițiune — nu e de presupus că ar fi împrumutat de la personajele prezente în scenă; el încearcă probabil o caricatură a obiec-

tivității. Modelul este al autorului grav, doct, impersonal, în poziție de netă superioritate față de personaje, vehiculînd adevăruri indubitabile. Se deduce de aici, firește, superioritatea sa față de dubitativul Costică. Cum naratorul este însă tot un rol, el poate fi judecat în același plan cu personajul, fiind, ambii, elemente ale structurii textuale — și atunci funcția sa poate deveni una de subordonare, de fond de contrast pentru simpaticul amic. Există, deci, pe de o parte, atitudinea de calmă judecată și de detașare a naratorului (care evită, de altfel, descrierea și aprecierile valorice) — pe de alta, scepticismul dulce-nepăsător al lui Costică, tot o formă de detașare, dar printr-o manieră opusă. Opoziția „Desigur” / „Parol?” se accentuează prin reducerea lui Costică la o unică funcție: în spațiul narațiunii, el nu este pus să afirme, nu creează singur un text, ci doar glosează pe marginea textelor altora — sau lansează minime îndemnuri ori interogații. Reducerea rolului activ al lui Costică în partea pur narativă a conversației este obținută și prin maniera de prezentare a informațiilor noi nu ca produse de el însuși, ci ca obținute de la el — factor pasiv — de „anchetă” amicilor. În locul verbelor *di-cendi*, avem formulele „rezultă că”, „se descoperă că”, „dovedind că”...

Al treilea nivel la care poate fi judecat Costică e extratextual: cel al lectorului. Curios, nici măcar acesta din urmă nu-și poate asuma decît pînă la un punct o poziție privilegiată. Lipsesc dovezile clare ale unei posibile — ba chiar presupuse — insuficiențe sau încetinelii intelectuale a personajului. Chiar redundanța extremă ori descompunerea sensurilor în particule care nu mai stabilesc prea lesne relații pot fi particularități ale unei stări de universală simpatie și armonie, de beati-tudine...

Rodica Zafiu

Literatura de distracție

CEZAR PETRESCU, MISS ROMÂNIA, Editura Românul, București, 1991

Cu reeditarea încă unui roman din categoria celor pe care Cezar Petrescu le-a considerat „simple destindere” devine din ce în ce mai clară o tendință principală a epocii de tranziție pe care o parcurge în acest moment literatura română. Este vorba de reconstituirea sistemului complet de așteptări de lectură ale cititorilor din toate timpurile, cu toate variantele pe care acesta le presupune, de la romanul de aventuri, până la romanul de tip science fiction, erotic, polițist sau de spionaj. Esteții se vor scandaliza încă o dată, dar sistemul acesta e vechi de cind lumea (Iorga a descoperit că el funcționa cât se poate de corect chiar și la contemporanii de altă dată ai cronicarilor, care găseau în Biblie toate variantele de poveste pe care le căutau), iar pe de altă parte, în perioada dintre cele două războaie mondiale el s-a concretizat pentru prima dată în forme corespunzătoare mai tuturor ipostazelor lui.

Literatură „de distracție”, cum a numit-o Iorga, referindu-se la secolele XVII și XVIII, literatură „de bas-étage” pentru secolul următor, în fine, literatură trivială, marginală sau de consum în zilele noastre, totul se reduce în fond la nevoia de poveste care unește pe deasupra timpului toate categoriile de cititori.

În orice caz, foarte mulți dintre scriitorii de notorietate ai epocii interbelice au avut în vedere cele mai diferite așteptări de lectură ale cititorilor și au încercat să le satisfacă pe măsura inventivității lor. Liviu Rebreanu, în varianta polițistă din romanul *Amin-Doi* (1940), Victor Eftimiu, în persiflarea parodică a aceleiași formule, din *Kimonoul instelat* (1932), Felix Aderca, în chip de autor cu nume extravagant al unor romane erotice sau de gen S.F. (Clifford Moore, cu *Al doilea amant al doamnei Chatterley*, 1933 și Leone Palmantini, cu *X-0*, *Romanul*

viitorului, varianta Orașelor scufundate din *Realitatea ilustrată*, 1932) sau, pentru a mai da un exemplu, Mircea Eliade, ca autor al unui roman cu vampiri și fantome în *Domnișoara Christina* (1936).

Miss România, de Cezar Petrescu, un roman mai puțin cunoscut, din ciclul *Satyricon*-ului, cu care ar fi trebuit să se încheie ciclul *Cronicile românești a veacului XX*, a apărut mai întâi în folietonul ziarului *Curentul*, în cursul anului 1930. Într-un interviu care a precedat lansarea serialului, romancierul și-a precizat câteva din intențiile de la care ar fi pornit. Între ele, *missomania* din ce în ce mai absurdă a românilor parodiind moravurile noastre, într-o „epocă lipsită de discreție și de stil”, nevoia de destindere, de glumă, de joc.

Cind *Miss România* s-a publicat pentru prima dată în volum, critica a fost mai degrabă scandalizată. Iată doar câteva mostre din cronică: *Pompliu Constantinescu*, apărută în *Vremea*, la 20 noiembrie 1932: „vervă facilă, de revuist fără cuplete”, șarjă „de calitate inferioară”, „clisee stilistice și fotografie la minut”. Ceva mai îngăduitor s-a arătat a fi Călinescu, în *Istoria literaturii române*. Dar toleranța criticului nu avea în vedere formula generală a literaturii de amuzament și de *sleeping-car*, în care s-ar fi infundat și Cezar Petrescu, pentru că ea viza în primul rând capacitatea scriitorului de a face roman din orice. Era acesta, pentru Călinescu, un semn al profesionalismului și al capacității de invenție, într-o lume de scriitori diletanți, fără imaginație și fără „spiritul de suită” care ar trebui să-l caracterizeze pe orice autor.

Astăzi înțelegem poate cu mai multă ușurință că, până la un anumit punct, *Miss România* (sau *Greta Garbo* sau parodia din *Kremlin*) a fost concepută de romancier ca o carte pentru un public mediu.

După cum se știe, conceptul de artă

medie a fost utilizat în chip sistematic de Pierre Bourdieu, în lucrarea sa din 1971, *Plașa bunurilor simbolice*.

Cezar Petrescu a vorbit de mai multe ori despre acest gen de public, pe care și l-a imaginat cu claritate, chiar dacă nu l-a luat pină la capăt în serios: „asemenea categoriile de lectori ai magazinelor ilustrate se cifrează la câteva zeci de milioane; ei alcătuiesc majoritatea cititorilor de tipăritură din cele cinci continente... Acești lectori ne cunosc numai după fantasmagoriile reportajilor cu revoluții imaginare, masacre, răpiri romantice, fraude și furturi de urne. Mai afle că sintem vrednici și de altceva.”

În romanul lui Cezar Petrescu, figura acestui public mediu, cu miturile și cu pretențiile sale irepresibile, reprezintă principalul element de interes al cărții, și nu parodiind imaginea lui. Dar, curios, nu în persoana *Miss României* sînt de căutat caracteristicile sale, ci la toți cei care se străduiesc să-o fabrice sau să-o distrugă, la Filip Filipovici, patronul revistei *Ilustrația colorată* și la adversarii acestuia de la *Coloana Ilustrată*, la ziaristul Tony Bar și la fotografii Billy Marcus, care umblă tot timpul cu „poalele negre” ale aparatului său în cap, în sfîrșit la Olimpiodor Spancioc, logodnicul frumoasei *Miss* din Tîrgul Scovarză, pe numele ei adevărat, *Margareta Căuș*. Patronul Filip Filipovici concepe cu lux de amănunte mitul frumuseții resuscitate, pe care va reuși să-l marchetizeze, pornind de la principiul infailibil al adevărului că „publicul înghite”, dacă știi să-l servești. *Gazetarul Tony Bar* îi fabrică fetei o biografie prin care s-o coboare din hatmanii lui „Neculce, Milescu, Miron Costin” și pe care și-o însușește cel dintîi chiar tatăl *Margaretei*. Fotografii combină și el tot felul de imagini reale, într-un ansamblu care n-a existat niciodată, pentru a perfecționa mitul inventat de patron. Un singur lucru nu reușește să înregistreze pe plăcile sale fotografiei Billy Marcus — tocmai figura patronului său —, dar acesta e unul din puținele episoade simbolice ale cărții, așa încît nu știm în ce măsură oferta multiplă a romanului funcționează cu adevărat. La rîndul său, logodnicul se hrănește mai mult cu iluziile imaginarii, visînd la avantajele pe care le-ar putea trage din succesul viitoarei sale soții. El este probabil imaginea cea mai completă și totodată mai drastică a publicului mediu despre care vorbește Bourdieu, cu speranțele, dorințele sau cu fantasmalele sale neîmplinite: „— Să vezi țări depărtate, păduri tropicale, unde spînzură

șerpi de 4—5 metri și uneori de 8 și 9! Să auzi papagali strigîndu-se pe nume din curmali! Să navighezi nopți cu lună pe ocean! Să alergi cu expresul care nu se oprește în gările fără importanță! Ah! *Margareto*, acesta a fost visul meu.”

Există apoi în cartea lui Cezar Petrescu chiar publicul propriu-zis, în sala Ateneului, la faza finală a concursului pentru „*Miss România*” sau pe străzile Bucureștilor, făcînd trenă idolului proaspăt consacrat, într-un cortegiu grotesc de bandă desenată sau de film din epoca cinematografului mut. În tot ceea ce face acest public recunoaștem spiritul lui Caragiale, căci el acționează exact ca în „amintirile unui vechi suflor” și vorbește exact ca *Mitică*. De altfel, în *Miss România* Cezar Petrescu își îngăduie să complice și el puțin lucrurile, în spiritul lui Caragiale, de la care s-a reclamat de citeva ori ca de la un mare model. Căci față de toate caracteristicile acceptate ale artei și ale publicului mediu, pe care se întemeiază cartea sa, el face pină la urmă un joc dublu. Pe de o parte, Cezar Petrescu asediază un număr considerabil de poncife ale cărților din sistemul literaturii de amuzament, care îl satisfac pe cititorul obișnuit și de care acesta nu e dispus să se dispenseze, dar, pe de altă parte, el face cu ochiul în direcția unui al doilea public, mobilizat să asiste la masacrarea sistemului de referințe al primei categorii de cititori. Aceasta e retorica tipică a ironiei, care presupune un joc în trei: ironistul, ironizat (sau victima) și complicele ironistului, fără de care jocul ca atare n-ar mai avea nici un sens.

N-aș vrea să se înțeleagă de aici că hazul de care dispune Cezar Petrescu în *Miss România* îl egalează pe acela al clasicului Caragiale. Din acest punct de vedere, *Pompliu Constantinescu* era îndreptățit să vorbească de umorul de revistă fără libret al cărții, iar Călinescu avea și mai mare dreptate cînd îi reproșa romancierului că n-a vrut „să scrie romane senzaționale în deplină sinceritate, spre a deveni un Eugene Sue ori un Al. Dumas, tot atât de geniali în felul lor ca și Balzac”. Ar fi însă o eroare și mai mare să judecăm romanul lui Cezar Petrescu în afara propriului său sistem de referințe (care este al artei medii, cum am văzut) și să-l considerăm ca pe un roman aparținînd sistemului cărturăresc. În sfera din care face parte, *Miss România* rămîne un roman agreeabil, sau o „destindere”, cum spunea chiar Cezar Petrescu, de care nu ne vom putea niciodată dispensa.

Florin Manolescu

solilocvii

Locuri comune sau despre prezumția manipulării

Aproape la unison, în frunte cu domnul prim-ministru (nici nu-ți vine să-i zici fost, sau ex-, sau demisionar, așa de zdravăn se așezase în fotoliu, parcă pentru o viață de om), aproape la unison, zic, se consideră că în spațiile venirii minerilor au stat forțele comuniste, nostalgice, conservatoare și anti-reformă. Este acesta, deja, un loc comun al luărilor de poziție (apropo, nu știu cum să zic, dar parcă ar fi un fel de telegrame de adeziune pe dos: la orice eveniment, un diluviu de aprobări, delimitări, poziții, atitudini, etc.).

O distincție, însă, cred a fi necesară. Una este să spui că minerii ar fi niște inocenți manipulați de forțe (cit de obscure?) ce au interesul să oprească (să înloarcă!?) sau măcar să întîrzie o reformă care de fapt nici n-a început, iar cu totul altceva este să spui că minerii sînt o categorie nemulțumită de reformă, ba poate chiar împotriva acesteia. E adevărat, în ambele cazuri sensul vectorului este același (împotriva reformei), dar asta nu înseamnă că tuși de puțin că cele două situații ar fi echivalente. Da, știu, pentru a mai salva cît de cît imaginea noastră în lume e mai util așa, dar dacă totuși minerii n-au fost manipulați, dacă ei reprezintă pur și simplu o stare de spirit, poate că nu a unei largi majorități dar a unui segment suficient de mare, tot așa cum, cu un an și jumătate în urmă nici golani din Piața Universității nu reprezentau decît starea de spirit a unei minorități totuși importante... S-a spus atunci despre cel din Agora că sînt manipulați (de Rațiu, de Câmpeanu, de agenturii străine); se spunea, acum

cut un fel de pact-anti-reformă, în alb, pe mureșe, cu toată ambiguitatea marilor promisiuni. În definitiv, o înțelegere (un *consens*, desigur) împotriva ideii de „capitalism”, înțelegîndu-se prin acesta toate bubele rele (și reale) ale economiei de piață: eventualitatea unei inflații galopante, posibilitatea ca unii să se îmbogățească peste măsură (mă-nșel eu, sau viitorul președinte zisese un „nu” hotărît?!), șomajul masiv (singurul aspect pe care guvernarea post-decembristă, în ciuda inițialelor afirmații despre ramuri întregi falimentare, l-a cocoloșit într-adevăr, căci 179 000 reprezintă probabil doar puțin peste 1%, în vreme ce în Occident procentul obișnuit se situează undeva către 10%, așa că situația se va „normaliza” abia cînd vom avea în jurul a un milion de șomeri, dacă nu cumva găsește tehnocrații noștri o strategie ne-keyneziană). Bieții oameni și-or fi închipuit probabil că se poate ajunge la bunăstarea capitalistă cu hei-rup, păstrînd totodată toți chiulangii, incapabilă și bătătorii de seamă, păstrînd adică toate avantajele împărțelii egalitariste.

Puși, acum, în situația de a suporta consecințele inevitabile ale trecerii (despre care nu li s-a spus mai nimic în afara unor generalități scoase din

manualele de socialism și economie politică), dar poate că mai ales „inervați” de legalizarea corupției și ciubucării (chiar este fals verdictul de pe geamurile trenului cu minerii?), românii nu sînt de fapt victimele inocente ale trădării, de către Roman, Iliescu și Compania, a contractului social de la 20 mai 1990 (căci acest contract era o *imponabilitate*), ci pur și simplu victimele, previzibile, ale propriei lor prostii: în primul rînd aceea de a nu fi cerut, tuturor partidelor, o mult mai mare precizie în platformele de intenții. Și e o greșală pe care probabil că o vor repeta, lăsîndu-se din nou în seama ambiguităților sforăitoare.

X

Despre toate demonstrațiile s-a spus că au fost manipulate. Pînă la urmă s-a spus și că ieșirea copiilor în stradă, pe 21 decembrie 1989, a fost o mare manipulare. Cine pe cine? Desigur, toată lumea pe toată lumea. Dar dacă toți aproape de fiecare dată, au fost de bună-credință??? Deceniile de totalitarism comunist ne-au format, iată, un reflex groaznic de care nu numai că nu reușim să scăpăm, dar nici nu sîntem conștienți că l-am avea: *gîndim și acționăm în baza prezumției vinovăției și manipulării preopinentei*. Să fim cinstiți: și unii și alții, chiar și cei de la mijloc care, ca mine, nu au simpatii politice. Asta este mostenirea grea a comunismului; neîncrederea în ceilalți și chiar în noi înșine.

A nu crede în ceea ce-ți spune cel aflat înaintea ta, a considera, permanent, că în spatele afirmațiilor sale se află, se pot afla, alte gînduri, ascunse, eventual rău-intenționate, asta — atunci cînd devine o trăsătură comună majorității membrilor unei colectivități — nu este numai un comportament stresant și alienat, ci o adevărată maladie demnă numai de plîns. S-ar putea să fie deja prea tîrziu, s-ar putea ca și copiii noștri, căci noi îi creștem, să se uite tot chiorșii unul la altul.

Mihail Oprea

angela mihalcea

Pînda

— Trebuie doar să fii atent.
De exemplu : cineva moare
— Atunci eu îi iau locul imediat.
Inspir.
Expir.
(Încerc să-i semăn) dorm în patul lui
perna
care-i păstrează urma craniului e a mea
cutele de pe creier singele lui prelins
în arterele mele astă
e tot ce am
gîndesc. Apoi se va sfîrși.

— Stau la pîndă. În orice clipă
altcineva poate să moară
Urmăresc respirația fiecăruia.
Inspiră.
Expiră.
(Încerc să înțeleg) cap-trup : o balanță
poate
vinovat e capul — el e piatra jumătate
din cuvinte am uitat tot ce era legat
de existența mea asta
e tot ce am

gîndesc : numai ultimele cuvinte
roșite de muribunzi.

— Desigur, exemplele sînt exemple
și în orice clipă se întîmplă ceva.
— Trebuie doar să fim atenți.
— Unii pe alții ne pîndim
ca să ne ținem treji pînă la capăt.
— Fiecare în locul fiecăruia.
— Fiecare se trage din fiecare :
o specie — deși mai bine ne-am lăsa
înșelați

mai bine am îmbătrîni
fulgerător,
mai bine ne-am lăsa aleator
permutați.

Ușa

Bați cu furie : o claviatură de pumni.
De deasupra ușii
cad bucăți de zid.
Suni prelung : o sirenă ;
ies vecinii și-ți spun :

„Pleacă, nu-i nimeni acasă !“

Eu
de cealaltă parte a ușii.
În jurul meu crește molozul
(o ierarhie)
Mină sau clanță în întuneric,
nemaștiind.

Prin gaura cheii,
prin balamalele rupte
ne fișnește sudoarea de singe.

Tu !
Porii feței astupați cu moloz
Vizorul ușii — microscop
cătredre ochiul lău verde
îndreptat.

În dreptul ușii, osul pieptului
mi l-am pus — baricadă
și-mi silesc inima să bată
cum bați tu.

sept. '90

Scară

Ceva mă urcă
pe dinafară.
Pe dinăuntru
ceva mă coboară.

Blocul

Împotriva umezelii nu te poți apăra cu
nimic.

...împotriva lacrimii
doar plînsul,
— împotriva tăcerii
doar liniștea de cărămidă jilavă
străluminînd întunericul :
o fereastră
aproape

și eu adulmecînd răsufllarea
părinților
pe sub ușile blocului
— coridor înghețat șfichiuit
de lumina strălună
la fel peste tot

numere
beznă fragilă, calorifere
bare subțiate de teamă,
— împotriva fugii
doar căutarea,

— împotriva lacrimii
doar plînsul.

ian. '91

De la ultimul etaj

De fiecare dată scriu același poem
oricum aș începe vine cineva din spate
mă ia de mină
de fiecare dată mă aplec
peste balustrade și scări inegale
prăpăstii și boxe
metalice subsolul : ating pălăjenisuri
respir
aerul îngheșuit între robinete și țevi.

calorifere care dau vocii mele ecou

și de la ultimul etaj tu ai putea

de la ultimul etaj ai putea să-mi

— cu un sistem de scripeți și sfori —
lumina aceea ultimă
deasupra căreia nimic nu mai stă
lumina sprijinindu-se de beznă
acestor pereți cu esențe de voci și

de zgomot de chei potrivite în yale

oricum aș începe vine cineva din spate

mă ia de mină
și cuvintele se scriu se zidesc
unele peste altele se așează
meru mai greu
mai neagră hirtia tăiată de muchii
precise :
un edificiu din nisip în consolă.

Cușca

Cu fața la zid. Cu obrazul
adăugat tencuiei.
Ceilalți
cred că eu dorm,

că visez,
că tresar.
Las dire informe.
Tranșee săpată în pastă de var.
Ceilalți vorbesc pe șoptite,
merg în virful picioarelor.
Tot mai adînc pare somnul ;
tot mai aproape de ceafă
le simt răsufllarea.
Risul înăbușit
— ascuțit în gît ca-ntr-o teacă.

Somn simulat
cu fața la zid. Camuflare.
Cresc grații în jurul patului
— o cușcă.

CĂRȚILE SĂPTĂMÎNII

Nicolae Breban
PINDĂ ȘI SEDUCȚIE
Ed. Fundația culturală Română

Scris în 1976, noul roman al reputatului prozator face parte din categoria numită literatură de sertar, în sensul cel mai propriu al termenului, nefiind o carte respinsă de cenzură ci una scrisă pentru vremuri mai bune, cînd s-ar fi putut publica, pentru că autorul nu-și putea face nici o iluzie în legătură cu posibilitatea apariției ei la data scrierii. Avem a face cu un roman de o factură specială în chiar contextul literaturii lui Nicolae Breban, un roman-mărturisire, cu un pronunțat, așadar, caracter autobiografic, narat la persoana întîi de către un narator care nu poartă, ce-i drept numele autorului, dar căruia sumedenie de referințe vin să-i ateste îndubitabil identitatea autorială. Tema principală (căci există mai multe linii tematice în acest roman) este suspiciunea, maladii generalizată proprie sistemului totalitar al comunismului, cu atît mai mult dictaturii ceaușiste, difuză în toate straturile societății și favorizantă a sentimentului de frică, larg răspîndit la rîndu-i în „epoca de aur“. Prozatorul — care e un adept al realului ca

posibilitate continuă și deschisă iar nu a reanunțării ca probabilitate certifica-bua, deci închisă, — face pe proprie piele, cum se spune, o necruțătoare și atentă analiză a surselor, resurselor și maniestărilor suspiciunii, deopotrivă în planul vieții sociale, al relațiilor cu ceilalți, și în planul vieții intime, al relațiilor cu sine însuși. După cum remarcă Laurențiu Ulici în cronica sa din „România liberă“, tema suspiciunii ajunge în cele din urmă să provoace tema scriitorului, de unde și apăsatul accent de mărturisire al acestui roman în care găsim — caz singular în literatura de azi — un autportret al lui Nicolae Breban, de o sinceritate admirabilă ce face să dispară orice urmă de maniheism, lăsînd să se vadă în plină lumină o personalitate accentuată — ca să folosesc un termen consacrat — ale cărei trăsături de comportament, de mentalitate și de psihologie restituie sub specia adevărului spațiul lăuntric al unuia dintre cei mai mari prozatori români.

Marta Petreu
LOC PSIHIC
Ed. Dacia

Figură marcantă a poeziei optzeciste, dublată de un pătrunzător spirit critic în haină eseistică, Marta Petreu se arată în acest volum — mai mult decît în cele precedente — preocupată pînă la obsesie de extincție, de aventura ontologică spre scrum (sau spre carbon cum zicea odinioară un Daniel Turcea), înțeleasă însă ca abolire a hazardului existențial, efect scriptural al unei psihologii cu sediul în creier, dacă mi se îngăduie o atare prezumție. Vreau să spun că există în poemele Martei Petreu o irevocabilă, alienantă complementaritate reciprocă între cel ce gîndește și cel ce simte, în sensul că mai totdeauna sînt gîndite simțurile și sînt simțite gîndurile, de unde și impresia

puternică de „loc psihic“ obsedant. De mult — poate de la Magda Isanos dar atîte; oarecum invers — n-am mai citit autea poezii sînd toate, cu obstinație, cu voluptate frisonantă chiar, sub semnul vigrii crepusculare, al închipuirii (nici vis, nici real) unei retrageri salvatoare în „creier“ în pofida „bunei-vestiri“ a destrămării în mineral : „Am rivnit această existență perfectă : să mă adapostesc în propriul creier / ca într-un uter matern / Și să tac dracului // Oho ! am exact dimensiunea propriului corp- / jublam / Emisferele cerebrale sînt cel mai senzual cuplu : // o juisare într-o eternă aromă de mentă / Atîta identitate (cit într-un cerc vicious) / mă va duce departe ! / Lepra Scufița Roșie Inchiziția — tot atîtea duioșii / pentru a-mi petrece vîrsta adultă // Să mă adăposesc în propriul creier / ca-ntr-un uter matern ; / de bucurie / mă rog pentru antropofagii rămași afară“. **Loc psihic** e cartea unui poet original și profund.

Ion Cristoiu
PUNCT ȘI DE LA CAPĂT
Ed. ELF

Gazetar de vocație, printre cei mai buni în domeniul politic din cîți avem la această oră (și s-au înmulțit, nu glumă !), Ion Cristoiu își strînge în această carte parte din articolele politice publicate în presa post-revoluționară, în special în „Zig-zag“ și „Expres-magazin“, ordonîndu-le cronologic și oferînd astfel un tablou al vieții politice românești din perspectiva unui comentator lucid și lipsit de prejudecăți, inteligent și scotocitor de sensuri indeobște ascunse. Foarte aplicat la concretul situațiilor politice, reprimîndu-și cu grijă orice tendință fabulatoare, — act remarcabil într-o lume invadată de scenarii care mai de care mai extravagante —, Ion Cristoiu e în aceste articole doar un interpret, dar unul

cu privirea limpede, cu atenția concentrată și, mai ales, cu puterea de a citi printre rînduri, adică de a distinge dinamica politică din spatele aparențelor. Evitînd patetismele de orice fel, el este demonstrativ fără a fi și plicticos, concludiv fără a fi sentențios și convingător prin chiar coerența punctelor de vedere incluse în interpretarea actelor politice. Într-un cuvînt, un gazetar politic în înțelesul deplin al cuvîntului, ale cărui comentarii se pot citi cu folos și după ce evenimentul comentat a intrat în istorie.

George Astalos
SIMETRII
Ed. Pontica

O ediție bilingvă (franceză-română) din cele mai recente poezii ale poetului și dramaturgului stabilit de douăzeci de ani în Franța, completată cu un eseu-manifest privind „funcția poeziei în era tehnologică“, interesant — acesta din urmă — prin aceea că explică în bună măsură modul poetic al autorului. Eseul preconizează o simbioză între arta poetică, cercetarea științifică și acțiunea politică, simbioză considerată de George Astalos însuși drept o utopie cel puțin în condițiile actuale. Dar, precum tot el o spune, „aventura creației, competiția științifică și confruntările ideologice ne-au demonstrat dintotdeauna că „numai utopiile se realizează“, ceea ce nu știu dacă e adevărat, este însă neîndoiește incitant. Oricum, vorba poetului : „de fapte și strigăte rămase / se-ngrămădesc în forfota plecării // sub poighița memoriei prea plină / de impalpabile trăiri de-o clipă // cum se măsoară energia / investită-n cuvîntul inutil / și cine ar putea evalua durata / îndelungatelor eforturi / gratuite.“

Mircea Moga

GHEORGHE ȘINCAI

125

28 februarie 1754 – 2 noiembrie 1816

Autorul de manuale școlare

au trecut o sută și șaptezeci și cinci de ani de la plecarea în neființă a lui Gheorghe Șincai: 2 noiembrie 1816. Cărturar și patriot, care și-a pus permanent, întrebarea: „Ce binefacere eu am făcut pentru-a Nației mele cultură și cinste?"; și care, timp de mai mult de patru decenii, a muncit din răsputeri spre a da răspunsul așteptat acestei întrebări, ridicând nivelul învățămîntului românesc din Transilvania și deschizînd ușile tezaurelor de informații — de la Roma și de la Viena — privind trecutul neamului românesc. Acesta a fost Gheorghe Șincai, despre care A. Papiu-Ilarian mărturisea, în ședința omagială, din 14 aprilie 1869, a Academiei Române: „Printre cei dinții luceferi de pe firmamentul literaturii române, care au deschis cartea limbii, cartea istoriei neamului românesc, se află Gheorghe Șincai. O dovedește opera sa istorică și zelul său neobosit de a lucra pentru înmulțirea școalelor și înaintarea culturii în toată Transilvania”.

În toamna anului 1780 a apărut, la Viena, prima gramatică tipărită a limbii române: *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*. Autori: Gheorghe Șincai și Samuil Micu. Cartea are patru părți: Ortografia, Etimologia, Sintaxa și Formarea cuvintelor. În final are și un vocabular român-latin, plus cîteva dialoguri.

Alte manuale școlare scrise de Șincai: *ABC sau BUCAVNA* — spre folosul școalelor niamului românesc (Sibiu, 1783);

ABC sau ALPHAVIT (Blaj, 1783); *Catehismul cel mare* — cu întrebări și răspunsuri alcătuit și întocmit pentru folosul și procopsala tuturor școalelor normalicești a neamului românesc (Blaj, 1783); *Îndreptare către aritmetică* (Blaj, 1785); *Elementorum Linguae Daco-Romanae sive Valachicae* (Elementele limbii daco-romane sau valahice, emendate, ușurate și așezate într-o ordine mai bună, de către Gheorghe Șincai, doctor în artele liberale, filozofice și științe teologice (Pesta, 1805); *Povățuire către economia de cîmp* (Buda, 1806).

Căutătorul de comori

Cărturarul despre care s-au spus aceste cuvinte la Academie a fost, într-adevăr, un luceafăr care a luminat, cu activitatea sa, viața oprimată a românilor transilvăneni, ajutîndu-i să iasă din întunericul aruncat asupra lor de vremelnica stăpînire străină. Și tot el a fost primul istoric român care a cercetat, sistematic și temeinic, comorile aflate în arhivele străine, referitoare la trecutul neamului românesc realizînd prin aceasta promovarea adevărului istoric al originii și evoluției sale. Ținta principală a izvoarelor de cercetări i-a fost Roma, unde n-a putut ajunge cu ușurință. „Am îmbrăcat haina monahală — mărturisește el — pentru că numai așa puteam fi trimis la Roma”. Trimiterea a făcut-o episcopia Blajului, care aprecia că „tînărul profesor Șincai, în vîrstă de numai 19 ani, cunoaște bine latina, italiana, franceza și germana — limbi necesare studiilor și cercetărilor propuse”.

După cinci ani de învățămînt la Roma (1774—1779), Șincai revine în țară, ducînd în desagi cîteva mii de însemnări referitoare la istoria neamului românesc. Cu ajutorul acestor însemnări — la care a mai adăugat și altele, culese în bibliotecile de la Viena, unde a zăbovit într-adins un an de zile — Șincai avea să scrie opera sa de căpetenie *Hronica românilor*, pe care o va purta, în aceiași desagi, din oraș în oraș, în căutarea unui editor. Dar căutarea a fost zadarnică. În timpul vieții, Șincai n-a reușit să publice decît cîteva fragmente ale *Hronicii*, în *Calendarul de la Buda* (1808, 1809).

Celălalt vis al său — luminarea fiilor neamului din care făcea parte, l-a realizat, reușind să înmulțească numărul școlilor românești din Transilvania, în perioada 1782—1794, cînd s-a aflat în fruntea inspectoratului școlar.

CHRONICA ROMÂNILOR

Cea mai de seamă scriere a lui Șincai: *Hronica românilor*. A apărut, în ediție completă, în anul 1853, la Iași. Alcătuită de Șincai în anii 1808—1809. Îi reproducem titlul, complet, din prima versiune (apărută în 1808 și 1809, în *Calendarul de la Buda*):

HRONICA ROMÂNILOR și a mai multor neamuri, în cît au fost iale așa de amestecate cu românii, cît lucrurile, întimplările și faptele unoara fără de ale altora nu se pot scrie pre înțales; din mai multe mii de autori în cursul de 34 de ani culeasă și după anii de la nașterea domnului nostru Is. Hs. 1808, 1809, alcătuită de Gheorghe Șincai din Șinca, doctorul filozofiei și al teologiei, fostul director al școalelor naționalnice în toată țara Ardealului.

Tomul I cuprinde anii 86—1439; Tomul II, anii 1440—1613; Tomul III, anii 1614—1739.

Mihail Kogălniceanu despre această scriere:

„*HRONICA* lui Șincai este un lucru atît de mare, atît de prețios, încît cuvintele îmi lipsesc spre a-mi arăta mirarea. Mii de documente necunoscute, rare, se află adunate și nu stau la îndoială de a zice că atîta cît această *HRONICĂ* nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie” (mențiune publicată în „*ARHIVA ROMÂNEASCĂ*”, Iași, 1845).

NEDREPTĂȚIT ȘI UMILIT

În anul 1795 activitatea lui Șincai este intreruptă de autoritățile abuzive, care îl acuză de uneltiri împotriva Statului și-l întemnițează. La eliberare, în 1796, este supravegheat permanent, bănuind că ar vrea să calce pe urmele lui Horia, instigînd poporul la o nouă revoluție. Hăituit și lipsit de mijloace de trai, se adăpostește la unii dintre foștii săi elevi. Sînt cunoscute puține date referitoare la anii din urmă ai săi; și chiar despre moartea lui. Un document al parohiei de care aparținea satul Șinca, arată ca dată a morții ziua de 2 noiembrie 1816, iar cei care ar fi asistat la deces povestesc despre „un călător obosit, prăbușit sub povara desagilor, lingă un izvor”. Erau desagi care conțineau tezaurul dat la lumină mai tîrziu: *Hronica românilor*. Cu această operă Gheorghe Șincai intra în rîndurile marilor istorici europeni. În ce privește data nașterii lui Șincai, trebuie considerată ca certă consemnarea făcută de el însuși, în manuscrisul *Elegiei*: „M-am născut la 28 februarie 1754, în comuna Riciul de cîmpie” (judetul Mureș).

Ion Munteanu

Personaje

Clar
Selina — actori păpușari
Blérot — cetățeanul director
Aroa — logodnica sa
Cioara vopsită Denisa
Pierrot
Iepurele Fugato — marionete
Domnișoara G' nu
Căinele Tales
Cetățenii Gri 1, 2, 3

O femeie de serviciu

I.

Conspirația. Șoapte fără înțeles clar. Murmur din ce în ce mai agitat. „Texturi”. Cite un „hrrr” nemulțumit (Tales), misterios: „și dacă?” (Blérot), — scurte pauze care potențiază reluările Conspirației. Culminația: „chrrraa!” (Denisa) — scintec în șoaptă: „mi-e frică!” (Fugato); speriată: G'nu, g'nu! — (domnișoara G'nu). Pauză scurtă.

Revolta. Bătăi din tobe. Obiecte trinitice, percuție insistentă. Tales: Prorinde-l!; Blérot: Așaaa! Ține-l!; Clar (disperat): Selina! Selina: Clar, fugi! (Luptă îndirjită. Tăcere).

II.

SELINA: Clar... Dormi?...
CLAR: Nu... Încerc să mă mișc... trebuie... Te sfătuesc să faci și tu la fel. **Miscarea e totul.**

SELINA: Crezi că era cazul să ne lege în halu' asta?... Și spate în spate... (pauză)

CLAR: Poate că nu... (pauză)
SELINA: Mi-a înțepenit mina dreaptă de tot... Bine că nu ne-au pus și căluș. Parcă așa se obișnuiește. (Clar ride ușor amuzat). De ce rizi?

CLAR: Așa...
SELINA: Mi-e sete.
CLAR: Și mie. Asta-i bine. E semn că mai existăm.

SELINA: Vorbesc serior, Clar, mi-e grozav de sete. Cit o să mai rezistăm așa?...
CLAR: Depinde... Nu mă pricep la chestiile astea de deshidratarea. Gîndește-te la Aroa... E ceva răcoros...

SELINA: Mi-ai mai spus-o și alaltăieri... Crezi că o să-mi țină de sete?... Am început să visez numai nisip... Imi frig palmele, iubitule... Mi-e frică... **Grozav de frică...** Parcă nu mai am trup...

CLAR: Liniștește-te. Încearcă să-ți miști virful degetelor. Gimnastica suedeză e cea mai bună în situația asta...
SELINA: Știi bine că nu pot.

CLAR: Încearcă... Eu cred că-am reușit să-mi îndoi puțin genunchiul drept... De unde naibii or fi făcut rost de sfoara asta?... (pauză) De ce taci?

SELINA: Fac economie de energie... Mă plictisesc și mi-e sete...
CLAR: Și mie.

SELINA: Bărbații rezistă mai ușor.
CLAR: Crezi?...
(pauză)

SELINA: Crezi că plantele suferă din cauza nemiscării?...
CLAR: Nu există repaus... A spus-o un filozof.

(pauză)

SELINA: Filozofii ăștia trăiesc mult?
CLAR: Ce-ți veni? (pauză) Între 60 și 80 de ani... Unii chiar mai mult.

(pauză)

SELINA: Și fereastra noastră?... Mai povestește-mi ce vezi... Te rog.

CLAR (incercat, se simte cumva că inventează, apoi din ce în ce mai prins de joc): Pe creanga din virf s-au mai desfășurat trei flori... În total sînt 24... Ultimele trei sînt cele mai mici... Au pe margine o dungă portocalie...

SELINA: Portocalie?...
CLAR: ...și tremură ușor ca niște aripi de flutur...

SELINA: Ieri ai zis aripi de libelulă.
CLAR: Se poate... Ieri era altă lumișă cu nas... Încă una...

SELINA: O scamă de noi, ciufulit... cu obraji
SELINA: Poate-o să plouă.
CLAR: (vag): Cine știe...

(pauză)

SELINA: Și Tales ăla... Ce javră!... Nu mă așteptam.

CLAR: O potale cu creier din talaș... Ce pretenții să ai?...
SELINA: Și totuși ținăi grozav de mult la el... Era personajul preferat al sălii... Mai ții minte cum te strigau copiii?

CLAR: Tales Clares... Ce plăcere... (Iatră) Mai rămînea să dau din coadă.

SELINA: Oricum, nu se făcea să se bage în chestia asta... L-ai reparat de-atîtea ori...

CLAR: Intra în obligațiile de serviciu.
SELINA: „Tales din Urugalia” ai scris-o special pentru el.

CLAR: (autoironic) Obligații față de posteritate.

SELINA: Nici Aroa n-a fost mai brează... Iar Blérot parcă înnebunise de-a binelea...

CLAR: Blérot... Nu credeam să aibă atîta putere în brațele lui subțirele. (Se

valentin petculescu

FEREAȘTRA

aude zgomot de pași apropiindu-se). Parcă erau din fier cînd...

SELINA: Ssst!... taci puțin!... Crezi că urcă la noi?...
(Pașii se îndepărtează. Selina plînge). Cui să-i treacă prin minte că sîntem în pod?...

CLAR: Liniștește-te!... Trebuie să ne găsească. (pauză). Ce-o fi făcînd Gorgos?... Ciudat... A fost singura zi cînd o lipsit fără să anunțe...

SELINA: Să nu aud de el!
CLAR: Cîndva îți plăcuse.

SELINA: Imi plăcea vocea lui... Atît. Și recunoaște că era un bun păpușar.

CLAR: Era brutal.
SELINA: Cînd ți se dă prea des rolul vrăjitorului rău...

CLAR: Aha, transfer de personalitate... Atunci am s-o imit și eu pe Denisa: Chrrra, chrrra... și tu o să fii vrăbiuța mea... și o să culegem semințe de floarea soarelui din palma lui Dumnezeu...

SELINA: Clar... aș vrea să te mingii...
CLAR (absent): Și eu... S-a mai deschis o floare... A 25-a... acoperișul din dreapta strălucește ca o armură...

SELINA: Nu mi-ai spus că se vede și-un acoperiș.

CLAR (absent): Da... da... și-un acoperiș... și vrăbiu... (ea în delir) strălucitorii solzi ai orașului... un pește uriaș în plasa de lumină... (Muzică în creștere ușoară). Trebuie să fie o zi frumoasă...

SELINA (strigă): E întuneric!
CLAR (în delir): Îl văd... îl văd...

SELINA (isterică): Nu-i nici un pom!... n-a fost niciodată!...

CLAR: Poate e marți... sau miercuri...
SELINA: Nu mai suport!!

Pauză scurtă, apoi muzică veselă, renașcentistă.

III.

BLÉROT (sonor, important): Cetățeni ai primului oraș liber...
DENISA: Demochrrrat...
BLÉROT: Excelent... și democrat al păpușilor, Urugalia...

ȘOARECII GRI: Urrra!... Uraaa!... Să FUGATO: Trăiască cetățeanul Blérot!
BLÉROT: Mulțumesc, iepuraș... (important) Cetățeni, azi... Ce zi e azi, Aroa?

AROA: Marți sau miercuri.
BLÉROT: N-are importanță... Azi, marți sau miercuri, ziua în care putem să ne mișcăm singuri, cum dorim...

ȘOARECII GRI: Urrra!... Uraaa!... Să ne mișcăm.

DENISA: Cum dorim...
PIERROT: Mișcarea e totul.
DOMNIȘOARA G'nu: N'gu, n'gu...
BLÉROT: ...fapt ce poate fi și demonstrat...

TALES: Matematic...
BLÉROT (comandă și execută) Trei pași la dreapta!... Un, doi, trei... Așaaa... O genuflexiune...

DENISA: Perfect!
ȘOARECII GRI: Cetățeanul director are niște reflexe excelente!

PIERROT (aparte): Ca fiecare dintre noi...
BLÉROT (cu blîndețe prefăcută) Ce mormăie bunul meu prieten, Pierrot?

PIERROT (ingîndurat): Nimic... nimic...
BLÉROT (reia): Deci, azi... Ce zi e azi, Aroa?...

AROA: Ți-am zis, nu știu exact.
ȘOARECII GRI: Marți sau miercuri, cetățene Blérot.

BLÉROT: N-are importanță... (tare) Azi trebuie să hotărîm... Ce trebuie să hotărîm?...

AROA: Tu trebuie să știi. Ești doar noul director...
BLÉROT: Adevărat... Iar tu ești frumoasa mea logodnică... Deci, hotărîsc... să nu hotărîm deocamdată nimic.

DENISA: Excelent... Demochrrratie, ȘOARECII GRI: Așa-i cel mai bine.
BLÉROT: Să nu ne pripim, deci. Avem tot timpul să luăm hotărîri. Nu mai sîntem legați de-un program fix, nu?... S-a terminat cu spectacolele... cu matineele de duminică...

ȘOARECII GRI: Jos matineele de duminică!
BLÉROT: N-o s-o mai facem pe caraghiosii...
FUGATO: Jos caraghiosii!

DENISA: Guhrra!... Nu-l mai întrepruți pe cetățeanul director.

BLÉROT: Mulțumesc... (tare) Putem dormi pînă la prînz...
PIERROT (aparte, dens): Mișcarea e totul.

ȘOARECII GRI: Vom minca și vom

dormi. Bravo, de trei ori bravo!

BLÉROT: Mulțumesc. Ce vești ai din Miorlanda, cetățene Fugato?

FUGATO: Proaste, cetățene director. Pisciile din Miorlanda nu vor să ni se alăture. Spun că avem prea mulți cîini în teatru... (jenat) Scuză-mă, Tales...

BLÉROT: Eram sigur. Niște javre, pisciile astea!
TALES: Hrrr!
BLÉROT: N-am avut niciodată încredere în ele.

GRI: Nici noi.
BLÉROT: Mă rog, ne vom descurca și singuri.

PIERROT (ingrijorat): Și cu cei din pod, ce facem?...

BLÉROT (evaziv): Ne mai gîndim...
GRI: Ne mai gîndim.

AROA: Poate le e foame, Blérot.
BLÉROT (sever): Cetățeană Aroa, nu-i cunoști pe oameni... Se descurcă ei. Sînt mai vicleni decît... pisciile, mai puternici decît odgoanele de ridicat recuzita...

AROA: Nu-i cazul lor, Blérot... Mai ales al Ei... Știi că e grozav de firavă.

BLÉROT: Încetează odată cu „grozav” ăsta. Mă calcă pe nervi. De ce-i folosești mereu cuvintele?

AROA: Și tu ai împrumutat din gesturile lui.

BLÉROT: Gesturile aparțin naturii... A spus-o un filosof... Și voi, cetățeni Gri, ați verificat ușa de la intrare?

GRI: Verificat, verificat. Nu poate intra nici o muscă.

BLÉROT: Bine... Ce propuneți să facem azi?

G'NU (agitat): G'nu, G'nu!...
BLÉROT: Fii mai clară, cetățeană, G'NU (la fel): G'nu, G'nu!...

spre pod?...

BLÉROT: Voi înțelegeți de ce arată Aroa: Termină, Blérot. Știi că nu poate vorbi.

BLÉROT: Dacă nu poate, să nu se bage în vorbă... Alte propuneri?...

FUGATO: Să cîntăm „O mie de ani pace”.

BLÉROT: Se respinge. Sînt răgușit.

AROA: O seară de dans... Ce ziceți?

BLÉROT: În „Cabiria” am dansat de m-a apucat amețea. Ajunge.

PIERROT: Să jucăm „Cartea cu vise”.

BLÉROT (batjocoritor): Cetățeanul Pierrot e un visător. Îți dai scama după ochi. De ce nu-ți ștergi făina aia de pe față?...

AROA: Blérot, te rog...
BLÉROT: În Urugalia vreau să văd numai figuri vesede. Mars la spălat!

GRI și DENISA: La spălat!
TALES: Cetățene director, unu și cu unu fac doi. Ai întrebat și ei au răspuns.

BLÉROT (blind-amenințător): Cetățene Tales, cunoști dihotomia Apă-Munte din Cartea Mutațiilor?... (aspru) Unu și cu unu fac TREI!

DENISA (cu răutate): Ți-a zis-o!
AROA: Asta ai auzit-o tot de la EI, Blérot... Nu te mai grozăvi.

BLÉROT: Ce?... Ce?!

PIERROT: Noi plecăm... Haide, G'nu!
TALES: Merg și eu.

FUGATO: Și eu...Nu-mi plac țipetele.

BLÉROT (ironic): Înțeleg... Dumnealor, iepurașii au urechi... mai sensibile... Da, da, da...

PIERROT, TALES și FUGATO: Să mergem.

BLÉROT: Stați puțin, oameni buni. Do ce vă supărați?... Am glumit și eu... Vă rog... Am hotărît să ne distrăm, o să ne distrăm. Am luptat pentru asta. (însinuant) Toți!... Și tu, cetățene Tales, ce-ți mai arătai colții de fier...

TALES: De lemn... Unu și cu unu fac doi. Nu știu ce m-a apucat... Parcă-mi luase cineva mințile.

FUGATO: Și mie la fel...
TALES: Parcă-mi mișca altcineva la-bele... Pur și simplu nu mi le puteam stăpîni.

PIERROT: Niciodată n-am simțit nevoia pînă atunci să lovesc pe cineva...
Se aude hohotul puternic, grosolan al lui Gorgos.

AROA și PIERROT (speriați): Gorgos?!?!
BLÉROT: Aiurea!... Dispăruse înainte de a-i lega noi pe Ei... În cabina de primării v-ați uitat?

GRI: E incuțată, cetățene director. Cheia a dispărut.

BLÉROT: Ciudat.
GRI: Poate-i mai bine să renunțăm și să-l eliberăm pe...

PIERROT (rece): Mă cheamă Pierrot.
BLÉROT (amabil): Desigur, desigur... Am înțeles că vrei dans... Să dansăm și să ne veselim... Tu, Denisa, ai face bine să-ți platinzi penele. Nu vreau să văd în Urugalia culori mohorite.

DENISA: CHRRRAaa!...
BLÉROT: Înțeleg că ești de acord... Dans!... Dans!

Muzica. Valsul de Ravel.

IV.

SELINA: Clar, auzi și tu muzica?... valsul...
CLAR: Ce spui?... imi vijieie tot timpul urechile... Pare-aș înainta pe un cîmp cu vîntul în față... În stînga e lîziera unei păduri. Vîntul. Selina... simți?... De ce mergi înaintea mea?...

SELINA: Ei, nu ne-aude nimeni?...
CLAR: Totul e... mișcarea...
SELINA: Clar, ți-e rău?...

CLAR: ...cum cad cuvintele de cîminți... frunze pe luciul unei ape. Niciodată nu știi dacă vîntul ți-e prieten sau... dușman... A mai rămas ceva apă?...

SELINA: Nu avem, dragul meu... Mai rezistă puțin... Trebuie să ne găsească...
CLAR (delirînd): Mă ascundeam în tîma camerei... cea mai întunecoasă... pe un perete, știi, era o marină... mi-o amintesc foarte bine... naufragiul... ei mă căutau... tu mă căutai... în rochia aia scurtă și caraghioasă... Niciodată nu mi-a plăcut... nu mi-au plăcut marinele lui... știi... rusul ăla...

SELINA (speriată): Heci!... Răspundeti!... Îi e rău...
CLAR (calm, straniu): Nu fă zgomot. Selina... păpușile dorm... au un somn frumos... Respiră egal... nu sforăie. Miine avem spectacol... eu... cravata cu fluturi... nu ți-a plăcut niciodată... Mă strînge... e cald... De ce nu plouă?...

SELINA: Rezistă încă puțin... Și mie mi-e rău... Mai spune-mi despre Fereaștra...
CLAR (stîns): Ce... fereaștra...
SELINA: Fereaștra noastră... Dumnezeule, ce să fac?... Am reușit să mă mișc. Clar...

CLAR (la fel): Fereaștra?... Un petic de întuneric... buboi supurînd o zeamă de întuneric... În Urugalia se aud tobele... s-au aprins focuri.

SELINA: Nu mă chinui, Clar...
CLAR (urlînd): Gorgos!!

Puternie, Valsul de Ravel.

V.

BLÉROT: Dans!... Dans!... Ai o parte neră de cînte, cetățene Tales... Ușurel să nu-și piardă vreo pană... Bravo, Denisa, ești ușoară... ca o pasăre (ride grosolan)

AROA: Blérot!...
BLÉROT: Gata, gata... Nu dansezi domnișoară G'nu? Pierrot abia așteaptă. G'NU: G'nu...

BLÉROT: Refuzi?... Cetățeni Gri, pe dumneaci o trecem la bucătărie. Tot nu se pricepe la conversație... Dans, prieteni dans... O să-ți țină de urit Pierrot, micuț... Nu-i așa, strengarule?

PIERROT: Asta e treaba noastră.
BLÉROT: E treaba cetății! Vreau să vă știu fericii... Cum stăm cu provizia de spanie?...
GRI: Mai sînt zece sticle în beci... De la protocol.

BLÉROT: Bine, băieți. Sper să nu-mi umbrați la ea.

AROA: Doar n-ai de gînd să te-apuci de băut. N-ai făcut-o niciodată.

BLÉROT: N-am fost liber s-o fac... Și de ce nu?... Băutura improspătează ideile... Nu-i așa, domnișoară?...

G'NU (speriată): G'nu...
BLÉROT: Vedeți, micuța mă aprobă. Următorul dans am să i-l ofer ei.

FUGATO: Cetățene director, doamnele invitate.

BLÉROT: Te invit să taci.
DENISA: Să taci!

GRI: Să tacă!... (plîngăreț) Am cam ohoșit, cetățene...

TALES: Dansăm de-aproape o oră... De-ajuns.

CEILALȚI: Ne-am săturat, ajunge!
BLÉROT: Cetățeni, mișcarea e totul. Cunoașteți deviza, nu?... Și-apoi, e o muzică destul de bună. Nemții ăștia se pricep și ei la ceva.

TALES: Inginerul de sunet zicea că-i de-un francez.

Miine ne cîntă ceva la spinetă, iepuraș?
BLÉROT: Mă rog, mă rog, totuna...
FUGATO: N-am mai pus mîna pe ea din stagiunea trecută... O să încerc.

BLÉROT: Așa, bătrîne. Vei avea un

O ISTORIE ILUSTRATĂ A LITERATURII ROMÂNE CONTEMPORANE

văzută de Ion Cucu

pliment de morcovii... Vom face aici, ceteni, Orașul muzicii. Vom deschide a jocurilor mecanice. Nu-i așa, șorțuleț?... (Gri chicotese).

PIERROT (amenințător): Dacă mai ieți de ea...

BLÉROT: Gulerasă șerobit a prins glas...

...ridici mina asupra mea?

seurtă busculadă. Gîtieli.

DENISA: Atinge-l, cetățene direc-

!... Așa!

AROA: Blérot, ai innebunit?!... Să-ți

rușine!... Și ție, platinato.

BLÉROT: Iartă-mă, Aroa, da' nu su-

rt să fiu amenințat. Mi-am luat niște

spunderi față de voi... Trebuie să mă

ultăți. Avem un oraș. Vom avea și

aba noastră... Tocmai lucrez la ea:

otorix sarsa dofîn... Ce ziceți?... Asta

urugaleză înseamnă: pe toți vă iu-

se la fel... Dă mina, cetățene Plerot

să uităm incidentul. Eu unu' te-am

tat.

PIERROT: Eu... (Muzica se intrerupe

isc.)

VOCE DE LA MEGAFON: „Aten-

ne!... Teatrul este încercuit. Aveți o

și să deschideți ușa de la intrare. Nu

și nici o altă șansă.

Ultima propoziție se repetă de citeva

. Agitație.)

BLÉROT: Nici-o mișcare! Pe primul

e se apropie de ușă îl vom demonta și

n face din urechile lui cirpe de șters

joș. E limpede? Unde sint cetățenii

i?...

DENISA: Cred că s-au ascuns în beci.

i aduc imediat...

BLÉROT: Se scufundă corabia, nu?!...

v-ai întors, prieteni?... Ce se mai

le prin subsolurile noastre?

RI: Igrasie, ...noi... s-a spart o țeava...

eriați) Poate-ar fi mai bine să le des-

dem...

nu (speriată, scincește): G'nu...

nu...

BLÉROT (aspru): Termină cu scincea-

...

AROA: Te rog să nu mai strigi la ea!

BLÉROT: Bine, bine... Iar pe voi, șo-

șilor, la prima mișcare greșită vă e-

ez în Miorlanda.

DENISA: Excelent!

ROT (autoritar, seurt): Întrunim

șul de direcție.

ALES: Abia l-am desființat.

BLÉROT: Il reinfințăm, luăm hotă-

și-l dizolvăm din nou.

ALES: Am o idee...

BLÉROT: Dă-i drumu', cetățene. Imi

c cîinii cu idei.

ALES: Să montăm Marele Sorg... A-

planurile lăsate de Gorgos.

ROA: Mi-e grozav de frică.

BLÉROT: Vom construi cea mai teri-

i mașină de război care-a existat vre-

tă!... E-n regulă!

PIERROT: Ziceai că vrei să facem din

tru o cetate a dansului...

BLÉROT: Vom dansa după victorie.

ROA: Nu vom mai dansa niciodată.

BLÉROT: Încețază, fetișo. Am hotă-

!... Nu ne vom mai întoarce de unde

plecat.

VOCE DE LA MEGAFON: „Aveți o

să deschideți ușa de la intrare“.

UGATO: Ei, drăcie, asta-i o replică

„Război cu Miorlanda nu se face“...

vă amintiți?... Cred că...

BLÉROT: Și ce-i de mirare?... În toate

voaiele cuvintele au fost aceleași...

castic). Dar morții sint alții.

RI: Nu vrem să murim.

BLÉROT: Cine nu vrea să moară, nu

să trăiască! Aduceți Marele Sorg!

DENISA: Chrrra, chrrra! Vom lupta!...

otorix sarsa dofîn!

Muzică de trecere.

VI.

AR: Arhipelagul... mai știi?... dan-

lui... rece...

ELINA (indiferentă): Dantela... rece...

plouă... luminatorul e deschis... Clar.

og...

AR (brutal): Să nu mă rogi!... Am

nă plîng... cine-i acolo?... Se apro-

... Nu vreau!... Nu vreau!...

ELINA: ...sint cu, Selina... o zi grozav

angă, iubitul...

AR: Selina?... Am cunoscut-o cînd-

Dacă-mi dai apă, îți povestesc des-

ea... Avea obraji dolofani, de țărancă,

... false, da, false, lungi, violete... Îți

o violetul?...

ELINA (slab): Clar...

AR: Nu mă intrerupe... Întotdeauna

i intrerupt cînd aveam vreo idee...

(ton). Au mai căzut trei flori... Poate

amă... Denisa trece în zbor peste

crișurile umede...

VII.

ERROT: E-o porcărie ce-am făcut

i... Trebuie să-i dezlegăm...

J: Tre...

ERROT (treccere): Ce-ai spus?... Re-

!

J: Tre... N' gu, n'gu... (plînge).

ERROT: Mai încearcă!... Te rog...

uic...

NU: scincește: N'gu, N'gu...

ERROT: Trebuie să fugim!... Dă-mi

...

DENISA: Încotro, dragălașilor?... Noi

șpem cîrînd piesele, Marei Sorg

și vă ascundeți prin colțuri... Halal

tate!... Am să-i spun cetățeanului

tor... Ce-ascunzi la spate?...

ERROT: Nimic... Și nu e treaba ta.

DENISA: Ba e! Am fost însărcinată cu

Orașului... Aaa! Cheța de la pod?!...

asta era.

șăi ritmice de tobă. Zgomotul unu!

și greu care este adus în încăpere.

BLÉROT: Unu-doi, unu-doi... M-am

plictisit. Cetățene Tales, numără tu. Tot

estî cu matematica.

TALES: Unu-doi, unu-doi...

BLÉROT: Așa, mai cu suflet... Ce sur-

priză-o să le facem...

DENISA: Cetățene director, am fost

trădați!

BLÉROT: Ce tot crăui acolo?

DENISA (jignită): Raportez... Rapor-

tez că cei doi vroiau să deschidă ușa de

la pod și apoi s-o șteargă.

PIERROT: Noi...

BLÉROT: Fără discuții. Din clipa asta

instituim starea de urgență. Trădătorii vor

fi împușcați pe loc, dezertorii, după vic-

torie, iar restul vor fi decorați cu Ordinul

Urugalia — clasa I-a.

DENISA: Excelent.

AROA: Cred că glumești Blérot!

BLÉROT: Deloc, cetățeană Aroa. Un

oraș încă slab are nevoie de-o mină for-

te. Cetățeni Gri, ocupați-vă de ei. Execu-

tarca!

GRI (speriat): De ce tocmai noi?... Și

nici n-avem gloanțe.

BLÉROT: Îi închideți în Debaraua cu

Molii... Regret, șorțuleț că nu știi să-ți

alegi prietenii... Tipii ăștia cu ochi mari

și triști nu se pricep la... făcut dragoste.

(Ride grosolan).

PIERROT: Secătură!

AROA: Să-ți fie rușine, Blérot...

BLÉROT: Luați-i!... Și cheța o aduceți

la mine.

TALES (morocănos): Cetățene direc-

tor unu și cu unu fac doi...

BLÉROT: Trei!

TALES: Mă rog, trei... Ești prea sever.

Cu molii nu-i de glumă.

BLÉROT: Nici cu hingherii, cetățene

Tales... E clar?... Și-acum ocupa-te de

„jucăria“ asta.

Forfotă, lovitură de ciocan, fiare lovite.

Bubuțit ritmic al tobei.

BLÉROT: Unu-doi, unu-doi... Dormi,

Fugato?... Mai vioi, băiete... Unu-doi,

unu-doi... Credeți că mic mi-e ușor să

tot bat în toba asta?...

TALES: Te rog, cetățene director, mai

încet puțin. Și-așa îmi bubuie capu' de

la formulele astea... Nu credeam să fie

atîț de complicat.

BLÉROT (continuă să bată): Ritmul e

totul. A spus-o un filosof. Vezi-ți de trea-

ba ta... Asta am spus-o eu.

TALES (resemnat): Deci... unghi de 30

de grade... Hai, dați și pirghia ala... Ce

îdce?... Asta seamănă cu o mină... Ciud-

dat...

GRI: Mai aducem nituri?

TALES: Vreo 20 de bucăți... Așa...

Deci... radical din 1125...

BLÉROT: Fii mai radical... mai avem

20 de minute.

TALES: Ușor de zis. Jucăria asta n-a

mers niciodată...

FUGATO: De ce i-o fi zicînd Marele

Sorg?

DENISA: Să întrebă iepurii de cîmpie.

BLÉROT: Lăsați vorba și grăbiți-vă...

Cetățene Gri, cheam-o pe Aroa repede.

(Pași îndepărtîndu-se).

TALES (aparte): Eram sigur... Asta-i...

un robot... (tare). Hai, trageți sus și că-

pățina asta... (aparte). Nu-mi place deloc

treaba asta, (tare). Prindeți-l bine!...

GRI 3 (gîtiind): Cetățene, a zis că nu

vine.

BLÉROT: Ce-a innebunit?!...

GRI 3: A mai zis că...

BLÉROT: Ei?

GRI 3: Nu pot să spun.

BLÉROT: Vorbește odată, șobolan ce

ești!

GRI 3 (scincește): Sint doar un soa-

rece.

BLÉROT: În sfîrșit, iată-te.

AROA (rece): Ce dorește cetățeanul

Blérot?...

BLÉROT: Să fii de față la pornirea...

TALES: Atenție, îi dăm drumul... Fu-

gato, maneta...

AROA (speriată): Dar așa e... E Gor-

gos!!!...Se mișcă!... Fugăți!...

Zgomot infernal de fiare prăbușindu-se.

Tipetele păpușilor.

BLÉROT: Ferește, Aroa!... (cu ecou dre-

lung). Arooa!...

Tăcere.

VI.

FEMEIA DE SERVICIU: (urcă treptele

gîtiind): Dacă știam că-s alitea trepte nu

mă mai angajam eu, da' domnu Gorgos

că nu și nu, că să vin, că unu director

nou îi trebuie personal nou... Uite-așa!...

Oi, oi... M-a mai pus să car și păpușile

astea în pod... Cică s-au stricat... Că au

și ele viața lor... Mă rog... Păcat de asta

cu șorțuleț alb, că tare era frumoasă...

Asta-i, molii nu iartă... Ei, gata... (se

deschide ușa). Ce-ntuneric!... De n-ar fi

fereastra... Dumnezeu! cînd o fi-nflorit

pomu' ăsta, că-i doar începutu' lu' mar-

tie... Au dat anotimpurile peste cap cu...

experiențele lor... Asta-i. (Se împiedică

de ceva și scoate un șipăt scurt) A!...

(ușurată). Aaa, două manechine... Am zis

că-s oameni, doamne iartă-mă!... Și le-

gați... Așa... Rămii cu bine, șorțuleț... Imi

pare rău... (Pași îndepărtîndu-se. Scara.)

G'NU (geme încetîșor, apoi din ce în ce

mai agitată): N'gu, n'gu... Apă... (puțin

mai tare, sfîșietor). Pierr-rot... A-pă!

(Se-aude fereastra trîntindu-se, furtună,

tunete, apoi răpăiala unel ploii repezi de

vară. Intensitatea crește treptat ca și cînd

apare ar înunda, ca într-un potop, lumea.

Înterupere bruscă.

PROSTIE

N-am avut niciodată o părere grozavă despre mine, oricât m-ați contrazice voi, dar nici așa de prost nu credeam că pot fi. Auziți, să mă plimb o jumătate de ceas, să văd totul și să nu înțeleg nimic, asta e prostie curată! Să merg alături de ea, să înșir vrute și nevrute, știind prea bine ce i s-a întâmplat și de ce rătăcește fără țintă pe străzi și să nu-mi treacă o umbră de bănuială — cum i-ați spune voi unui astfel de om? Așa-i că nu l-ați scoate din prost? Ei!

Și-aș fi putut scăpa de toate, fraților, dacă nu mi s-ar fi isprăvit banii. Eram tinichea și subvenția de acasă nu mai venea. Bani ca banii, dar mă lăsasera lemnele, nu mai aveam un fir. Ultimul îl puseseam pe foc în ajun, iar proprietărea, bănuitoare, își închidea camera de lemne cu două lacăte. Treceam de jumătatea lui martie, soarele strălucea pe cer, dar seara se subția aerul și se abureau ferestrele. N-aveam de lucru în după-amiaza aceea. Stăteam întins pe pat și diriiam. Ce să fac acasă, hai în oraș, te mai plimb, mai întâlnești pe cineva, trece timpul.

Am luat-o spre centru stringindu-mă în pardesiul prea devreme îmbrăcat. Păcat că n-aveam cursuri în ziua aceea, n-ar fi fost tocmai rău să caști de plictiseală undeva în rîndurile de sus ale unui amfiteatru încălzit. Aș fi putut, firește, să intru într-o circiumă, dar de unde bani și-apoi la ora aceea, abia patru, nu găseai pe nimeni să-ți dea o bere.

O luasem de-a lungul străzii Iorga când o văd de departe pe Rica Boeru. O cunoscusem în anul întâi, la o serată. Mi-a plăcut din prima clipă, nu mă puteam dezlipi de pașii ei. Au fost destule zece cuvinte, ca să-mi dau seama că nu va fi niciodată a mea. Înaltă, mlădioasă, cu ochii negri, foc de deșteaptă, vorbea franțuzește și nemțește, speriase profesorii de la filologie. Frumoasă și deșteaptă, lucru rar. Am vorbit de toate în seara aceea, am și dansat, totuși la plecare n-am îndrăznit s-o conduc acasă. Nu că ar fi făcut fițe sau că și-ar fi dat aere, nici vorbă de așa ceva. Dar îmi intrase în cap că n-am șanse și gata.

De-atunci am lăsat-o în pace. Adică o salutam, schimbam câteva cuvinte, la baluri o pofteam la un dans sau la două. Era foarte prietenoasă cu mine, de fiecare dată îmi spuneam: „dacă aș încerca?” Dar îmi lipsea curajul. Vreo cițiva studenți, între care și un medicinist, care s-au ținut de calcieile ei, s-au lăsat păgubași. Unde renunța-

sem să încerc, eșecurile lor mi-au mers la inimă. E normal, te simți mai ușurat cînd și alții o scrîntesc, nu-i așa?

Intr-una din seri, în toamna trecută plimbându-mă pe o stradă întunecoasă, văd de cealaltă parte a drumului o pereche sărutîndu-se. O clipă, am crezut c-o recunosc pe Rica Boeru. Aș, nu se poate, e întuneric, n-am văzut bine. Rica n-are tip, cum o să se sărute pe stradă? Totuși am știricit în dreapta și-n stînga, ca să aflu că Rica s-a îndrăgostit de un student de la agronomie, unul Pirvu, din anul al patrulea. Întimplător îl știu, poate îl cunoașteți și voi, a jucat în echipa de rugby a orașului. Aia, da, o namilă de om, păros, mort după femei, bea zdravăn și cînta la cheful de dîrdiau geamurile. În rest, nimic de capul lui, abia dacă lega două vorbe, prost de da-n gropi. Nu mi-a venit să cred. Îmi închipuisem că Rica nu se va îndrăgosti niciodată sau, dacă totuși o va face, își va alege un tip tot grozav, jos pălăria.

I-am văzut toată toamna împreună la spectacole și la baluri. Umblau îmbrățișați pe străzi, scene de mare tandrețe, ea topită, el privind-o cam de sus. Se vedea cale de-o poștă că ea și-a pierdut mințile, iar el se umflă în pene. Nu puteam să-i văd, mi se făcea silă, treceam pe partea cealaltă.

De data asta era singură. Se apropia gînditoare spre mine, cu pardesiul deschiat, fără ular, în capul gol. Purta o rochie albastră, cu un mic guler alb. Începuse să burnițeze mărunț de tot, dar ei părea să nu-i pese de nimic. După cite se spunea, între ea și Pirvu lucrurile se filfiseră. El o plantase sau cam așa ceva, treburile erau incurcate, se vorbeau multe. De aceea, zărînd-o, primul meu gînd a fost: „acum e momentul!”. I-am aștinut calea. Se apropia fără să mă vadă, cu mințile aiurea. Încă un pas și ne-am fi izbit unul de altul. Atunci am făcut: „bau!” și am început să rîd ca prostul.

A tresărit, m-a privit mirată, ca și cum nu m-ar fi cunoscut, apoi a zis cu o voce mică: „tu erai?” și a vrut să-și continue drumul. Cum era s-o las? Am luat-o de mină, acum îndrăzneam, și-am întrebat-o: „Îmi dai voie să te însoțesc?” Ea m-a privit din nou lung și mi-a răspuns: „Da, da, desigur!”.

Așa că iată-mă făcînd calea întoarsă pe strada Iorga, de data aceasta alături de Rica Boeru. M-am apucat să-i torn vrute și nevrute, eu în general mă pricep să ciripesc damelor, am un mic repertoriu verificat, cu care nu dau greș. Față de Rica am vrut să par alt-

fel decît sînt. Am făcut spirite, i-am pus întrebări neroade. Îmi amintesc că în fața unui magazin de solduri, văzînd firma, am exclamat: „solduri” și m-am apucat să rîd.

Văzînd-o cum zîmbește, am prins curaj și la primul colț de stradă, făcîndu-mă că-i arăt ceva, am luat-o de braț. S-a lăsat fără fașoane, dar eu mi-am spus îndată: „Să știi că o face special, ca să-i dea celuilalt prilej de gelozie”. Dacă era adevărat ceea ce se vorbea, Rica rămăsese într-o situație cam neplăcută, mă înțelegeți, iar el nu voia să audă de căsătorie. Adevăr sau vorbe, ce-mi păsa mie? Într-un fel mă bucuram, ca să fiu drept, că o pășise, prea fuscsem naiv în urmă cu un an și-o socotisem inger. Cred că atunci mi-era egal că se lasă abordată dintr-un anumit interes. Îmi spuneam: „de vreme ce ăluia i-a mers, mie de ce să nu-mi meargă?”

Tot pălăvrăgînd, fără a-i lăsa brațul ne-am apropiat de piață. Vuietul circulației, al mașinilor, al sutelor de trecători suii pe trotuare răzbătea pînă la noi. Cu fiecare pas, Rica devenea nervoasă, preocupată, arunca priviri neliniștite în jur.

— Ce-i cu tine, ai cumva o întîlnire? Spune-mi și mă retrag!

După ce umblasem un sfert de ceas prin ploaic, nu-mi ardea să fac pe fraierul. Nu cred că mi-a auzit cuvintele, deoarece a spus „bine” și abia cînd a văzut că sînt gata s-o șterg m-a oprit: „Nu, nu pleca!”.

Am ajuns în fine în piață. Parcă văd și acum asfaltul ud, umbrelele deschise, ștergătoarele de parbriz ale mașinilor. Nu mai era de umblat prin oraș ar fi trebuit s-o invit într-un local, la o cofetărie, sau mai bine la cinema. Ajunsesem lingă „Popular”, refugiu îndrăgostiților, cu loji adînci și lumini chioare. Tocmai bătea de cinci, filmul abia începuse, dar cum să inviți o fată la cinema cînd n-ai un sfaț?

O mașină claxona scurt lingă noi. Rica tresări. Am privit-o. Cu pardesiul deschiat, cu părul lipit de temple, tremura lingă mine din creștet pînă în tălpi.

— De ce umbli așa desfăcută?

Am oprit-o din mers și m-am apucat să-i inchei nasturii pardesiului. Nu s-a împotrivit, eram pe calea cea bună. I-am luat minile: două sloiuri de gheață. Le-am încălzit binisor, apoi

ne-am continuat drumul, păstrînd una în buzunarul pardesiului meu.

Priveam în vitrina librăriei „Concordia”, cînd, în luciul geamului, l-am zărit în spatele meu pe Radu Dona. Eram salvat, Radu e întotdeauna în fonduri, tatăl său îi dă o groază de bani. I-am cerut un pol, făcînd cu ochiul spre Rica, care rămăsese mai în urmă. A zîmbit cu țile și m-a întrebat dacă nu-mi trebuie mai mulți. Fie cincizeci Mi-a dat, știa că sînt solvabil.

Cînd m-am întors, Rica nu mai era lingă vitrină. Deși ploua, lume multă, unii vin, alții pleacă. Am descoperit-o tîrziu, la marginea trotuarului. Privea nehotărîtă caldarimul.

I-am atins ușor brațul:

— Ce faci?

S-a întors dintr-o dată spre mine. Era palidă, ochii îi sclipeau, am crezut că-mi va sări de gît să mă îmbrățișeze. M-a luat de mină și m-a strîns cu putere. Mai mult trăgîndu-mă după ea, m-a făcut s-o urmez în gangul restaurantului „Hubertus”, îl știți, pe acolo se ajunge la closetul din dos.

La jumătatea gangului mi-a căzut în brațe. În viața mea n-am pomenit un asemenea sărut; credeam că vom muri amîndoi. Tremura toată, apoi s-a mușiat, s-a lipit de mine, de zicai că vrea să-mi ia întreaga căldură în trupul ei înghețat. Ne-am separat în sfîrșit, a scos un mic oftat, mi-a spus: „îți mulțumesc” și a ieșit repede în stradă. Am rămas locului un timp; buimac, nu înțelegeam nimic. Cînd am priceput că a plecat, m-am grăbit s-o ajung din urmă.

Afară, în stradă, vedeam ca prin ceață; era o impresie, unde veneam de la întuneric, sau poate chiar se întuneca de-a binelea. N-am zărit-o nicăieri. Ploaia încetase, lume peste tot. În clipa aceea a răsunit sfișietor frîna bruscă a unei mașini. O femeie țipă, trecătorii alergau în dreapta și-n stînga. Luat de mulțimea care nu știa încotro să se îndrepte, am fost tirat spre marginea trotuarului. Mergeam fără vreau, căutînd-o din ochi pe Rica.

Am văzut autobuzul oprit în mijlocul străzii. Un agent, aflat la fața locului, respingea lumea dornică să vadă. O femeie albă ca varul s-a dat înapoi și mi-a făcut loc. Sub roțile din față o fustă albastră, un pardesiu gri, două picioare încălecate, o mină. Erau picioarele ei, fraților, rochia ei, minile înghețate pe care le încălzisem cu cîteva minute mai devreme și singele ei răspîndit pe asfaltul lucios, parcă ar fi vărsat cineva un bidon cu vopsea roșie, groasă.

Se aruncase sub roți, mașina circula cu viteză. Toată după-amiaza se gîndise numai la moarte, iar eu în timpul asta, ca un prost, îi spuneam vorbe deșuchete, o luam de braț și mă gîndeam s-o duc la cinema „Popular” într-o lojă. A vrut s-o facă de nenumărate ori pe drum, dar i-a lipsit curajul. L-a găsit sărutîndu-mă pe mine, teama s-a topit, a oftat ușurată, mi-a spus „mulțumesc” și s-a azvirlit sub mașină. Îi văd și acum picioarele răsucite, rochia albastră cu guler alb și băltoacă de singe gros de pe asfalt. N-aveți, fraților, să-mi dați de băut ceva tare?

1976.

ioana călina marcu

Vino și privește

Vino și privește, aceasta e cetatea sărbătorilor noastre!
Corturi ce nu se mai mută,
funii ce nu se mai dezleagă;
solii păck plîng cu amar lingă drum.

Femei fără grijă, scuțați-vă!
Tremurați, nepăsătoarelor!

Stringerea poamelor pare să nu mai vină.
tinerii noștri războinicî sînt robi unei patîmi necunoscute. Vestea aceasta mi se topește în gură de groază.

Priveliște

Ei se tirăsc și încearcă să lasă din iazul de singe;
picură moale mirarea pe pleoapele lor,
odată cu ultima licărire a inserării
în vatra de piine și lapte.

Culeați cum stau pe puntea de umbră!
Icoanele sparte

deasupra erticului zid astupat de lumină.
Zarea, un cîntec roșu de singe — și-n capătul ei:
Sultorul răzbit de trufie, sieși de ajuns.

El poarta și deschide fără nădejde.

Păsările se elatină în zbor
în timp ce femelle coboară la țarm —
ele, în așteptare refluxului,
ele, tînguitorarele dorului, la hotarul cu țirgul.

Pîndesc în cumpănă să li se-ntoarcă soții,
dar pîntecile lor a rodit la-ntimplare.
Valul duce răsfrîngerea lucrurilor —
și chipul meu cum înflorește-n lacrimi.

Se-aud nezăritete, strunele moi
ale unui blind instrument muzical.

De-acum ne sînt străine

De-acum ne sînt străine
străzile cetății...

Frunzișul încearcă să păstreze
sunete din anotîmpul jernii trecute —
plînsul meu înflorește din chiar bătăile inimii,

pînă la desfătare se înalță
cumpăna mare!

Îngerii noștri spun: Da! Și se retrag
între jînd și mărunte păreri.
Larg deschis, strigătul meu
picură roșie rouă.

Teama

Nicicînd implorînd, dansator orbit de vibrația
senzuală!
Iată iubirea în sensul ei tragic!
Trupul lui îmbrăcat cu lumină
dăruind istovitoare păcate.

Degete blinde alină lăuntricul somn —
și totul vrea aripi.
Peste-al undelor chip — copilăria eternă.

Necurmat și pur dor,
rană deschisă neconținut
spre tîmăduire!

Răscruce grea, senină, risipire.

TRANZIȚIA POLITICĂ ACTUALĂ

Metamorfoza unui sistem de semnificații

ROMÂNIA — OCTOMBRIE 1991 (1)

Ţară — această ţară a noastră, prin care existăm și din spațiul căreia privim lumea; ea în sine o lume nelămurită și convinsă de drepturile ei, insultată, amenințată, primejduită, deschisă egal speranțelor maxime și disperării, predispusă mai mult ca oricând la acte de voință, tocmai intrucit aparențele ar sugera inclinarea înspre o amară renunțare — într-un anotimp de toamnă — confuză și nostalgică, însumind regrete și angoase, bilanțuri dureroase, prognoze amenințătoare, victorii aminate; un timp ca o punte ce se clatină peste ceturi.

Apartinem unei națiuni al cărei cel mai mare poet, geniu intrupând și modelând spiritul național a fost și cel mai mare scriitor politic, mai exact, cel mai mare politolog. Teoria politică eminesciană este marcată în general de un puternic realism, de o mare obiectivitate, chiar dacă ea include, nu rareori, erori incredibile. Politologia eminesciană nu este una vag filosofică sau romantic poetică — este concepția politică puternică și clară, profund pragmatică, și totuși elevat morală, a unui mare om politic — aceasta cu o unică excepție. Teoria politică românească se încarcă, prin Mihail Eminescu, de explozibilul pasiunii, ceea ce nu mai este, desigur, actul unui temperament politic. Viața prea scurtă a marului nostru geniu nu ne-a frustrat de părți ale structurii noastre spirituale. Precum imaginea înregistrată, într-o hologramă spirituală a lui Eminescu (ori cel al unui Mozart, Schubert, Holderlin sau Andreescu) se află întreg în fiecare fragment de operă care participă la ansamblu. Am pierdut cu siguranță multe creații mari, dar mai ales am pierdut o șansă care a fost și rămâne cea mai necesară din toate: sinteza spiritualității românești cu gândirea noastră politică. Este îndubitabil că pentru Eminescu lumea creației sale — paradigmă a românității — și analiza politică, pe care ne-a lăsat-o drept moștenire, sînt universuri distincte; nu contradictorii ei, pur și simplu, în mare măsură necorelate. În aproape o sută douăzeci de ani nimeni nu a încheiat sinteza pe care moartea a înțeles-o lui Eminescu. Cele mai multe dintre suferințele noastre vin din această neîmplinire. Ceea ce la Eminescu fusese poate mai ales nu neunire, ci unire parțială și unire amănată, în cazul lui Nicolae Iorga și, în alt mod, al lui Nae Ionescu, devine divergență.

Mihail Eminescu, patriot în viață, în opera literară și în opera politică, neavînd timpul și poate vîrsta spre a defini el însuși corelațiile specific românești ale politicii și spiritualului, face ca, apoi, marii noștri intelectuali și marii noștri oameni politici să identifice patriotismul cu lucruri mult prea neasemănătoare și să accepte manifestarea lui în variante stilistice practic incompatibile. Situația aceasta se perpetuează în România post-revoluționară, iar această Românie post-revoluționară a ajuns, în mare măsură din această cauză, la o răscurce.

Sarcina închiderii cercului, prin convergența a două mișcări ale căror cele mai puternice manifestări civilizația românească le datorează lui Mihail Eminescu (ori, mai potrivit, sarcina reîntegrării politicii în spiritual) revine gândirii și acțiunii politice de azi. Și totuși se poate bănui că politologia noastră nu este încă pregătită să inițieze acțiunea autentică de realizare a sintezei. În această toamnă de indoieli, anxietăți și primejdii, teoria politică românească trebuie să înceapă prin a alcătui măcar o analiză plurifocală a situației concrete a României de azi. Celor care au acordat o oarecare atenție — mai continuă sau mai ocazională — seriilor mele de articole publicate în această revistă, ori în două-trei din lunarele noastre, le sînt dator eu insumi cu o astfel de analiză și cu un punct de vedere privind concretul existenței românești al acestui sfîrșit de octombrie (în singura calitate pe care mi-o asum în aceste pagini, aceea de eseist). Desigur, există, și vor mai apare, lucrări de poziție, studii și programe oficiale. Vor exista materiale paralele elaborate de partide sau de grupări angajate în acțiunea economică, socială sau politică, precum și puncte de vedere exprimate de analiștii străini. După o încercare temporală căutînd să situeze problemele concretului politic în ele însele, apoi într-o perspectivă psihologică și, în sfîrșit, într-o alta metafizică, socotesc a fi strict necesar de stabilit tot ceea ce se poate identifica în cursul unui exercițiu de reflecție politică, orientat înspre o aplicativitate maximă, drept elementele esențiale pentru condiția României în acest moment. Să facem în felul acesta un pas oricît de mic, dar să îl facem, în di-

recția sintezei moștenirii eminesciene.

Este politologia o disciplină științifică? Se poate socoti cercetarea politică românească o disciplină obiectivă, eventual o știință? După Karl Popper, ceea ce este apt să explice orice fără însă a prevedea nimic sau prea puțin nu se poate socoti a aparține științei sau a decurge dintr-o tehnică ori o metodologie științifică. Este greu să atribuim politologiei în general și politologiei românești în particular prea multe merite în materie anticipativă. De ce se întâmplă așa? Poate nu pentru că metodele politologiei ar fi lipsite de obiectivitate, ci pentru că nu avem cuficient de corectă concepție despre viitor. Cel mai des, viitorul este conceput ca extrapolare a prezentului. În realitate viitorul se naște din partea invizibilă a acestui prezent. Într-un eseu intitulat „Arta uitată: reflexii despre viitor”, publicat în mai 1988, imi exprimam următoarea opinie: „Unde poate fi căutat viitorul? S-ar putea spune că nu în locurile cele mai vizibile, nu acolo unde s-ar îndrepta mai toată lumea să-l caute (...) el este embrionul, fragilitatea, aproape invizibilul (...) viitorul este tocmai ceea ce prezentul nu este — vizibilul este trecut, invizibilul este viitor”. În 1989 această idee s-a dovedit deplin validă; ea nu este însă mai puțin adevărată astăzi.

Politologia noastră nu se va constitui pe deplin și nu va ajuta națiunea în efortul ei de renaștere și reînnoire dacă nu va trece dincolo de mult-prea-evident, dincolo totodată de preceptele și regulile primelor pagini ale manualelor elementare de politică. Acestea de altfel au fost elaborate în acel strălucitor Occident, o lume cu mult mai simplă ca a noastră.

O primă problemă a politicii românești de astăzi este chiar aceasta: nu avem teorii politice solide elaborate. Nu sîntem siguri nici măcar de elasticitatea unui eventual empirism — sîntem sau nu sîntem destul de supli în adaptările noastre la evenimente? Ce concepții stau în spatele programelor după care trăim sau murim, ori care ni se propun ca alternative la această indecizie între viață și moarte, în jocul cu destinul? Ne aflăm în cea mai incredibilă situație: se formează o coaliție guvernamentală între partide dintre care cel puțin două s-au înfruntat uneori cu extremă duritate. Lucrul este foarte pozitiv, deplin laudabil. Nu survine însă nici o schimbare principală a programului de guvernare. Paradoxal: acest lucru, la rîndul lui, poate fi socotit extrem de pozitiv. Trăim, oare, politic? Gîndim politic? Avem o teorie politică? Avem o politologie?

Ce să însemne, în aceste zile, faptul neparticipării la o coaliție guvernamentală? Că ai un program pentru o eventuală guvernare total diferit de cel aflat în operare acum? Că, de fapt, recunoscut sau nu, ai același program? Sau că nu ai nici un program?

2. Eseul politic al acestui sfîrșit de secol rămîne, indiscutabil „End of History?” de Francis Fukuyama, autor altminteri socotit minor, de un politolog de largă perspectivă, precum Ralf Dahrendorf, ca și de alții. Dezbateri nenumărate au urmat acestui text, hegelian în esență. Eu insumi am participat la discuția și pot să spun că toate eforturile comentatorilor nu s-au dedicat decît modului de a proba că istoria, totuși, nu s-a încheiat; precum și găsirii unei perspective istorice noi. Popoarele doreau însă ca istoria să se termine. Politicienii sperau și ei în sfîrșitul istoriei. Luptele politice îndrîjite s-au dat tocmai asupra locului și momentului exact pentru sfîrșitul istoriei. Revoluția Română a fost o mișcare socială și politică mai amplă decît oricare alta, la care să fi participat vreuna dintre țările estice în ultimii ani. Rezultatul a fost că istoria a părut să se oprească, puțin după 25 decembrie 1989. Forțele politice care s-au situat în opoziție doreau și vor dori, cu siguranță, încă multă vreme, de asemenea, ca istoria să stagneze, dar nu în felul în care s-a oprit în acel sfîrșit de an al Revoluției. Această luptă dintre tendințele la echilibru istoric — în fapt la un steady-state istoric — și cea la mișcare istorică au slăbit statul și a slăbit economia noastră. Francis Fukuyama a spus însă, el însuși, că sfîrșitul istoriei nu reprezintă o condiție garantată. El poate fi invalidat în două moduri: ca urmare a slăbiciunii statului, caz în care va reapare nazismul, și ca urmare a unor noi conflicte între capital și muncă, situație favorizantă pentru comunism. Noi am avut — și încă avem — o conjuncție a acestor două condiții: un stat insuficient de tare și un regim instabil al proprie-

tății, producției și muncii. Starea noastră, cu evidenta ei complexitate, a stimulat egal extremismul de dreapta și de stînga. Iată deci condiția în care ne aflăm: o sfișiere cu totul neobișnuită între forțele situate în jurul centrului, dată fiind presimțirea unei așezări, pe timp indefinit, a situației istorice, cu o expunere la agresiuni survenind din două direcții diferite. Trăim deci o tensiune pasională anormală, extinsă la scară socială — anormală pentru că este fără obiect: istoria nu va stagna iar, după revoluțiile anului 1989, extremismele nu vor putea ocupa primul plan al vieții publice.

Foarte ipotetic, încercarea de lovitură politică din septembrie a grupului centrat de un sindicat al minerilor putea fie să rectifice slăbiciunea statului — în chip dezastruos, prin introducerea unui regim de mină forte — fie să schimbe relațiile de muncă — în chip la fel de dezastruos prin renunțarea la reformă (fie să cumuleze cele două dezastru). Dar așa ceva nu mai avea cum să se întimplă. S-a găsit soluția sugerării unei treceri dincolo de sfîrșitul istoriei: un nou guvern — simplă schimbare, ca alternativă la deriva fascistă sau comunistă. Acesta nu este, desigur, decît un respiro. În realitate este nevoie de un stat mai puternic în cadrul democrației (fapt realizabil prin noi alegeri, de o corectitudine suficient de vizibilă spre a forma liantul factorilor politici) și de relații productive social acceptabile (posibile doar prin depășirea economicului în direcția politicului; prin plasarea continuă a reformei la nivel de mijloc și a socio-culturalului la nivel de scop). Prima necesitate va fi împlinită curînd; a doua presupune încă un puternic efort de gîndire, de elaborare conceptuală creativă.

Să fie vorba, totuși, numai de atît în schimbarea aceasta politică, din octombrie? Să sperăm că ea conține un semnal pozitiv pe un plan uman cu adevărat profund: nu doar că istoria nu s-a încheiat, dar de la evoluția ei nu se exclude, sau nu trebuie să se excludă, participarea nimanui.

3. Politica nu este o activitate independentă de subiect — devenit, prin asociere, subiectul colectiv care este opinia publică, un popor, națiunea sau, cel puțin, grupul responsabililor politici. Aceștia din urmă, pentru început, apoi opinia largă, trebuie să definească sfera politicului într-un anumit stat. Există o alcătuire și o extindere ambele obiective, ale acestei sfere. Ea, sfera, variază însă cu epoca, împrejurările și cu ideile dominante. Politicul nu este același astăzi și acum două secole, într-un stat sau în altul, în vreme de pace, de încordare internațională, sau de război. Două partide, în aceeași țară și în același timp nu vor concepe politica drept una și aceeași realitate.

Important este că în momentele de amenințare maximă la adresa unei națiuni, politica tinde să acapareze toate formele existenței. Aceasta era baza de drept a instituției dictaturii în Republica romană și tot așa au apărut, de drept sau în chip nedrept, cele mai multe dintre dictaturile care au umplut istoria umanității. În condiții de mare tensiune politico-socială, atîta vreme cît aceasta nu are un caracter fatal, ci doar unul grav (o situație de un grad al dramatizării imediat inferior, în raport cu cel discutat anterior), în condiții anormale totuși, elementul generator de tensiune polarizează întreaga acțiune politică. O anume latură a vieții devine, singură, întregul orizont politic. În lumea modernă, această latură a existenței care absoarbe complet politica este de obicei, economia. Am identificat, astfel, două forme de extremism politic: unul în care totul este politic și altul în care politica se reduce punctiform la un singur lucru. Adevărată acțiune politică este o medie între aceste două extreme —

ea reprezintă însă, recunoașterea surselor majore de tensiune, dar și depășirea tentației de a reduce întreaga politică la reacție în fața tensiunii principale. Adevărații noștri oameni politici, recunoscuți ca atare de națiune, s-au impus ca oameni politici, indiferent de succesele sau insuccesele lor într-o direcție sau alta — un Ion Iliescu, un Petre Roman și alți doi-trei — tocmai prin faptul de a fi definit în mod relativ mai corect locul și sfera politicului în existența românească actuală. Definirea aceasta a însemnat mediere între prea multă intervenție politică și prea puțină, recunoașterea surselor principale de criză și stabilirea unei distribuții mai largi a interesului politic. Desigur, nu există personalitate fără greșeli; unele greșeli au costat mai mult, altele mai puțin, dar profilul public al unei personalități este dat de modul în care acesta definește politica prin actele sale politice.

Principala tensiune în societatea românească, principala sursă de criză, se manifestă, știm cu toții, pe terenul economic. Trăim inflația, sîntem amenințați de o insuficiență energetică gravă, se prevede șomaj, exporturile nu asigură importurile vitale, creditele și investițiile străine întîrzie. Administrația privește spre economie ca spre prima sa problemă. Cu toate acestea România, asemenea oricărei alte țări moderne, trăiește sau moare, după cum conține sau nu politica drept depășire a economicului în direcția naționalului, culturalului, educativului. Dincolo de economie se alcătuiește viața națiunilor ca demnitate și securitate, ca existență spirituală creativă. În momentele de pronunțat dezechilibru economic, Marea Britanie a rămas țara din Europa care a investit cel mai mult în cercetarea științifică. În momentul de față această mare putere se bucură de avantajul de a fi una din principalele surse de super tehnologii ale planetei Germania și-a asumat costurile unificării și plata sumelor exorbitante ale retragerii sovietice și ale ajutorului către Rusia. Vom vedea curînd cîtă dreptate a avut, chiar pe plan economic, procedînd așa, Ungaria, îndatorată la extrem, plătește sume enorme pentru a-și susține imaginea externă. Avantajele pe care le obține astfel sînt demne de invidiat. Țări mici precum un Cipru sau chiar un Lichtenstein știu să își susțină politica externă prin eforturi costisitoare. Buna lor reputație face ca banii să se întoarcă înapoi prin cîștigurile industriei turistice. Cheltuielile enorme de înarmare ale Statelor Unite, suportate împotriva tuturor criticilor, decenii după decenii, au salvat poate miliarde de vieți omenești, poate chiar existența omului, pe pămînt, făcînd imposibil un război global, obligînd la dezarmarea de astăzi, protejînd umanitatea de comunism, permițînd popoarelor supuse acestei ideologii ca, pînă la urmă, să se elibereze și în plus au conferit Statelor Unite o supremație mondială pe care nici un alt stat nu a dobîndit-o vreodată în istorie — fapt ce reprezintă un succes, dar și un blestem totodată. Toate acestea înseamnă politică; restul este treabă de consiliu de administrație — bun sau prost, demn să fie consemnat de istorie, sau execrabil.

Neuîntînd că fără o economie normală o țară se prăbușește, România nu are dreptul ca în următorii patru ani să se încredințeze unui consiliu de administrație, ci unei autorități care depășește economicul, într-o direcție politică elevată. Altminteri, condiția noastră socială, nivelul educațional al națiunii, Moldova, Transilvania, prestigiul național, statutul intelectualilor noștri, poziția noastră în cultura lumii vor fi tot mai mult probleme și încă unele din ce în ce mai greu solubile. Este un avantaj al constituției noastre, mai apropiată, în această privință celei franceze, că funcția administrativă și cea politică, substanțial suprapuse, dispun totuși de două structuri diferite: cea guvernamentală și cea a instituției prezidențiale, sferă ea însăși ușor mai largă decît aceea a instituției președintelui.

Există o bună bază structurală pentru politica românească, există și nume apte să o reprezinte. A accepta o dominație totală a economicului în politica noastră ar însemna non-descătușarea de comunism. A neglija economia înseamnă, pe de altă parte, aventurism irresponsabil.

Caius Dragomir

Pierderea inocenței

Generic vorbind, situarea unui text (virtual, real) în fața altuia (real, virtual) reprezintă o tranzație intertextuală (para-, meta-, hiper-, arhi-) ce are la bază ideea jocului, concretizând, simultan, însă în proporții diferite, o sumă infinită de variabile afective (plăcerea, dincolo și dincoace de Barthes), cognitive (hermeneutica plăcerii), proiective (transcenderea ei intențională) etc. Insist și eu asupra acestui principiu al plăcerii, întrucât consider că marea și mica istorie a literaturii (de la biblioteca universală la versurile adolescenței aruncate pe foc) ar fi imposibilă în absența sa. Chiar și cea mai chinătoare geneză interioară a operei (oscilația între variante, drumul de la ciorna amorfă la pagina delectându-se sub lumina rotativei) nu e străină de acest principiu paradoxal de ordine, suprataxonomic, ea ascunzând, poate, cea mai perversă — și cea mai rivnită! — dintre plăceri, anume cea masochistă. Conceptul de lectură adoptat de profesorul Paul Cornea (Introducere în teoria lecturii) se sprijină pe un ansamblu de activități perceptiv și cognitive vizând indentificarea și comprehensiunea mesajului transmis de un înscris. El este operațional, prin definiție, în câmpul textelor scrise și este destinat, cu precădere, studiului textelor literare sau măcar susceptibile de literalitate. Întreaga argumentație extraordinară de riguroasă (lectura sumarului, în sine constituie un act de inițiere), se prevalează, într-un chip inedit, de acest principiu al plăcerii, care revine atât de frecvent în rindurile de față. Să reținem însă, înainte de a ne susține juisant propriul discurs, că lectura „nu e numai determinată și nu e doar autonomă, specificitatea ei rezidă tocmai în dialectica dintre coercițiile sistemului și libertatea relativă a individului” (p. 115).

Spectacolul lecturii păstrează, în felurile sale manifestări, ceva ritualic. Fie că textul este parcurs — și împrumut termenii lui Paul Cornea — obiectiv/proiectiv, liniar/exploratoriu/selectiv senzual logic, nonșalant/programat, indentificatoriu/critic, consumatorist/asimilatoriu, „în fața operei nimeni nu e inocent” (p. 106). Într-adevăr, de la degustătorul de romane polițiste, întina în șezlong sau pe nisipul plajei, până la criticul pregătind pentru tipar o recenzie, ori de la universitarul fișind materialul pentru un nou viitor curs și până la criticul obișnuit, mereu în luptă rebusistică pentru indentificarea pattern-urilor favorite, lectorul — o empiric ce atrage sub același nume construcția teoretică și realitatea sociologică imposibil, la limită, de clasat — atacă patitură ce-i este rezervată ca și cum și-ar rezerva-o el însuși, arborând în colțul gurii un zimbet șiret, care ar vrea să-i spună lui D.W. Fokkema: „iată, mi-am programat și sociocodul și

codul idielectal, cit despre codurile generice literare și lingvistice, acestea-mi sînt de mult familiare!” Lectura pare să fie un joc, mai mult sau mai puțin serios, de-a lectura. Probabil că înainte de a citi mimăm în gînd, involuntar, obiceiurile lecturii cu sentimentul unul demers euristic. Mai mult, competenței comunicative (cadre, schema, scenariu, strategii preferențiale; utilizarea „în situație” a „capitalului lingvistic” v. p. 97) îi corespunde drept corolar firesc al competenței literare, creativitatea. Actele de lectură nu se reduc numai la traducerea semnalelor în unități de sens ci acționează modelator asupra sensului în funcție de identitatea specifică a cititorului (p. 72).

Jocul acesta al lecturii creează, prin care, combinând activitatea de performare cu cea de evaluare, lectorul devine complicele actului de comunicare scriptică, are drept fundament și, deopotrivă, consecință o programatică pierdere a inocenței. Lucru care se petrece chiar și atunci cînd, în fața textului, inocența, ca să nu zicem ignoranța, este mai mare ca oricînd. Pentru exemplificare, a se vedea analiza întreprinsă de Tzvetan Todorov asupra tuturor interpretărilor consacrate Iluminărilor lui Rimbaud. De fapt, lectorul superficial, beneficiind și de „avantajul” unei selecții personale orientate de gustul pentru o anume literatură, se poate declara cu mult mai expert decît orice savant muncindu-se între patru pereți de bibliotecă. Acesta din urmă, avansînd în erudiție se îndepărtează, pare-se, tot mai mult de „realitatea” textelor cercetate. Rumoarea, ca atribut al prelecturii superficialului, constituie, adesea, finalizarea în coadă de pește a demersului științific. Lărgindu-se limitele, mereu incontrollabile, ale comprehensiunii, se poate pierde, paradoxal, tocmai certitudinea validării rezultatelor interpretării. Hipertextuarea tinde, mediocru, să-și atribuie

haiku

Pe ochiul orbului
cascada
unui singur strop...

GLOSSĂ

(la o gravură de Hokusai)

De pe stîncă înaltă apa se prăvăle ca o coloană cu nenumărate caneluri. Coloana, imobilă în căderea ei vertiginosă, se sparge jos în bulgări inspumați, într-o vrăjnie de stropi zburători.

Valea îngustă e traversată de-un podet de birne peste care, la o anumită oră din zori, se suprapune umbra compactă a coloanei de apă. Atunci și numai atunci, oamenii care trec pe podet își dau impresia că înaintea cu greu, cu mișcări prudente și concentrate, parcă prinși într-o indiciabilă conjurație. Unii chiar se-mpotmolesc, se opresc, ezită un timp. Coloana

na de apă strălucește pătrunsă piezică de razele soarelui, umbra ei grea strivește încet oamenii de pe podet. E-o clipă de criză, de predestinare? Stropii infinitesimali din aer prelungesc acest moment cu irizările lor ce ambalează simțurile. Viteza a inconstanței. Direcție necunoscută. Ce-ar fi să nu ne mai întoarcem?

Toate aceste griji halucinante dispar odată ce umbra coloanei de apă începe să părăsească podetul, rotindu-se încet, ca limba unui imens cadran solar, coborînd în apele fluviului dizolvîndu-se în nesfîrșite mișcări ondulatorii, pierzîndu-se în hățșul inspumat.

Acum nici nu se mai văd oamenii pe podet. Au și traversat pe-un mal sau pe altul. În aer stăruie o rarefiere. Birnele par pustii, parcă spălate recent. Spărtura timpului n-a avut loc.

Constantin Abăluță

comuniunea cu genotipul în cazul lectorului avid, de pildă, de romanele „serie noire” de 10 centime, în timp ce, pentru specialistul filolog, ea are drept consecință constituirea ca și aberantă a genotipului. Ceea ce-i unește însă pe cei doi lectori generici descriși aici este fără îndoială, complicitatea creatoare cu textul, în condițiile absenței (bănuite) a inocenței lectorale. Ecuația acestui joc nu diferă semnificativ în datele ei de adîncime, modificările impunîndu-se odată cu modalitățile de concretizare la suprafață a aperturilor textuale. Ticurile profesionale sau obsesiile necalificate de lectură beneficiază (sau beneviciază) în egală măsură de inocența cunoașterii, mereu reinnoită de negările ei succesive, generînd însă, întotdeauna, o uriașă bucurie a lecturii. Chiar și lectura din obligație lasă o porțiță deschisă bucuriei de a se citi pe sine într-un context dat, oarecum neplăcut, dar susceptibil de a procura satisfacția finală a depășirii încă unui examen de acest fel. Tranzitivitatea lecturii este de neconținut în afara unei reflexivități originare. Lectura este, practic, un condominion al acestor două practici ontologice. Iar reflexivitatea, privirea a-

runcată în oglindă, ce surprinde sinele în spectacolul lecturii, este dublată de plăcerea aproape perversă a sesizării supremel intertextualități, care atrage într-un melange morganatic lumea (textului), textul (lunii) și lectorul, ca suveran de-o clipă (clipa lecturii) al lumii și al textului. Prin lectură, iau în stăpînire lumea, textul nou rezultat fiind magna charta imperiului meu evanescent.

Plăcerea de a mă emancipa ca stăpîn al pirghiilor intertextuale, magister ludi al unei lumi conșimțite, nu este, o știm de-acum, cu nimic inocentă, chiar dacă, sapiențial, poate că n-am progresat deloc după lectura altor și altor texte. Intertextualitatea este, totuși, grevată sau — dacă vi se pare prea tare cuvîntul — influențată de ceea ce profesorul Paul Cornea numește contextualitate. Presiunea contextualului este cea care limitează libertatea browniană a plăcerii și rezultă din „relațiile textului (de interacțiune, implicare, interferență etc.) cu câmpul socio-cultural de apartenență (genetică sau funcțională) constînd de exemplu în: textualizarea unor opțiuni, interese, atitudini, obsesii caracteristice, diverselor grupuri sociale (hegemonice sau nu), absorbtia de «preconstrucții» tematice ori de configurații semantice migrante: «topoi», «ideologeme» etc.” (p. 95). Contextualitatea se soldează astfel, firesc, și prin emergența contextualității, „deoarece într-un moment dat și în același spațiu cultural sînt detectabile trăsăturile consonante între texte foarte deosebite (...). Coexistența discursurilor (fie ea paralelă, juxtapusă, conflictuală etc.) nu e niciodată inocentă” (ibid.) Pentru ca, în condițiile presiunii co(n)textuale, lectorul să se poată bucura de spectacolul lecturii, el trebuie să-și piardă de două ori inocența: o dată în fața textului (...lunii) și a doua oară în fața lumii (...textului). Plăcerea, chiar depozitată de atribuțiile genuinului, subzistă și te propulsează, în continuare, în tăriile cuvîntului scris.

Dan-Silviu Boerescu

clara mărgineanu

Doamnei

Viața s-a despovărat de trupuri,
deși viața naștea trupurile
Un imens pustiu jelea:
Cum Doamne,
fără întrebări mereu,
TOT grăbite mulțumiri de inimă,
parcă și cerul face grimase.
Cum, Doamne,
nu spunem adio
DOAR ea să nu dizolvăm silabe,
și
cum, Doamne,
nimeni nu pune cruci
pe sănătoase sărutări
și
nimeni nu spune
Te rog cu tristețe „uită-mă”
Cînd mă rugam în întuneric,
tandrețea pleca din mine,
cu capul în jos.

Sărut mîna, domnule director

Profesorii ar fi vrut să fie demni,
Elevii ar fi vrut să fie cuviincioși,
Plîngea ochiul riglei lovite de catedră,
Plîngea ușa trîntită de puștiul insolent,
Pentru că dialectul care se cerea
era tuturor necunoscut,
Nu comunicau decît rîmile comune
ținute ascunse ca pe un handicap,
Nu comunicau decît prin gerul orclor
de iarnă,
Blindețea resemnată a profesorului
de istorie,
ce învăța și el cu noi timpurile,
Gravitatea nobilă a profesoarei de
literatură,
ce ne lăsa să-i spunem „doamnă”
măcar spre a nu uita cuvîntul,
Toate șopteau ceva despre temniță,
Sărut mîna, domnule director,
Cîndva vom fi plini de tandrețe.

Întîmpinîndu-te

Întîmpinîndu-te,
nu există înfățișare.
Luptătorii se cam tem
de cuvînte,
iar ochiul meu
va inventa poezie.
Întîmpinarea, ca un vis fără imagini,
Întîmpinarea ta,
ca o aspirație locuind timpul,
Mă-mplădie spre tine,
cucerind brațele revanșei,
Cîtă măreție ascunsă
celebrează acum,
cîtă putere stă în ochiul tău.

Dar știu

Aș fi plecat pentru a nu-mi
auzi urletul.
Dar n-am plecat pentru a-ți
vedea privirea.
Alunec, nestatornicie
Printre lacrimi de piatră
nu voi strecura nimic.
Altundeva eram în clipa aceea,
de fapt.
De ce aș fi urlat?

Unde vrei?

Unde vrei tu să alungi tristețea
dîgului ce ne-a călătorit prin inimi?
Poate stîncă aceea bîntuie
spre alte mări,
dar, așteaptă.
Așteaptă ca vreunul din noi,
să-i sărute tîmpla ce ne-a obîlăduit,
într-un fel de vară.
Pleopa mării nu ulti
că mi-a dăruit o lacrimă.
Mușenia nisipului nu lartă
că i-ai inspăimîntat argintul,
Cui vrei tu să amanețezi
plutirea din bătaia lunii...?
Tăcerea opririi tale
fără știre
a făgăduit
că vei răzbate.

Viziuni baroce

doina Cerisier susține la galeria „Simeza” un „recital” plastic, în care miza poetică este pregnantă. Elanuri și tânguirii, imnuri și litanii par să se desprindă din conglomeratul de imagini plămădit de artistă cu o sensibilitate densă, ce domină întreaga viziune. Aceste creații ale Doinei Cerisier vin dintr-un orizont al furtunilor interioare, aparent fără formă, dar urmînd logica metamorfozării

inefabilului în chipuri și alcătuirii ce dau iluzia realului. Fiecare lucrare ilustrează o stare, o răscolire a gîndului sau o întrebare. Tabloul are aparența unei exhibări impresioniste, a unei magme conținînd embrionul formei în devălmășia abstractă și eruptivă a materiei. Și, nu o dată, această materie este la Doina Cerisier însuși visul! Ceea ce dă sens și, desigur, viață acestei lumi în coagulare, pe care ne-o propune cu fior liric artista, este culoarea. Ea umple spațiul de o indicibil-fremătătoare atmosferă, în care se regăsesc, precum în tăriile cosmice, sunetele armoniilor primare, melodiile genezei plutind în sferile purității primordiale. Artista pare stăpînită de atavismul zborului și al dezlănțuirilor walpurgice, de vreme ce aîft de des imaginează aripa săgetînd văzduhul și străfulgerările de culoare ale luminii însingurate spărgînd abisul absorbant al negrului.

Doina Cerisier își construiește cu fervoare imaginativă panourile decorative sfidînd planeitatea tradițională a picturii, ca și bidimensionalitatea ei. Este o creatoare de ambianțe, în care culoarea joacă un rol de prim ordin. Artista concepe aceste imagineri decorative cu un simț al picturalității foarte bine pus în valoare. Dominante sînt tonurile grave, brunuri și roșuri, albastru și indigo, ocruuri tari și siene evocînd anotimpul întinării lente și apă-sătoare. Multe dintre aceste lucrări poartă amprenta cromatică a paletelor pictorilor de pe malurile lagunelor ve-

nețiene. Sigur, artista operează asupra privitorului cu forța impresiei optice provocată de ansamblul construcției plastice pe care-l concepe. Ea convertește credibil în eseu plastic, în rostire concretă, palpabilă, abstracțiunile visului și ale puternicei sale trăiri interioare. Este o performanță și numai în atât, lumea, așa cum o vede și ne-o restituie astăzi Doina Cerisier, purtînd în sine focurile vie ale credinței în adevărurile perene ce trebuie să îi guverneze existența. Dincolo de acest miez incandescent, nelipsit din compozițiile artistei și energic marcat plastic, întîlnim teritoriile catharsis-ului moral și spiritual pe care și-l asumă creatorul aflat la răscrucea dintre realul, ca dat fundamental, și proiecția acestuia în sfidătoare închipuire a alienării omului.

Creațiile de la „Simeza” ale Doinei Cerisier par ale unui om nefericit, dar destul de puternic pentru a-și înfrunta soarta. Și acest gest prometeic reverberează în sensibilitatea artistei cu limpezimea canonului baroc al arhitec-

turilor coreliene. O rafinată imbinare de formă și culoare, ce inspiră sonorități de o desfătătoare armonie. Tributara, însă, formației sale de artist decorator, cele mai multe dintre „scenografiile” prezentate păcătuiesc prin fragilitatea suportului material. Sau, poate, artista a conceput anume asemenea bijuterii de armoire, pentru a sugera perisabilitatea sentimentelor umane, trecătoarea lor consistență, evanescența visului și adîncimea insondabilă a speranței! Așa cum ne apar ele, lucrările Doinei Cerisier au o distincție plastică remarcabilă și un conținut cu o prețioasă încărcătură de aluzii lirice. În câteva lucrări, puține, din cuprinsul expoziției, artista introduce mijloacele și instrumentele broderiei sau ale reliefului din material textil, folosind tehnici mixte, dar care, prin acuratețea cromatică demonstrată (culori și tonalități amintind de fauvi) nu face decît să confirme picturalitatea excepțională a demersului său creator.

Corneliu Antim

muzica

Carmina angelica

Mare distanță, în esență, între „instrumental” voce și celelalte „unelte” ale cîntului. Riscante ca de obicei, definițiile. Respirație / șoaptă (obscură?) a daimonului? Durere / bucurie a Logosului?... De aceea, poate marii instrumentiști caută în exprimarea lor „vocalitatea” originară. De aceea, poate, cîntărețul e mai „expus” judecăților subiective.

Ciudat dar, mai apropiat de „surse”, clasicismul (în sens larg) își „instrumentalizează” vocile, în timp ce modernii (eludînd un anume tip de discursivitate) tind să se întoarcă într-un timp fără istorie.

Dacă există o „probă” a cîntului, soprana Bianca Manoleanu, fără îndoială, a trecut-o. Mă gîndesc la ultimul ei recital susținut împreună cu pianistul Remus Manoleanu. A trecut-o prin talent și inteligență. Aducînd zone stilistice diferite (Hugo Wolf, Ede Terenyi, Britten) în matca aceleiași expresivități directe, „nefardate”, dar nici lipsite de rafinamentul profesionistului ce știe să uite totuși că este profesionist. Punînd muzica, prin transparența unei voci personale, sub somnul „Carminei angelica”. Avînd experiența unui cuplu bine sudat în timp și-un repertoriu de lied (cîntec) extins de la Mozart la Berg, Honogger, Jora, Bentoiu, Toduță.

Cinci cîntece spaniole de Hugo Wolf (foarte puțin spaniole, tipic wolfiene) sînt aproape niște schițe excepțional rotunjite. Niște „respirări” în care găsim un întreg „repertoriu” de stări. Spirit ironic, patosul figurației bogate, lejeritate „galant” mozartiană, lirism sobru, de substanță. Superioare „exerciții” de „caracter” ale unuia din cei mai remarcabili și fideli creatori de lied.

Compozitorul clujean Ede Terenyi, colaborator mai vechi al Biancâi (și al lui Remus Manoleanu — îi va interpreta recent un concert în primă audiție) îi dedică acesteia cîteva piese din ciclul *Amor Sanctis* — *Carmina angelica* scrisă în 1991. Muzică sacră de vi-

brație autentică, de „pulsatie” uneori barocă, avînd simplitatea și limpezimea modal-diatonică a unui Ev mediu „rememorat” de o sensibilitate contemporană. E, poate, tipul de muzică cel mai apropiat (temperamental, stilistic) Biancâi Manoleanu.

Britten mi se pare foarte greu de „prins” într-o „formulă”. Era caracterizat de un contemporan al său ca fiind cel mai muzical, mai viu, mai tandru compozitor englez. Portretul (deși abia schițat) mi se pare corect. Ciclul *Iluminări* (pe versurile lui Rimbaud) este revelator pentru spiritul său liber, decomplexat, cultural, de o eterogenitate a mijloacelor ce convinge artistic. Retorica (uneori prea marcată) este echilibrată de un descriptivism straniu („Fanfară”, „Orașe”) ce amintește (într-un plan mai larg) de un Satie. Se resimte aici, benefic, bogata sa experiență în domeniul muzicii vocale (opt opere, piese pentru chitară și voce, orchestră și voce).

S-ar mai putea spune ceva și despre premiile obținute de Bianca Manoleanu, despre susținuta activitate concertistică a pianistului Remus Manoleanu. „Zgîrcenia” spațiului nu ne-o permite. Și poate nici nu ar fi necesar. Reușita recitalului de lieduri din Studioul 8 al Radioului a vorbit de la sine.

Valentin Petculescu

Cum „jocul greșeală așteaptă”, să fac totuși o corectură la un număr trecut. Corectură care, sigur, va deranja pe cineva. Menuhin, stimați melofagi, nu Menuchin!

tele-imaginea

„Treizecicinci”

Stîlcirea limbii românești este una dintre „tradițiile” multidecenale ale T.V.R. Dacă în vremea „odiosului” crainicii aveau măcar un model, vorbirea peltică și accentuarea aiurea a cuvintelor, după decembrie 1989 și în acest domeniu s-a implementat economia de piață în prima sa fază. Anume aceea în care fieșca agent vorbitor o zice după cum îl taie capul. Așa se face că unii dintre crainicii o mai țin pe-aia veche (urmăriți vă rog cum mai stăm cu „prevederile”) iar alții au introdus norme noi, personale. Așa se face că numeralul ordinal în limba română, specla TVR este într-o mare suferință. Conjuncția și inclusă în enumerarea peste douăzeci a fost exterminată! Ascultați, vă rog, pe alde dom' Radu Coșarcă atunci cînd are de a face cu așa ceva. Masacru! „Douăzeci și cinci, treizecincouă...” ș. a. m. d. Cînd mai apare și dom' Hamza, e nenorocire. Foc de secerare! „Douăzeci și cinci” înseamnă punct ochit, punct lovit.

Că dom' Cornelius Roșianu îi dă un miel filosofului Petre Țuțea, treacă-meargă, dar că tot același domn Hamza are de dat o turmă, ce să mai zicem, de unde? Dar leul și șaptezeciopt de bani?

Bilbele doamnei Gabriela Neagu ne-au convins, au o cu totul altă intenție. Domnia sa nu dorește introducerea unui nou limbaj la TVR, a noi reguli de pronunție și a noi cuvinte deosebit de expresive. Dumneaei dorește doar să închidem ochii, să ne astupăm urechile și să ne închipuim ce dorim noi. Așa, în sfîrșit, vom avea și mult dorita televiziune alternativă, ba mai mult, fiecare va avea televiziunea sa personală care va transmite numai ceea ce ne dorim. Dacă aparițiilor pasagere li se poate îngădui o licență lingvistică, particularităților de accent și lexic ale crainicilor TVR, nu. Aceste persoane, prin exercitarea zilnică a serviciului de informare, devin o instituție care stabilește norma pronunției. După mărurisiria unor vizitatori ai zonei Maramureșului istoric, ce se află în administrația R. S. S. Ucraina, românii de acolo vorbesc o limbă fără particulari-

tăți dialectale tipice Maramureșului. Acești români vorbesc cum se vorbește la TVR. Din cauza izolării politico-administrative, legătura cu restul vorbitorilor de limbă română fiind întreruptă, singura sursă de inter-comunicare lingvistică a rămas TVR. Oamenii de acolo și-au modificat în totalitate accentul, intonația (sperăm că nu și gîndirea), conform modelului propus de TVR. Este un exemplu în extremis. Influențarea se exercită asupra întregului teritoriu național și în afara lui. Vom auzi în curînd peste tot pronunțîndu-se „treizecicinci”? Cum deja auzeam spunîndu-se „municipii” sau „prevederi”? Din acest motiv și din multe altele, propunem ca actualii și viitorii crainici să urmeze un curs de dicție și ortoepie românească. Un curs încheiat cu un examen și urmat apoi de un concurs. Numai așa vom scăpa de primejdia îngrozitoare a păraginirii limbii române cu ajutorul și datorită TVR.

Eugen Ușcariu

Literatura între expansionism estetic și autoapărare națională

Literatura reprezintă prin ea însăși o valoare însă numai în cazul și măsura în care merită un astfel de nume.

Am risca să fim considerați ofensivi dacă am lua în considerare doar aspectul expansionistic al literaturii, chiar limitându-ne la domeniul estetic însă, cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că o astfel de literatură e o realitate cu toate că nu este cazul să facem apel la conotații extraliterare pozitive sau negative. Un astfel de fenomen s-a petrecut fie în Grecia antică, fie la Roma — pentru a rămâne în spațiul european — precum și în toate țările de o anumită importanță începând cu Evul Mediu până în zilele noastre. De fapt literatura reprezintă o acumulare de energie și în momentul în care aceasta dă în preaplîn, expansionismul, ca în orice fel de concentrare energetică, devine o urmare naturală și o soluție.

S-ar putea folosi și un limbaj mai neutru, de exemplu să vorbim despre o anumită radiație a marilor culturi precum și a celor „normale” în contact cu comunitățile mai „slabe” din punct de vedere cultural. Ei bine, chiar

în astfel de zone, mai ales când se vorbește despre arii omogene din punct de vedere național sau politic, anume literatura. uneori împotriva voinței autorilor săi, capătă o funcție de autoapărare politică și națională devenind stimulatoră și susținătoare a credinței în forțele proprii a unui popor amenințat, expus opresiunii celui mai puternic. Acest lucru este adevărat pentru cultură în general însă literatura, grație limbii de care se servește și mesajelor ce de regulă le transmite, ocupă, între toate formele de expresie artistică, un loc aparte. Așa se face că în ceea ce privește caracterul expansionistic sau de autoapărare a literaturii aceasta depinde de forța sau slăbiciunea politică din contextul național, politic sau statal în cadrul căruia iradierea sa se răspîndește sau întîmpină obstacole. Și dacă n-am vrea să ținem cont de contextul politic, istoric, economic și civilizator un indicativ decisiv asupra semnificației și valorii unei literaturi rămîne limba în care aceasta se exprimă. Nu este vorba de valoarea intrinsecă a limbii, gradul său de evoluție, capacitatea sa de expresie literară ci de difuzarea ei, de uzul și de identificarea sa cu națiunea

ce o vorbește, cu istoria sa și cu importanța politică de care se bucură într-o anumită perioadă. Iată că există așa-numitele limbi de circulație mondială, care din această cauză nu sînt mai puțin naționale, cum există și limbi ce sînt doar naționale. Invitația la acest Congres precizează, spre exemplu, că limbile oficiale sînt italiana, franceza, germana.

De altfel, problema identității culturale, în felul în care se pune la acest Congres dedicat țărilor Hexagonalei chiar în raportul său cu limba se pune la două niveluri: în forma originală și în traducere, dacă pot să mă exprim așa. Să luăm, de exemplu, cazul meu: textul pe care îl prezint este o traducere, substanța sa conceptuală rămîne slovenă, rămîne deci o discrepanță între limbă și gîndire, motiv pentru care aș putea să mă pierd în îndoiala că nu sînt îndeajuns de clar și convingător chiar din pricina faptului absolut natural și deci de nedepășit că există o separare între o limbă împrumutată și gîndirea originală.

Totusi, de ce continui să insist asupra rolului limbii? Pentru că folosirea sau măcar cunoașterea unei limbi în afara țării de origine și inversul,

folosirea și înțelegerea unei limbi doar în interiorul propriei națiuni, depind cu o logică inexorabilă de numărul apartenenților la națiune. Numărul deci, influențează a priori asupra posibilităților de expansiune așa după cum o literatură cu posibilități limitate de circulație lingvistică este constrinsă să-și asume și o funcție defensivă cel puțin în cîmpul spiritualității dacă nu și în acela al existenței fizice a națiunii care vorbește acea limbă. Cum am mai spus se vorbește despre o realitate aspră și nu despre o parabolă.

Fiind cu toții ființe umane alcătuite din carne și oase, literatura noastră cea mai valoroasă nu circula de la unii la alții sub forma unui ideal abstract. Mai ales în epoca noastră, a economiei de piață, a consumismului, literatura, ca orice altă marfă, profită de posibilitățile pe care i le oferă viața iar dacă nu poate supraviețui legilor ei îi devine victimă. Toți știm că succesul economic și calitatea literară nu folosesc aceeași măsură: cînd există un interes economic este posibil să se obțină și succese literare și artistice (iertată să-mi fie blasfemia!).

În acest proces aspectul politic are o mare importanță sau, mai bine spus, aspectul psiho-politic. Astăzi mai mult ca niciodată. Trăim într-o eră a mass-media, în era culturii de masă. Niciodată pînă acum nu s-a vorbit despre voință și necesitatea de a fi în Europa. Ideea europeanizării Europei s-a născut într-un ambient economic, stimulată înainte de toate de interese economice, intrînd apoi în politică. Cultura n-a putut rămîne străină unui astfel de proces. Pentru a sintetiza — pînă de curînd exista o Europă Occidentală și o Europă Orientală și în mijloc se găsea o Mittel Europa, o Europă centrală, reprezentată de majoritatea actuală Hexagonale, într-o căutare încordată a propriei imagini și a propriului destin. Prăbușită din punct

cartea străină

Insuportabila hierofanie a limbii

Mircea Eliade, *Le jour et la nuit. Entre la littérature et la science*, Hurtubise HMH, 1989, volumul monografic dedicat, relativ recent, de cercetătorul canadian Jacques Pierre operei științifice și literare a lui Mircea Eliade, atrage pe bună dreptate atenția specialiștilor în antropologie culturală, filosofie a culturii și, firește, a semioticienilor, chiar și în cazul în care scrierile acestei bine cunoscute personalități a culturii românești nu reprezintă principalul lor domeniu de interes. În primul rînd, pentru că cercetarea lui Jacques Pierre se înscrie în cîmpul mai larg al semioticii culturale, reprezentînd o încercare absolut binevenită de a stabili convergențele posibile între o investigație epistemologică generală, pe de o parte, și hermeneutică și semiotică, în calitate de „discipline subordonate celei dintîi” (p. 211), pe de altă parte. Pentru a pune în practică un asemenea proiect ar fi nevoie însă mai întîi de toate, de elaborarea unui metalimbaj comun tuturor acestor domenii. Ceea ce rămîne, însă, un deziderat.

Cartea lui Jacques Pierre își propune, în același timp, să scoată în evidență constantele sistemului ontologic și gno-seologic al lui Mircea Eliade, dincolo de diversitatea modalităților sale de manifestare atît prin discursul științific, cit și prin cel literar. Căci opera lui Mircea Eliade este considerată un sistem semiotic autonom, care-și apropiază „obiectele” aparținînd spațiului religios, cu scopul de a-și reproduce și de a-și perpetua propriul metadiscurs specific. Iată de ce analiza întreprinsă

de cercetătorul canadian este determinată a priori de structura discursivă care modelează referențial în textele lui Eliade (p. 336); se demonstrează cum una și aceeași structură discursivă subîntinde atît opera științifică, cit și pe cea literară a savantului român (p. 331).

În consecință, cartea lui Jacques Pierre este totodată un meta-metadiscurs pentru elaborarea căruia autorul arată că a fost permanent conștient de relativa autonomie a sistemului eliadian în raport cu obiectul. Iată de ce numai cu greu ar putea fi stabilită vreoa relație între metadiscursul de gradul al doilea al lui Jacques Pierre și Sacrul, referent complex al scrierilor științifice și literare ale lui Mircea Eliade.

În reconstituirea epistemei eliadiene (p. 49—50), Sacrul este considerat categoria de bază ce face posibilă nu numai conexiunea între fenomenul religios și metafizică (între un „limbaj” și „metalimbajul” său, după cum spune — impropriu — autorul cărții în discuție), ci și caracterul „închis” pe care-l asigură metafizica fenomenului religios.

Matricea hermeneutică a „hierofaniei”, descoperită de Jacques Pierre la baza întregii episteme eliadiene (indiferent de formele sale de manifestare) se dovedește a fi, totodată, o epifanie specifică, ce poate explica „întregul destin al limbajului” (p. 84). Reconsiderarea Sacrului pune, de asemenea, problema enunțării, căci implică atît „temporalitatea”, cit și „emoția”, determinînd astfel tocmai autoînchiderea limbajului.

Se demonstrează astfel că Sacrul este o categorie eterogenă, ce include o dimensiune sintactică și una pragmatică, adică un conținut de sens („un conținut de sens”) și un conținut emoțional („un conținut d'affect”). Discursul metafizic este considerat drept un conținut

de sens care acoperă un conținut emoțional. Datorită existenței unei relații de presupozitie reciprocă între emoție și sens, Sacrul capătă la rîndul său, un caracter autoreferențial. Iată de ce, după cum subliniază Jacques Pierre în altă parte (p. 98), conținutul de sens al unui lucru nu mai depinde de toate tipurile de relație pe care le stabilește cu alteritatea. Sensul este „substanțial” și „plin”; nu mai are un caracter diferențial. Semnificantul și semnificatul se suprapun; astfel epistemologia lui Mircea Eliade este un sistem perfect închis.

Cu toate acestea, Jacques Pierre este perfect conștient de faptul că această închidere autoreferențială nu se poate extinde și în domeniul limbajului (p. 98). Caracterul „constructiv” al oricărui sistem de semne, arată, pe bună dreptate, cercetătorul canadian (p. 98) este asigurat tocmai de „deschiderea” acestuia.

Analiza întreprinsă de Jacques Pierre asupra perspectivei lingvistice a lui Mircea Eliade (o perspectivă ce rămîne, după cum se știe, cel mai adesea, implicită în scrierile savantului român), ca și necesitatea de a stabili locul pe care-l ocupă limbajul în acest complex sistem ontologic, îl fac pe cercetătorul canadian să readucă în discuție relațiile dintre enunț și enunțare și astfel să încorporeze „agentul discursiv” în cîmpul limbii și limbajului (p. 29). Pe urmele lui Mircea Eliade, dar și ale lui A.-J. Greimas (al cărui bine cunoscut „pătrat semiotic” este principalul instrument de analiză folosit de Jacques Pierre), „agentul discursiv este instanță enunțativă ce dispune de competența lingvistică necesară și suficientă pentru constituirea subiectului ca identitate, deci pentru organizarea sensului” (p. 29).

Limba devine astfel un fenomen de civilizație, un eveniment istoric supus modificărilor în timp și interpretărilor personale. Tocmai de aceea, subliniază în continuare J. Pierre (p. 85), concepția culturală a lui Eliade nu poate fi considerată drept o modelare lingvistică a realității. Epistema lui Mircea Eliade nu este, în nici un caz, structuralistă. Dimpotrivă, subliniază J. Pierre, ori de cîte ori a fost analizată gîndirea lui Eliade, cercetătorii „au neglijat, pe de o parte, dublul său fundament hierofanic, acel perpetuu du-te-vino între imanență și transcendență și mai ales faptul că Eliade consideră hierofania drept o garanție a sistemului. Pe de altă parte, n-ar trebui neglijat faptul că Sacrul nu este doar o structură, ci, mai ales, o experiență ontologică” (p. 85).

Acesta este și motivul pentru care, după părerea noastră, concepția lui Mircea Eliade despre limbă și, prin extensie, despre cultură în general ar putea fi cercetată cu succes cu metode împrumutate din pragmatica contemporană; ne referim, firește, la anali-

za discursului și la analiza conversațională, care-și au originea în teoria actelor de vorbire. Cercetătorul canadian a ales însă ca principal instrument de lucru „pătratul semiotic” al lui A.-J. Greimas (cf. „Eléments pour une théorie de l'interprétation du récit mythique”, 1966; *Du Sens, 1970*; *Sémantique structurale, 1976*), o „figură geometrică” ai cărei termeni funcționează, după cum se știe, conform principiului numit „coincidentia oppositorum”: „Termenii sînt definiți simultan ca prezențe și ca absențe. X este, în același timp, el însuși și propria sa diferență. Surprins de o privire instantanee în interiorul sistemului, termenul este perceput în limitele identității sale dar și în procesul de a deveni altceva, cu totul diferit. **Coincidentia oppositorum** și neantul sînt prezențe simultane în structură. Relația dintre ele este de contradicție, iar între emițătorul (x) și receptorul (y) este o relație de contrarietate. /.../ Acest fenomen aplică prezența simultană a eternității și a devenirii, ca rezultate posibile ale sensului” (p. 221—222).

Paradoxal, acesta este chiar motivul pentru care credem că orice cercetare fundamentală a aspectelor semiotice pe care le implică volumul lui J. Pierre este, practic, imposibilă. Pentru că o asemenea discuție ar necesita, în primul rînd, o reconsiderare amănunțită a „pătratului” greimasian, ceea ce ar depăși cu mult cadrul acestei succinte prezentări. De aceea, ne mulțumim să amintim aici că, oricît de adecvat ar putea părea acest instrument de lucru pentru analiza concepției eliadiene despre limbă — datorită caracterului pronunțat mecanicist al acesteia — aplicat cercetării semiotice în general, „pătratul” lui Greimas ni se pare inefficient.

Una din criticile principale ce s-ar putea aduce cărții în discuție (în orice caz, aspectelor semiotice pe care le implică) este faptul că autorul său nu pare conștient că principala sa obiecție metodologică la epistema lui Mircea Eliade se aplică, cu atît mai mult, „pătratului semiotic”:

„Eliade/ se încapățînează să considere efficient acest joc în „trompe-l'oeil” ce constă în a așeza pe un zid o oglindă pentru ca spațiul să pară mai mare sau în a picta pe tavan ierarhia cerească. El refuză însă să vadă tavanul însuși; sau, mai curînd, refuză să remarce că cerul și tavanul, Sacrul și profanul nu pot să coincidă decît recurgînd la artificii unui joc semiotic. Metafizica apare, prin urmare, ca spațiul ficțional din spatele oglinzii; ea ne permite să facem abstracție de existența zidului, de faptul că zidul e permeabil și că, dincolo de el, /.../ sînt oameni care stau de vorbă chiar în timp ce fabrică oglinzile” (p. 97).

de vedere politic, Europa Orientală, nereușind să devină Occidentală deși și-o dorește din toată inima, această parte a continentului nostru este cuprinsă de indoiala că nu este în fapt Europa.

Din Polonia care se învecinează cu Marea Baltică pînă în Slovenia și Croația care se mărginesc cu Mediterana se aude din ce în ce mai tare un slogan plin de speranță și disperare: „Vrem să intrăm în Europa!”. Situația ar fi comică dacă n-ar fi tragică. Jumătatea din Europa vrea să devină Europa; ba mai mult, fiind dintotdeauna în Europa vrea să intre în Europa. Este vorba de o criză politică de o dimensiune uriașă, fără indoială, dar este vorba și de o criză spirituală, înaintea de toate de o criză de identitate.

Întrebarea care se pune ar trebui să sune astfel: o pierdere de identitate sau o neîncredere în propria identitate? Poate că problema identității este izvorul numeroaselor naționalisme care au explodat în Iugoslavia. Și tot ea este cauza acestui război fără motiv și perspective. În această viltătoare a fost atrasă și o bună parte a literaturii acestor țări sau măcar a unor reprezentanți ai acestora care și-au pus talentul în folosul căutării unei noi identități împingînd natura prezenței lor politice pînă la limitele extreme ale apărării naționale. Politica, aidoma culturii naționale, se găsește în căutarea unei pagini proprii în constelația europeană astăzi complet transformată. În acest punct — provenind eu însumi dintr-o astfel de atmosferă — mă întreb: este vorba de căutarea unei noi identități sau de teama că actuala identitate este prea puțin expresivă și deci într-o viitoare Europă comună prea ușor de asimilat?

Un fapt e sigur: conceptul sau iluzia unui Mitteleurope pe care îl desprind în esențe sale strălucitoare Ludovic Magris nu mai sînt aceleași care erau acum doi-trei ani în urmă, nu mai este acea oază culturală necesară să umanizeze pragmatismul economic al Occidentului și totalitarismul ideologic al Estului. Chiar în momentul morții definitive și neașteptate a Estului european în Mitteleuropa de ieri s-a născut dorința de a deveni un autentic Occident în timp ce partea rămasă, e vorba despre țările ex-socialiste, alunecă haotic într-un spațiu gol în care nici măcar cultura, se pare, nu are perspective bune de creștere fructuoasă. Pare ciudat dar totuși e așa: cultura are mai puține șanse astăzi decît a avut în precedenta situație totalitară.

Înainte, de fapt coexistau, mai mult sau mai puțin dar după cîte putem aprecia la prima vedere, două culturi sau două aspecte ale aceleiași culturi: cel neutru — indiferent, fals — condes-

cendent, cîteodată apologetic față de realitate și cel dizident.

Și exact prin acest ultim aspect, de opoziție (reprezentat de Pasternak, Soljenițin, Brodski, Czeslaw Milosz, Holan, Kundera, Havel și alții) Europa a cunoscut spiritul și sufletul Europei Orientale și al celei Centrale. Aceste țări căpătau o conștiință politică prin intermediul literaturii dizidente care revenea în patrie din străinătate fără a fi, desigur singură și decisivă în formarea unei conștiințe critice în țările socializmului real. Este interesant faptul că doar Iugoslavia nu a produs printre scriitorii nici un dizident notabil. Un adevărat dizident de marcă a fost Djilas între oamenii politici. Este vorba de o particularitate ce ar putea constitui un subiect interesant pentru o cercetare dar nu acesta este obiectul reflecțiilor noastre. Nu reușesc să evit în acest moment tentația de a deveni prompt: prăbușirea zidului de la Berlin în semnificația sa concretă și simbolică, indică și sfîrșitul literaturii dizidente în Europa. Practic, nu mai au nici o motivație. Și fără această literatură scade și interesul cultural, nu doar cel politic, al Occidentului pentru Europa Centrală și Orientală. Interesul devine mai puțin spectacular dar nu devine așa mai difuz.

Noi, Mitteleuropenii, mai ales scriitorii și agenții culturali ai națiunilor mici vom continua să atribuim o mare importanță prezenței noastre în spațiul european, vom continua să ne raportăm la conștiința civilă și democratică a Europei prezente și viitoare însă adevărul rămîne de neclintit: Occidentul va rămîne culturalmente autohton, așa cum a fost și pînă acum, așa cum va fi și în domeniul politic și economic. Literatura dizidentă nu a fost atît o necesitate culturală cît un obiect al interesului politic și comercial.

Prognostica mea pesimistă este deci următoarea: din cauza schimbărilor radicale politice și a cunoscutului situații economice expansionismul cultural al Europei Occidentale este abia la început, motiv pentru care din partea „cealaltă” se pune întrebarea — cum este rolul prezent și cel viitor al culturilor naționale aflate în afara zonei Occidentale fiind cont că în această zonă criza de identitate se acutizează. Poate că în acest sens predomină senzația că în ochii Occidentului care are în mîna sa destinul noii Europe o astfel de identitate nu este îndeajuns de clară, persuasivă, demnă de atenție. Aș vrea să ilustrez aceste schimbări de poziție cu un caz simplu: un excelent cunosător al literaturii slovene de naționalitate cehă îmi scrie — în Cehoslovacia va fi foarte greu să faci cunoscută literatura slovenă, să difuzezi texte pe acest subiect față de situația de pînă acum. În

redacția Svelova literatura mi-au spus clar și răspicat să nu mai contez pe ei întrucît acum se orientează către marile literaturi europene. Iată ce-mi spune, deci, prietenul din Praga, oraș cu care noi slovenii am avut o colaborare de excepție din punctul de vedere cultural, literar. Cu o undă de cinism, dar nu fără suferințe, putem spune că în această primă fază — și aici se oprește optimismul meu, expansionismul cultural al marilor culturi ale Europei Occidentale, nu au nici măcar posibilitatea de a-și cunoaște propriul prestigiu întrucît țările ex-socialiste aflate în această primă fază a pierderii propriei identități sînt ele însele dornice să-și asume imaginea occidentală doar pentru a nu rămîne străine procesului de europenizare, proces ce a rămas ca singură ideologie în vigoare în această arie. Poate — și asta o spun mai mult cu durere decît cu cinism — în acest fapt trebuie căutat noua identitate a unei bune părți din țările Hexagonalei, idee ce aparține lui De Michelis. Chiar această situație demonstrează legătura dintre politică și cultură, dependența comună de o civilizație, de un spațiu mai larg, separaționismul contribuind în același timp la crearea acestei civilizații.

Procesul creativ circular continuă să se deschidă și să se închidă fără întrerupere. Acum el e extrem de deschis și a devenit aproape o linie orizontală care împarte Europa de o parte și de cealaltă mai mult, în înăuntru și în afară iar partea Orientală care, în acest moment este mai mult un concept politic decît geografic sau cultural, cere, pretinde și speră să poată intra în Europa, să devină Europa. Nici o eucerire războinică a trecutului, de la Carol cel Mare la Napoleon, pînă la condotieri ai istoriei mai apropiate nu a semnificat o asemenea combinație a Occidentului, a civilizației sale care — nota bene! — nu e mai puțin americană decît europeană. Dorind să parafrazez titlul unuia din primele romane critice ale scriitorului rus Vladimir Dardințev „Omul nu trăiește doar cu piine” aș spune că se trăiește mai ales și înții și înții cu piine. De aceea în țările în care se produc radicale transformări sociale, acolo unde problema piinii în semnificatul său real și simbolic este o problemă a existenței popoarelor și a indivizilor, se caută și valori culturale ce sînt acceptate în formele ce provin din civilizația bunăstării. Cultul trecut al sărăciei și al suferinței, valorizarea etică a destinului celor umiliți și obidiți nu mai sînt apreciate nici măcar în rolul de consolatori al celor mai săraci și celor marginalizați social. Dreptul celui care are mai mult succes este dreptul tuturor. Am folosit anume cuvîntul drept și nu acela de vis sau ceva asemănător

pentru că lumea care vine, care transformă și Europa de azi e o lume care cere, pretinde, vrea. Iată de ce sînt atîtea lupte sociale, violențe, lupte armate în țări în care nimeni nu s-ar fi așteptat la așa ceva.

Nu aș vrea ca să fiu rău înțeles ori să fiu considerat un profet mincinos — eu cred în literatură, care și în asemenea condiții reușește să se păstreze în afara crizei de identitate a unei națiuni, reprezentînd așa imaginea sa cea mai adevărată.

Fiind astfel cea mai autentică, o astfel de literatură nu reflectă problemele și dilemele cotidiene ale societății. De acum și puterea sa socială în evenimentele curente, în așa numitul „moment istoric actual” e mai puțin evident mai puțin influent dacă putem vorbi de o putere socială și politică. Și trebuie să acordăm maximă atenție acestei literaturi, semnificațiilor și intențiilor sale. Asta și numai pentru a ne demonstra nouă și altora că multe lucruri astăzi marginale pot deveni mîine centrale. Hexagonala probabil nu se încadrează în noua Europă, cu cultura sa specifică, cea mai profundă, aptă să atragă atenția și respectul Occidentului asupra ei ca o comunitate de națiun; care creează o cultură în diversitate. Și aici, în această identitate națională se poate găsi baza unei ample identități supranaționale care crește din diversitate, care se străduie să găsească un mod de a conviețui în diversitate, iar aceasta este una din marile aspirații ale ariei noastre culturale, naționale și politice. Din această cauză cred că prezentul nostru obsedat de europenizare nu va fi supus cu totul Occidentului și mai devreme sau mai tîrziu se va revela cu o nouă identitate, o identitate de națiuni și de persoane care-și caută frenetic propriul chip într-o situație în care actualmente sînt mai mult victime decît autori.

Sînt deci un mare optimist: vîd în negru dar visez în verde — speranță.

Ciril Zlobec

poet,
membru al Academiei
de Științe din Liubliana,
membru al Președinției
Republicii Slovenia

În românește de
Eugen Uricaru

Prezentul text a fost susținut în cadrul Congresului „Identitatea culturală a țărilor Hexagonale și a țărilor limitrofe”, Trieste 12—15 septembrie 1991. Congresul s-a desfășurat sub președinția prof. dr. Giovanna Trisolini, Universită di Trieste.

Moda, altfel

Dansul (II)

Se crede că dansul e la fel de vechi ca lumea sau că lumea nu-i mai veche decît dansul. Dansul e definit ca o suită de mișcări cadențate (ale corpului omenesc), de cele mai multe ori reglate de muzică. Voltaire spunea: „La Danse peut se compter parmi les arts, parce qu'elle est asservie à des règles”. Uneori, de-a lungul timpurilor, regulile au fost severe și solicitau o adevărată cultură, o bună memorie și un exercițiu serios. Dansul putea fi un test sever prin care se selecta eleganța, se separa omul cu maniere alese de cel obișnuit, lipsit de educație. Moda dansurilor înregistrează multe stiluri, indiferent căror clase sociale au aparținut ele: menuet, gavota, polka, valsul, black-bottom, charleston, shimmy-shimmy, blues, rap, rock-and roll, etc.

Cum dansul e legat de ideea de ritm, probabil că primii dansatori ai lumii cîntau și întrețineau ritmul necesar cu instrumentele lor primitive. Fără indoială că dansul, la începuturile sale, evolua sub două aspecte, unul sacru sau hieratic, apanaj al manifestărilor religioase, altul ca divertisment, ca mijloc de înveselire, de exprimare a bucuriei. Popoarele rămase sălbatiche pînă tîrziu au păstrat aceste două implicații ale dansului, avînd dansuri funebre și dansuri nuptiale, dansuri de sacrificiu sau de recunoștință, de tristețe sau veselie, de război sau de pace.

În Massillon găsim: „David danse, avec le rest de son peuple autour de l'arche”. Du-

pă plecarea din Egipt, poporul lui Moise avea dansuri sacre, susținute cu regularitate, dansuri misterioase care făceau parte din cult, cum e cel din deșert, din jurul Vițelului de aur. Existau și dansuri nobile, executate de fecioare, în zilele de sărbătoare, ca omagiu adus victoriilor asupra dușmanilor și eroilor căzuți pentru patrie.

Și la egipteni dansul ocupa un loc de onoare dar la greci el a atins apogeul splendorii, făcînd parte din educația națională și fiind mijloc de exprimare, al celor mai diverse idei și sentimente. Era nelipsit în ceremoniile solemne, religioase sau civile. Toate monumentele grecești oglindesc fascinația pe care dansul o exercita asupra grecilor, diversitatea de subiecte și ocazii pe care o reflecta, o mistifica într-o artă majoră. Renumite și admirate erau dansurile militare, mai ales cele din Tracia și Tesalia, dansul Minervei cu sabia, dansurile modeste ale fecioarelor din Laconia, dansurile veselu — cum a fost Anagogia, dansurile voluptuoase, dansurile bahice, cele obscene, cele falice, cele nuptiale închinat Hymenului, cele ale extazului erotic, ale fecundității, ale inocenței, ale poeziei. Ele erau expresii ale unui fel de a gândi și simți viața dar și abstractizări ale unor întâmplări și gesturi concrete, obișnuite umane, erau ritualizări ale momentelor trecerii omului prin viață. **Toujours va qui danse.** De aceea dansul a fost legat de teatru, de spectacole regizate meticolos, cu mesaje precise. Una dintre cele nouă muze a devenit la greci personificarea dansului, Terpsichore, dar coexistau alte multe divinități, celelalte muze — dintr-un sentiment de solidaritate, Grațiile, Bacantele, Nimfele pădurilor, preeriilor și apelor, zeități rustice din diverse localități, Faunii, Satrii, Risul, Uitarea și Dragostea. Dansul e o călătorie în interiorul unei teme, în interiorul unei gândiri, unei situații unice sau într-o imensitate de situații, parcurgînd diferite etape. Dansul are o viață a lui proprie, indiferent de epocă și modă, el e și creator și consumator, istoriile pe care le cuprind sînt o variațiune a propriei sale istorii, care se unesc în viața sa ca într-o oglindă.

Un umanist

A plecat dintre noi, într-o seară călduroasă încă de octombrie, Petre Solomon. A plecat, așa cum a trăit și a strălucit printre noi, adică modest și discret, fără să ne facă nici un semn din vreme, ci doar invitîndu-ne pe neșteptate și tacit, la înțelegerea de a considera că subtilul, imprevizibilul, tragicul fac parte din condiția noastră. Dar a plecat în mijlocul unui act firesc — acela de a vorbi la telefon — parcă sugerîndu-ne ideea — cît de consolatoare? — că dialogul nostru nu trebuie să se întrerundă niciodată.

L-am iubit pe Petre Solomon ca om, și l-am prețuit aparte ca poet, eseist și traducător. Omenia lui era caldă, deși reținută, fermă și consecventă cu un întreg climat de urbanitate și de cultură pe care-l purta cu sine, ca pe o aură proprie. Și pe care-l împunea: cu sfială și cu deplină convingere. Cred că poetul Petre Solomon este unul dintre virtuozii limbii noastre, a cărei eleganță n-a trădat-o niciodată, al cărei pitoresc l-a fascinat, ale cărui jocuri de spirit le-a cultivat, uneori, într-un registru de subtilitate și delicatețe ale expresiei abia atingînd fîntele și lucrurile, lirismului acesta grav pendulînd între sentiment și idee le împrospăta, ca un fel de rouă verbală.

Om de vastă cultură literară, în care totuși predomina poezia, Petre Solomon — care vorbea la perfecție cîteva limbi străine — a fost tot timpul un umanist, sacerdot al marilor valori ale universalității, care — pentru spiritul său — constituiau oxigenul necesar de fiecare zi. Cîte volume au fost iscalite de el, între debutul din 1955 și această ultimă carte — Paul Celan, Dimensiunea românească? Cu această tipăritură, el a adus un pios omagiu unui prieten de tinerețe literară, și în același timp a pus în lumină scurta perioadă cînd acest mare poet german a scris în românește oferîndu-ne o carte de referință, o carte europeană.

Ceea ce m-a apropiat, apoi, de Petre Solomon a fost pasiunea lui de a scrie despre și de a traduce din poezia universală. Ca la puțini confrăți, pe care această minunăție indeletnicire i-a captivat, echivalențele românești semnate de el din marii poeți ai lumii constituie o eminentă dovadă că limba noastră poate să devină oricînd organ al poeziei universale. A încetățeni la noi supremele strigăte de iubire, de durere și de laudă, de dor și de disperare, puternicele innuri adresate fîntelor iubite și elementelor cosmice, — ce alt titlu de glorie poate să vizeze un adevărat traducător de poezie? A face ca altul să se rostească impecabil prin gura ta, — ce altă dovadă de fidelitate față de tine însuși ai putea să pretinzi? Specialist, îndeosebi al spațiului de cultură anglo-saxon, Petre Solomon a familiarizat publicul cititor român cu ilustre nume ale culturii universale: Fielding, Milton, Mark Twain, Poe, Graham Greene, Byron, Dickens, Jack London, Melville, Shakespeare, Shelley, Balzac, Rimbaud, și multe altele.

Cultura românească pierde prin plecarea bruscă a lui Petre Solomon pe unul dintre cei mai ceredincioși și înzestrați slujitori ai ei: dar păstrează cu dragoste ceea ce a cîștigat prin opera lui: un exemplu nepieritor de har, de modestie, de caracter, de căldură umană.

Ștefan Aug. Doinaș

Corina Cristea

Luceafărul 15

FREDERIC HAYEK

UN LUCID CĂUTĂTOR AL ADEVĂRULUI

O activitate de aproape șase decenii ca teoretician, profesor cu o pleiadă de tineri talentați formați și promovați de el, autor al unor cărți de referință, i-a asigurat lui Frederic Hayek — savant născut în Austria și naturalizat englez în 1932 — un loc proeminent și a fost încununată cu premiul Nobel în domeniul științelor economice.

Puterea de muncă uriașă aliată cu o probitate morală desăvârșită i-au permis realizarea unei opere vaste. Cea mai mare rezonanță și inriurire a avut-o, dintre numeroasele sale lucrări, „Drumul spre servitute”, apărută prima dată în 1944. Cartea, care a stîrnit aprige polemici în Anglia și a devenit un best-seller cu peste un milion de exemplare în S.U.A., fiind tradusă apoi în mai multe limbi și reeditată în 1976, și-a păstrat viul interes prin luciditatea și clarviziunea concepției. În asemenea măsură, încît în 1984 un volum înmănușind studii și eseuri scrise de șase economiști, politologi și istorici, sub titlul: „Revedere cu «Drumul spre servitute», după patruzeci de ani” — îi sublinia meritele excepționale și îl definea pe autor „un arhitect al neoliberalismului”.

Aprecierea ținea seama și de alte două lucrări fundamentale ale lui Hayek, apărute ulterior: „Constituția libertății” și „Lege, legislație și libertate” (în trei volume), care reformulau clar și convingător principiile liberalismului clasic, demonstrînd că nu este epuizat, ci doar că nu i s-a valorificat întregul potențial.

„Drumul spre servitute” constituie o analiză riguroasă și exigentă, făcută cu o erudiție bogată, într-un stil accesibil și nespecialistilor, a unei realități copleșitoare, pe care prea mulți au ignorat-o ori s-au lăsat amăgiți de ea. Anume, că planificarea economică centralizată duce în mod inexorabil nu numai la faliment economic, ci și la anihilarea individului, la degradarea oricăror valori morale, la triumful totașitar al violenței și coerciției.

Din această carte, a cărei traducere este în curs de apariție la editura „Humanitas” — am ales pentru cititorii români câteva fragmente dintr-un capitol de o uimitoare actualitate și care ilustrează deplin că Hayek și-a atins scopul, de a realiza: „un efort sincer de a descoperi adevărul și a permite o privire mai pătrunzătoare pentru a evita grave pericole”.

De ce în totalitarism ajunge în vîrf ce este mai rău

„De ce în totalitarism ajunge în vîrf ce este mai rău”. „Orice putere corupă — puterea absolută corupe la modul absolut”.

LORD ACTON

11 u trebuie să ne amăgim singuri crezînd că toți oamenii de bine trebuie să fie democrați sau vor dori neapărat să aibe o participare la guvernare. Fără îndoială, mulți mai curînd ar încredința-o altcuiva, pe care îl socotesc mai competent.

Cu toate că această atitudine ar putea fi neînțeleaptă. Putem auzi de pe acum argumentarea că totalitarismul este un sistem la fel de puternic, pentru bine ca și pentru rău, iar țelul pentru care va fi utilizat depinde integral de dictatori. Iar cei care gîndesc că nu de sistem trebuie să ne temem, ci de pericolul că el ar putea fi condus de oameni răi, ar putea fi tentați să preîntîmpine acest pericol avînd grija ca regimul să fie statornicit de oameni buni.

Desigur că un sistem „fascist” englez s-ar deosebi mult de modelul italian sau cel german. (...) Dar există motive puternice de a crede că cele ce nouă ne apar drept cele mai rele trăsături ale sistemelor totalitare existente nu sînt produse secundare accidentale, ci fenomene pe care este cert că totalitarismul le va genera, mai curînd sau mai tîrziu. Întocmai cum omul de stat democrat care se apucă să planifice viața economică va fi în curînd confruntat cu alternativa de a-și asuma puteri dictatoriale, sau de a-și abandona planurile, la fel și dictatorul totalitar va avea curînd de ales între nesocotirea moralei curente și eșec. Din acest motiv, este probabil că cei nescurpușoși și neînhibați vor avea mai mult succes într-o societate care tinde spre totalitarism. Cine nu vede acest lucru încă nu a realizat întreaga vastitate a abisului care separă totalitarismul de regimul liberal, completa deosebire dintre întregul climat moral existent sub colectivism și cel de sub egida civilizației occidentale, esențialmente individualist.

Bineînțeles, mulți reformatori sociali din trecut au învățat lecția că socialismul poate fi pus în practică doar prin metode dezaprobatate de majoritatea vechilor socialiști. Partidele socialiste nu posedau lipsa de scrupule cerută pentru realizarea sarcinii alese de ei. Este caracteristic, atît pentru Germania, cit și pentru Italia, că succesul fascismului a fost precedat de refuzul partidelor socialiste de a prelua răspunderea guvernării. Ei nu erau dispuși să folosească metodele pe care le au în programul lor teoretic. Mai sperau încă în miracolul unei majorități de acord cu un unanim plan pentru organizarea ansamblului societății. Alții învățaseră deja lecția că, într-o societate planificată, nu se mai pune problema: care este punctul ce întrunește acordul majorității unui po-

por, ci care este grupul cel mai numeros al cărui membri manifestă un consens suficient pentru a face posibilă conducerea unificată a tuturor treburilor țării. Sau, dacă nu există un asemenea grup suficient de mare pentru a-și impune vederile, cum anume poate fi creat și cine anume va izbuti să-l creeze.

Există trei motive principale pentru care un asemenea grup numeros și puternic, cu vederi suficient de omogene, nu poate în mod virtual să fie format din cele mai bune, ci mai curînd din cele mai rele elemente ale oricărei societăți. După criteriile noastre, principiile pe baza cărora ar fi selecționat un atare grup ar fi aproape integral negative.

În general, cu cît nivelul inteligenței și al educației indivizilor devine mai ridicat, cu atît mai diferențiate sînt gusturile și opiniile și este mai puțin probabil să fie de acord asupra unei anumite scări de valori. Corolarul este că, dacă dorim să găsim un grad mai mare de uniformitate și similaritate în viziune, sîntem siliți să coborîm în regiunile cu criterii intelectuale și morale mai scăzute, unde instinctele și gusturile mai primitive predomină.

Aceasta nu înseamnă că majoritatea oamenilor ar avea un nivel moral scăzut, ci doar că grupul cel mai extins de indivizi cu un sistem de valori foarte asemănătoare este cel al oamenilor cu criterii morale scăzute. Adică, cel mai redus numitor comun unește cel mai extins grup de oameni. Dacă este necesar un grup numeros, suficient de puternic pentru a le putea impune tuturor celorlalți compatrioți vederile lor asupra vieții, cei care formează „masa”, în sensul pejorativ al cuvîntului, cei mai puțin originali și independenți vor fi capabili să pună greutatea numărului lor în spatele idealurilor lor specifice.

Dacă, însă, un dictator potențial trebuie să se bizuie în întregime pe cei ale căror instincte necomplacite și primitive se întîmplă să fie similare, cu greu numărul lor va da suficientă pondere eforturilor lor. El va trebui să convertească mai mulți indivizi la același crez socialist.

Aici intervine al doilea principiu negativ de selecție: dictatorul va fi capabil să obțină sprijinul tuturor celor slabi și creduli, fără convingeri ferme, pregătiți să accepte un sistem de valori gata confecționat, numai dacă li se vor împuia urechile suficient de zgomotos și de des. Cei ale căror idei vagi și imperfect formate sînt ușor de influențat și ale căror pasiuni și emoții sînt grabnic stîrnite, vor îngroșa astfel rîndurile partidului totalitar.

În conexiune cu efortul deliberat al demagogului iscusit, de a suda un corp de sprijinitori omogen și strict coerent, intră în acțiune al treilea și poate cel mai important element al procesului de selecție. Pare să fie aproape o lege a naturii umane faptul că oamenii realizează mai ușor un consens asupra unui program negativ, asupra urii im-

potriva unui dușman, prin invidia față de cei mai bine situați, decît asupra oricărei sarcini pozitive. Contrastul dintre „noi” și „ei”, lupta comună împotriva celor din afara grupului, pare a fi ingredientul esențial oricărui crez care va încheia solid un grup în vederea unei acțiuni comune. În consecință, el este utilizat totdeauna de către cei ce urmăresc nu doar să fie sprijiniți politica proprie, ci loialitatea fără rezerve a unor mase imense.

Din punctul lor de vedere, ea are imensul avantaj de a le lăsa o mai mare libertate de acțiune decît oricare program constructiv. Dușmanul fie că este intern — ca „evreul” ori „culacul” — sau extern, pare să fie o cerință indispensabilă în armura unui lider totalitar. Ne putem pune întrebarea dacă se poate concepe, în mod realist, alt program afară de cel pus în slujba unui grup limitat, dacă colectivismul poate exista sub oricare altă formă decît aceea a unui anumit soi de particularism — fie că este naționalism, rasism etc.

Atitudinea categoric antagonică pe care majoritatea planificatorilor o adoptă față de internaționalism este explicată de faptul că în lumea actuală, toate contactele exterioare ale unui grup sînt obstacole în calea planificării efective a sferei în care o pot încerca membrii grupului.

Înclinațiile naționaliste și imperia- liste ale planificatorilor socialiști, mult mai pronunțate decît se recunoaște în general, nu sînt totdeauna la fel de flagrante ca, de pildă, în cazul soților Webb și al altor cîtorva dintre primii fabianiști, la care entuziasmul pentru planificare se alia, în mod evident, cu venerația pentru vaste și puternice unități politice și disprețul pentru statul mic.

Istoricul Elie Halévy își amintea că în timpul războiului cu Burii, cînd atît liberalii avansați, cit și oamenii care începuseră să formeze partidul laburist, luaseră cu generozitate poziție împotriva imperialismului britanic, în numele libertății și al umanității, pentru soții Webb: „Independența micilor națiuni nu înseamnă nimic pentru colectivități ca ei. Imi explicau că viitorul aparține marilor națiuni administrative, unde reprezentanții oficiali guvernează și poliția păstrează ordinea”.

Cam prin aceeași perioadă, Bernard Shaw argumenta că „în mod necesar, lumea aparține statelor mari și puternice, iar cele mici trebuie să se mențină între hotarele lor, sau să fie strînite”.

În vreme ce pentru marii filosofi sociali individualiști ai secolului al 19-lea, de la un Lord Acton ori Jacob Burckhardt, pînă la socialiști contemporani, ca Bertrand Russell, care au moștenit tradiția liberală, puterea însăși a apărut drept răul suprem, pentru colectivismul strict ea este un obiectiv în sine. Nu numai că, așa cum a descris atît de bine Russell, dorința de a organiza viața conform unui plan unitar izvorăște în mare măsură dintr-o dorință de putere.

Mai mult încă, ea este rezultatul faptului că, în scopul de a-și atinge obiectivul, colectivității trebuie să creeze puterea-putere asupra oamenilor manevrați de alți oameni. de o dimensiune necunoscută niciodată mai-nainte în istorie și că succesul lor va de-

pinde de amploarea dobîndită de o astfel de putere.

Am văzut mai-nainte cum separarea obiectivelor economice de cele politice este o garanție esențială a libertății individuale și cum, ca urmare, este atacată de colectivism. La această constatare trebuie să adăugăm că substituirea puterii politice prin cea economică, cerută acum atît de des, înseamnă, în mod necesar, substituirea unei puteri care este totdeauna limitată printr-o față de care nu există scăpare. Deși ceea ce numim putere economică poate fi un instrument de coerciție în mîinile indivizilor privați, nu este niciodată o putere exclusivă sau completă, niciodată o putere deținută asupra întregii vieți a unei persoane. Dar centralizată și devenită instrument al puterii politice, se creează un grad de dependență cu greu de deosebit de sclavie. (... ..)

O dată ce admîți că individul nu este decît un mijloc pentru a sluji scopurile unei entități mai înalte, numită societate sau națiune, mai toate aceste trăsături ale regimurilor totalitare care ne stîrnesc oroare decurg în mod inevitabil din ele.

-Din punct de vedere colectivist, intoleranța, suprimarea brutală a opoziției, ignorarea completă a vieții și fericirii individului, sînt consecințe esențiale și inevitabile ale acestor premise fundamentale.

Colectivistul poate recunoaște acest lucru și, în același timp, să pretindă că sistemul lui este superior celui în care intereselor „egoiste” ale indivizilor li se îngăduie să obstrucționeze deplina realizare a obiectivelor urmărite de comunitate.

Acolo unde există un singur obiectiv comun atotputernic, nu rămîne spațiu pentru nici un fel de reguli sau morală cu caracter general. Cînd scopuri speciale domină ansamblul societății, este inevitabil ca, ocazional, cruzimea să poată deveni o datorie, ca acțiuni care revoltă toate simțurile noastre, cum ar fi împușcarea ostatecilor, uciderea bătrînilor și a infirmilor, să fie tratate drept simple chestiuni de eficiență; ca dezrădăcinarea și deportarea a sute de mii de oameni să devină instrumentul unei politici aprobate de aproape toată lumea, cu excepția victimelor, sau ca sugestii de tipul: „mobilizarea femeii în scop de reproducere”, să poată fi enunțate cu seriozitate. În ochii colectivistului există totdeauna un țel mai însemnat pe care îl pot sluji aceste acțiuni și care, pentru el, le justifică, fiindcă urmărirea scopului comun al unei societăți nu poate cunoaște limite în vreun drept ori o valoare a oricărui individ.

Dar pentru a fi un sprijinitor util al conducerii unui stat totalitar, nu este suficient ca un om să fie gata de a accepta justificarea unor fapte josnice, el însuși trebuie să se pregătească activ pentru a încălca orice regulă morală cunoscută, dacă acest lucru pare necesar îndeplinirii scopului ce i s-a stabilit. Deoarece conducătorul suprem singur determină scopurile, instrumentele lui nu trebuie să aibă nici o convingere proprie. Ei trebuie, năpres de orice, să fie angajați fără rezerve în slujba persoanei conducătorului, dar imediat după aceasta cel mai important lucru este ca ei să fie complet lipsiți de principii și, literalmente, capabili de orice. Trebuie să nu aibă idealuri personale, nici vreodată idee despre rău sau bine care să poată obtura intențiile conducătorului.

În deținerea acestei puteri există, deci, prea puțină atracție pentru posesorii unor convingeri morale de genul celor care în trecut au călăuzit popoarele europene.

Singurele gusturi care sînt satisfăcute sînt gustul puterii în sine, plăcerea de a fi ascultat și de a face parte dintr-o mașinărie care funcționează bine și este grozav de puternică, căreia toate celelalte aspecte ale vieții trebuie să-i dea prioritate.

Și totuși, deși există puține elemente care i-ar putea îndemna pe oamenii buni, după criteriile noastre, să aspire la pozițiile de conducere în mașinăria totalitară și multe care să-i îndepărteze, vor fi prilejuri speciale pentru cei necruțători și lipsiți de scrupule. Vor fi de făcut treburi pe care oricine le socotește ticăloșii, dar care trebuie să fie făcute, în slujba unui scop mai înalt și executate cu aceeași pricepere și eficiență ca oricare altele. Comportarea celor dispuși să săvîrșescă fapte rele devine o cale către promovare și către dobîndirea puterii. Într-o societate totalitară, sînt numeroase pozițiile în care este necesar să practici cruzimea și intimidarea, înșelarea deliberată și spionajul cotidian. Prin asemenea canale întunecoase trece calea care duce la cele mai înalte poziții în statul totalitar.

Selecție, traducere și prezentare de Eugen B. Marian